

KORT UDSIGT

OVER

DEN DANSKE MØNTHISTORIE

AF

WILLIAM SCHARLING.

KJØBENHAVN.

FORLAGT AF G. E. C. GAD.

THIELES BOGTRYKKERI.

1869.

Da det tør antages, at Adskillige kunde ønske at besidde nærværende Afhandling, der er det første Forsøg i vor Literatur paa at give en sammenhængende, fuldstændig Mønt-historie med Fastsættelse af samtlige ældre Mønters ikke blot Metal-, men ogsaa Coursværdi, uden at de derfor ønskede at anskaffe det større Værk, hvoraf den udgjør en Deel («Pengeens synkende Værdi, belyst ved danske Aktstykker», Kjøbenhavn 1869), har Forlæggeren bestemt sig til tillige at lade den udkomme særskilt. Det maa dog bedes erindret, at den kun er fremkommen saa at sige leilighedsviis, som den nødvendige Forudsætning for Behandlingen af det ovennævnte Emne, til hvis Bearbejdelse — inclusive Trykning — der kun var tilstaaet Forf. en Tid af i Alt 6 Maaneder, hvoraf saaledes kun en saare ringe Deel — nogle faa Uger — kunde anvendes til nærværende Arbeide. Dette maa tjene til Undskyldning for de Mangler, der mulig maatte findes at hæfte ved samme.

Kort Udsigt over den danske Mønthistorie ¹⁾).

Det er saa langt fra Tilfældet, at Danmark, siden det først begyndte at faae sine egne prægede Mønter, stedse skulde have bevaret disse uforandrede, at det tvertimod ikke blot flere Gange fuldstændig har skiftet Møntfod og som Følge heraf faaet et heelt nyt Møntsystem, men ogsaa stundom til samme Tid har havt Mønter af samme Benævnelse med høist forskjelligt Metalindhold og Værd, saa at den — nominelt — samme Mønt gjaldt forskjelligt, eftersom den var præget af den ene eller den anden Konge, ja endog eftersom den af den samme Konge var præget i det ene eller det andet Aar, ligesom endvidere det samme individuelle Møntstykke, da det ikke indeholdt den Metalmængde, det selv angav, til forskjellige Tider

¹⁾ Ved Udarbeidelsen heraf er fornemmelig benyttet:

B. W. Luxdorph: Anmærkn. over adskill. Mynte-Anordninger under Chr. II's, Fr. I's og Chr. III's Regjer. (Vidensk. Selsk. Skr. Tom. VIII, Kbhv. 1760.)

Do.: Anledn. og Veivisning til Myntens Udregning i det 14de Aarhundrede m. v. (ibid. Tom. IX, Kbhv. 1765.)

J. Zoëga: Om Myntvæsenet i Alm. og den danske Myntfods Oprindelse og Beskaffenhed. Kbhv. 1788.

Beskrivelse af det danske Møntcabinet. Fol. Kbhv. 1791.

Fortegnelse over Gen. v. Krebers Mynt- og Medaillesamling. Kbhv. 1811.

Ramus: Historisk Beretning om de Guldmonter, som ere slagne i de danske Stater. (Det skandinav. Litteraturselskabs Skrifter. 1807.)

E. Collin: Om Rigsmønt og Courant. Kbhv. 1855.

Jfr. endvidere C. N. Schwach: Udsigt over de tre nordiske Rigers Møntvæsen. Trondhjem, 1842, samt

Schive: Norges Mynter i Middelalderen, fol. Christiania. 1865.

blev taget til forskellig Værdi. Dertil kommer endnu, at Danmark i ældre Tider var oversvømmet af fremmed Mønt af høist forskellig Art, der langt ned i Tiden circulerede her i Landet, samt at vore egne Konger stundom sloge et stort Antal forskellige Mønter, svarende til de vigtigste af de fremmede og optagende disses Benævnelser, uden at disse Mønter vare sat i noget nærmere bestemt Forhold til hinanden indbyrdes, og at Regningen derfor til sine Tider førtes efter flere forskellige Møntsystemer. Til en rigtig Forstaaelse af de Priser, som findes opbevarede fra ældre Tider, vil det derfor være nødvendigt at søge at faae et noget nærmere Kjendskab til de Møntsystemer, der til forskellig Tid have været anvendte heri Landet, samt det Værd, hver enkelt Mønt til forskellige Tider havt. For den lettere Oversigts Skyld skulle vi behandle Sølv- og Guldmønterne hver for sig.

I. Sølvmønterne.

Den ældste af de hos os endnu brugelige Møntbenævnelser er Ordet Mark, der dog imidlertid ikke var Betegnelsen paa et Møntstykke, men derimod paa en vis Vægt af flint Metal, et mærket Pund, hvilket Mærke blev nødvendigt ved den alt tidligt indtrædende Tilbøielighed til at afknappe paa Vægten¹⁾. De to forskellige Slags Mark, der ligge til Grund for de nyere europæiske Møntsystemer, ere derfor ogsaa allerede af forskelligt Metalindhold: den troyske Mark, der nøiagtigt udgjorde $\frac{2}{3}$ af Carl den Stores Pund og blev lagt til Grund for Møntvæsenet i Holland og Frankrig, indeeltes i 8 Unzer og indeholdt 4608 Gram eller 5120 af den Vægteenhed, der senere har faaet Navn af hollandske As, hvorimod den cøllnske Mark (der endnu stedse ligger til Grund for vort Møntsystem, idet $18\frac{1}{2}$ Rd. R. M. er = 1 cøllnsk Mk. flint Sølv), uagtet den ligeledes deelttes i 8 Unzer, der atter deelttes i Eschen, i Alt 4352 paa Marken, kun indeholdt 4864 holl. As, altsaa kun $\frac{1}{30}$ af Carl den Stores Pund, uagtet den

¹⁾ Jfr. Zoëga, l. c. p. 19 ff.

ligesom den troyske Mark regnedes for $\frac{2}{3}$ Pund. 17 Eschen vare saaledes lig 19 hollandske As.

Denne Mark-Beregning efter cøllnsk Vægt blev nu den almindelige i den nordlige Deel af Tydskland, navnlig i Sø-kjøbstæderne og de disse nærmest liggende Districter, medens derimod den sydligere, større Deel af Tydskland beholdt Pund-Regningen. Begge Steder vedblev man imidlertid at forringe Mønten mere og mere, idet man kun møntede smaa Møntsorter ¹⁾ og vel gav disse den Vægt, de efter deres Forhold til Marken eller Pundet skulde have, derimod ikke møntede dem af fint Metal, men gav dem en meer eller mindre betydelig Tilsætning (Legering). For en Mark (et Pund) Penge kunde man da ikke mere købe en Mark (et Pund) Sølv, og saaledes opkom der efterhaanden en betydelig Forskjel imellem Penge-marken og Vægtmarken. Medens saaledes den lübske Mark oprindelig blot var den i Lübeck indførte cøllnske Mark, sank den efterhaanden i den Grad i Værdiindhold, at 1 Mk. cøllnsk fint Sølv allerede i Aaret 1403 betaltes med 5 Mark lübsk, der endda ikke svarede fuldkomment dertil efter deres Metalindhold ²⁾, og senere sank den endnu langt mere indtil mindre end $\frac{1}{2}$ Lod (istedenfor 16 Lod fint Sølv).

I det nævnte Aar indgik imidlertid Lübeck, Hamburg, Lüneburg, Rostock, Wismar og Stralsund en Forening med hinanden for at sætte Grændser for Møntens Forringelse ³⁾. Herefter sattes Prisen for en Mark fin til 5 Mark lübsk mindre end en Skilling, og der skjelnedes da imellem 4 Slags Smaamønt — thi Andet blev der efter denne Forening ikke møntet —, nemlig: 1) Hvide Penge, saa kaldte, fordi Kobberet var mindre kjendeligt i dem end i de andre ringere Sorter; heraf møntedes lübske 4-Penge-(Penninge)-Stykker, eller $\frac{1}{3}$ Skilling (en Hvid), 192 Stykker af den $12\frac{1}{2}$ -lødige Mark. 2) Hule Penge, (holen Pennink); heraf møntedes enkelte

¹⁾ 1403 møntedes de første hele lübske Skillinger, hvoraf der gik 16 Stykker paa en Mark (Vid. Selsk. Skr. IX p. 664.)

²⁾ Af den $12\frac{1}{2}$ -lødige Mark møntedes 70 Skillinger; hver Skilling holdt herefter $54\frac{2}{3}$ As, en Mark lübsk altsaa $868\frac{2}{3}$ As, medens $\frac{1}{3}$ cøllnsk Mk. f. S. er $972\frac{2}{3}$ As.

³⁾ Vid. Selsk. Skr. IX, p. 698 ff, jfr. Zoëga p. 50 ff.

Penge (Penninger), der gjaldt $\frac{1}{12}$ Skilling, 576 Stykker eller 3 Mark lübsk af den 9-lødige Mark. 3) Hellinge (Häflinge), senere kaldet Heller¹⁾, gjaldt $\frac{1}{2}$ Penge, men udmøntedes til 1152 Stykker af den 8 lødige Mark. 4) Endelig skulde Rostock og Stralsund have deres egne »hule Penge«, hvoraf 3 Stykker skulde gjælde lig med 2 lübske Penge. Efter det her angivne Metalindhold af hver Mønt var en Hvid ($\frac{1}{3}$ β) i Værdi = ca. $4\frac{2}{5}$ β d. Courant eller $7\frac{8}{3}\frac{7}{8}\frac{1}{4}$ β R. M., en Skill. lübsk = $13\frac{1}{5}$ β d. Cour. = ca. $21\frac{3}{5}$ β R. M., en Mark lübsk = 2 Rdl. $19\frac{1}{5}$ β d. Cour. eller 3 Rdl. $53\frac{1}{16}$ β R. M.²⁾ Men da man gik ud fra Marken eller rettere fra en vis, antagen Værdi af Marken og tillagde de ringere Mønter en hertil svarende Værdi som Dele af Marken, gjaldt de for en noget højere Værdi end deres virkelige Sølvindhold, saa at en Hvid efter denne Forening af Luxdorph ansattes til at gjælde $4\frac{1}{2}$ β d. Cour. (ca. $7\frac{1}{3}$ β R. M.), eftersom en Mark lübsk paa denne Tid beregnedes til en Værdi af 2 Rdl. 24 β d. Cour., og en Skilling lübsk altsaa til $13\frac{1}{2}$ β d. C. (ca. 22 β R. M.).

Men allerede 1424 indgik Hamburg, Lübeck og Lüneburg en Forening med Dronning Philippa af Danmark³⁾, der nærmere fastsatte Forholdet imellem dansk og de nævnte Stæders (lübsk) Smaamønt, hvorefter 1 Mark fin skulde gjælde 7 Mark lübsk, saa at den lübske Mark altsaa i dette korte Tidsrum var bleven betydelig forringet. Det var imidlertid endnu fremdeles kun Smaamønt, der udmøntedes; dog sloges der ifølge denne Forening Søslinger (Sechslinge) eller 6-Penge-Stykker ($\frac{1}{2}$ lübsk

¹⁾ Efter Andre skulde Navnet Heller (Häller) komme af Staden Halle i Schwaben, hvor de først møntedes.

²⁾ Det maa her som overalt i det Følgende erindres, at det ved Frd. af 3 Decbr. 1794 fastsatte Forhold imellem Speciesmønt og Courantmønt, hvorefter senere 5 β Courant blev = 8 Rigsbankskilling kun gjaldt den ved Frd. 29 Febr. 1788 indførte saakaldte »slesvig-holsteenske Courant«, hvis Møntfod var $11\frac{3}{16}$ Daler af en Mark fin, hvorimod Møntfoden for den gamle danske Courant var $11\frac{1}{3}$ Daler paa Marken fin, hvorefter Forholdet imellem Courant og Rigsmønt bliver 68 : 111 (o: 68 Skill. d. Cour. = 111 Skill. R. M.). Det er denne Courantmønt, som ligger til Grund for alle Luxdorphs og Zoëgas Beregninger.

³⁾ Ved Selsk. Skr. IX p. 703 ff.

Skilling), der imidlertid kun skulde være $11\frac{1}{4}$ lødige (168 Stykker paa Marken), medens Lødigheden for de lübske hule Penge nedsattes til $7\frac{1}{2}$. Som Følge af Møntens Forringelse havde imidlertid en Søsling nu kun den samme Værdi som en Hvid i A. 1403, idet den ifølge Luxdorph gjaldt lig med $4\frac{1}{2}$ Skill. d. Cour. ($7\frac{1}{3}$ β R. M., nøiagtig $7\frac{9}{24}$ β R. M.), den lübske Mark altsaa 9 Mk. d. C. eller ca. 2 Rdl. 46 β R. M.

1450 skulle Stæderne have møntet hele Skillinger til 100 Stykker af den 10 lødige Mark (1403 70 Stykker af den $12\frac{1}{2}$ lødige Mark). Dette var altsaa en yderligere Forringelse (efter Forholdet i 1424 skulde der kun være møntet 84 Stykker af en $11\frac{1}{4}$ lødige Mark) — nemlig i Forhold til Mønterne af 1403 en Forringelse af 95 pCt. En Mark fin betaltes da med 9 Mark lübsk; men af en Mark fin udbragtes 10 Mark lübsk; dennes virkelige Værdi var altsaa nu alt ringere end en Dobbeltaler R. M. ($9\frac{1}{4}$ Sp. = 1 Mk. f. S.) og allerede 1461 var den forringet saaledes, at 1 Mk. fin betaltes med $10\frac{3}{4}$ Mk. lübsk, hvorefter en Mark lübsk, der af Luxdorph ansættes til en Værdi af 1 Daler 6 Skill. d. Cour., var = 1 Rdl. $69\frac{1}{5}$ β R. M. For den øvrige Deel af dette Aarhundrede haves ingen Efterretning om de af Stæderne foretagne Udmøntninger af Sølvpeng; kun saa meget kan man vide, at de stadig ere blevene slettere og Markens Værdi stedse sunken mere.

Aar 1506 indgik nemlig Hamburg, Lübeck og Lüneburg paany en Møntforening, denne Gang om at mønte Markstykker, saa at Marken altsaa i dette Aar første Gang freintræder som et virkeligt Møntstykke. Af saadanne Møntstykker blev der imidlertid udmøntet 3 Slags af forskjellig Fiinhed og Vægt, dog uden stor Forskjel i Henseende til Værdien, men alle af ringere Værdihold (Gehalt) end de efter Sølvsprisen skulde have. Denne var nemlig dengang $12\frac{1}{2}$ Mark lübsk for Marken fin, hvorefter en Mark lübsk burde have holdt 389 As; men der udmøntedes

- 1) $12\frac{1}{4}$ Stykker af den 15-lødige Mark brutto; Stykket holdt altsaa 372,24 As¹⁾. (Værdi i d. Cour.: 83 β .)

¹⁾ 1 Rdlr. R. M. holder 262 As.

- 2) $11\frac{3}{4}$ Stykker af den $14\frac{1}{2}$ -lødige Mark brutto; Stykket holdt altsaa 375,14 As. (Værdi i d. Cour.: $83\frac{1}{11}\beta$.)
 3) 12 Stykker af den $14\frac{1}{2}$ -lødige Mark brutto; Stykket holdt altsaa 367,33 As. (Værdi i d. Cour.: $82\frac{1}{4}\beta$.)

Herefter kan altsaa en Mark lübsk ved Begyndelsen af det 16de Aarhundrede ansættes til omtr. 372 As., hvilket giver en Værdi af omtr. 1 Rd. 40 β R. M., en Skilling lübsk følgende = $8\frac{1}{2}\beta$ R. M., og denne Værdi kunne disse Mønter i det Hele — om end lidt aftagende — regnes at have havt i den første Fjerdedeel af det 16de Aarhundrede, men derefter sank deres Værdi igjen betydeligt.

1519 begyndte Hamburg nemlig at udmønte Dalere, beregnede til $1\frac{1}{2}$ Mark eller 24 Skill. lübsk, 15-lødige, 8 Stykker paa Marken Brutto, altsaa endog en Ubetydelighed bedre end de i Forhold til de i 1506 slagne Mønter skulde være. Men da man ved Siden heraf udmøntede stedse slettere Smaamønt, og navnlig i 1535 slog To-Skillinger af $7\frac{1}{3}$ -lødigt Sølv, 56—58 Stykker paa Marken br., saa at en Mark lübsk i disse To-Skillinger kun holdt 300—311 As istedenfor ca. 370 (see ovenfor), og Daleren saaledes kom til at gjælde 31 istedenfor 24 Skilling, nedsattes dens Fiinhed 1536 til 14 Lod 8 Green, 1546 til 14 Lod 6 Green og endelig 1566 til 14 Lod 4 Gr., og man satte derhos i det sidstnævnte Aar, da Smaamønten i Mellemtiden forholdsviis var bleven endnu ringere, Daleren til 32 Skilling eller 2 Mark lübsk. Herefter holdt Marken da kun 270 As og var saaledes i Løbet af den 2den Trediedeel af det 16de Aarhundrede efterhaanden sunken til en Værdi af omtr. 1 Rdl. $2\frac{1}{2}\beta$ R. M. i 1566, saa at en Skill. lübsk altsaa til denne Tid var omtr. $6\frac{1}{6}\beta$ R. M. Men medens nu Species-Rigsdaleren fremtidig holdt sig paa det samme Standpunkt, forværredes fremdeles Smaamønten, og dermed den lübske Mark, saaledes, at Daleren i 1619, da den Hamburgske Depositobank oprettedes, blev ansat til 48 Skilling eller 3 Mark lübsk, hvorved altsaa de lübske Penge sees at være sunkne til $\frac{2}{3}$ af deres Værdi i 1566, saa at de følgelig i den sidste Trediedeel af det 16de og den første Femtedeel af det 17de Aarh. have havt en stadig aftagende

Værdi, Marken fra 1 Rd. $2\frac{1}{2}$ β til $65\frac{2}{3}$ β R. M. og Skillingen fra $6\frac{1}{8}$ til $4\frac{1}{5}$ β R. M.

1622 fastsattes Daleren for bestandig til 48 Skilling; men fra den Tid bliver der da Forskjel imellem Rigsdaler Banco, der var en constant Regningseenhed, ikke nogen virkelig Mønt, og den courserende Mønt, Courantdaleren, saa at Forholdet mellem denne og de ringere Smaamønter vel stadig blev det samme, men kun derved, at de begge samtidig aftog i Værdi, indtil endelig Hamburg og Lübeck i Aaret 1726 enedes om en fast, endnu gjældende Møntfod (den ogsaa i Danmark indtil 1813 gjældende Courant-Møntfod), nemlig $11\frac{1}{3}$ Rigsdaler eller 34 Mark lübsk paa Marken fin, saaledes at Fiinheden for 2- og 1-Markstykker sattes til 12 Lod, for ringere Mønter fra 10 til 3 Lod. Herefter blev en Mark lübsk = 32 Skill. dansk Cour. eller $52\frac{4}{7}$ β R. M., Skillingen altsaa $3\frac{9}{4}$ ell. ca. $3\frac{1}{4}$ β R. M.

Ifølge det her Udviklede kunne vi saaledes ansætte den lübske Mark og Skilling omtrent til efternævnte Værdi i følgende Perioder af det i nærværende Afhandling omhandlede Tidsrum:

Værdi i Rigsmønt.

1 Mark lübsk = 1 Skill. lb. =

Den første Fjerdedeel af det

16de Aarh. gennemsnitlig 1 Rd. $40\frac{1}{2}$ β $8\frac{1}{2}$ β

Den anden Fjerdedeel af det

16de Aarh. aftagende fra	1 Rd. 32β —1 Rd. 8β	$8—6\frac{1}{2}\beta$ ¹⁾
1566—1622	— — 1 Rd. $2\frac{1}{2}\beta$ — $65\frac{2}{3}\beta$	$6\frac{1}{8}$ — $4\frac{1}{5}\beta$
1622—1726	— — $65\frac{2}{3}\beta$ — $52\frac{4}{7}\beta$	$4\frac{1}{8}$ — $3\frac{1}{4}\beta$
1726 til Nutiden	$52\frac{4}{7}\beta$ ($52\frac{1}{4}$)	$3\frac{1}{4}\beta$

¹⁾ Ifølge en mig velvilligt af Hr. Capt. Joh. Grundtvig til Afbenyttelse overladt, af forskjellige danske Akstykker, navnlig Ant. Wulffrids Hofholdningsregnskaber, adskillige Qvitteringer i Chron. Saml. samt Rentemester-Regnskaber uddragen Fortegnelse over den Værdi, hvortil Joachimsdaleren i Aarene 1527—64 er bleven ansat i lübske Skillinger, var, — da Joachimsdaleren indtil 1547 var = ca. 201, fra 1547 = ca. 198 ($197\frac{3}{7}$) β R. M., — den Værdi, hvortil 1 Skill. lübsk kan ansættes i Rigsmønt, følgende:

Hvorvidt man for de tre mellemste Perioders Vedkommende skal holde sig til den høieste eller laveste af de anførte Værdier, vil selvfølgelig beroe paa, om det paagjældende Aar ligger Periodens Begyndelse eller Slutning nærmest. Dog maa det herved erindres, hvad Luxdorph med Rette fremhæver ¹⁾, at virkelig møntede Penge-Stykker kunne længe være i Brug og Omløb, førend de forsvinde og gaae ud af Handelen, og at de imidlertid blandes med de nyere. Saaledes kunde det være muligt, at nogle hundrede Mark lübsk, som blev udlaaante noget efter 1411, kunde bestaae Halvparten af den Mønt, der var præget 1325, Marken flin til 3 $\frac{1}{2}$, og Halvparten af den nyeste Mønt, Marken flin til 6 $\frac{1}{2}$; følgelig burde en Mark lübsk i saadanne blandede Penge ikke taxeres efter den sidste og sletteste Møntfod. Dernæst er det ikke sagt, at den rette Møntfod strax er bleven bekjendt, og paa samme Tid, da den nye Mønt er kommen iblandt Folk; men det er rimeligere, at man snarere har lagt Dølgemaal paa Møntens Forringelse, saa længe muligt var; heraf følger, at man, især naar man vil udregne en Vares Værdi, ikke kan være aldeles vis paa sin Sag, naar man vil sætte samme efter den nys forhen forandrede indvortes Gehalt; thi det er troligt, at saavel Sælgeren som Kjøberen have staaet i den Tanke, at de virkelig have saavel annammet som givet mere, end i Gjærningen skeet er.

I Danmark vare de ældste Værdibetegnelser: Mark, Øre, Ørtug og Penninge, og Forholdet imellem disse var følgende: 1 Mark = 8 Ører, 1 Øre = 3 Ørtuge à 10 Pen-

1 Joachims-Daler var = 1 Skill. lübsk følgende =

1527	26 β lübsk	$7\frac{1}{2}\frac{2}{3}$ β R. M.
1530	28 —	$7\frac{1}{2}\frac{5}{8}$ —
1534	29 —	$6\frac{2}{3}\frac{7}{8}$ —
1537—47	31 —	$6\frac{1}{3}\frac{5}{8}$ —
1547—64	31 —	$6\frac{1}{3}\frac{1}{2}$ —

¹⁾ Vid. Selsk. Skr. IX p. 651.

ninge — altsaa 240 Penninge paa Marken¹⁾. Men heller ikke her vare disse Benævnelser Navne paa Mønter, men angave derimod en vis Vægt af Metal. Det vides nemlig med Vished, at der ikke er bleven møntet danske Marker før henad Midten af det 10de Aarhundrede. Derimod har der tidligere existeret baade Ører og Ørtuger som virkelige Mønter, om end selve Benævnelsen ikke prægedes paa disse. Dette blev nemlig først senere Skik og Brug paa en Tid, da man alt hertillands ikke meer benyttede disse Møntbenævnelser. De første Ører, som bære dette Navn prægede paa selve Mønten, ere nemlig møntede i Sverrig 1543; men dengang havde Danmark allerede andre Møntbenævnelser, idet Skilling og Hvid alt paa Christian II's Tid (1513) vare legale Møntbenævnelser, og der eksisterer saaledes ingen dansk Mønt, der bærer Navnet Øre i sit Præg.

Dog har man alt i Slutningen af det 10de Aarh. havt prægede danske Mønter, der altsaa dengang maa have gaaet under Benævnelserne Penninge, Ørtuge og maaskee Ører, saafremt man nemlig alt dengang prægede saa store Mønter som Ører. Med Vished veed man nemlig ikke stort Andet om de første 4—5 Aarhundreders Mønter, end at de — ligesom i Tydskland — kun have været smaa og af ringe Værdihold, derhos i Almindelighed slette og upaalidelige, eftersom saavel Biskopperne som mangfoldige Stæder havde Ret til at mønte, indtil Christian III og Frederik II heelt ophævede denne Ret²⁾. Dog synes der i det Hele kun at være bleven udmøntet faa nordiske Penge i dette Tidsrum. Fremmede Mønter, især engelske (Sterlings), flanderske (Grot) og nordtyske (Lübske Mark og Skilling) vare da mere gjængse her i Landet end Landets egne Mønter. »Handelen, som blev dreven uden Vexler, maatte nødvendig bringe fremmede Penge, af hvilke en stor Mængde baade i Guld og Sølv blev slaget, sær i England og Hansestæderne. Begges Møntfod var ypperlig,

¹⁾ Dog synes der til forskellige Tider at være regnet et forskelligt Antal Penninge paa Øren; men Anders Suneson (død 1228) regnede 30 Penninge paa Øren, jfr. Vid. Selsk. Skr. IX, p. 638 ff., jfr. p. 637—38.

²⁾ Zoëga p. 70; jfr. Vid. Selsk. Skr. VIII, p. 12 f.

og især var Lübecks og Hamburgs Udmøntning som et Gjærde for den slette Mønt, som sloges høiere oppe i Tydskland. Det var altsaa de danske Undersaatters Fordeel at lade sig betale i saadanne fremmede Møntsorter, hvilket hverken var forbudet, eller vel kunde forbydes¹⁾. De saaledes indkommende Summer af fremmed Mønt vare i det Hele tilstrækkelige til Landets egen indre Omsætning, og naar Regjeringen stundom skulde udbetale større Summer til Udlandet, møntedes der her i Landet Mønter med de fremmede Navne til saadant Brug. Dette finde vi endnu at have været Tilfældet saa seent som under Kong Frederik II's Regjering²⁾, hvorfor der under ham prægedes saa mange Guldmonter, alle med fremmede Benævnelser.

Den egentlig gammelnordiske Møntregning var imidlertid, som anført, efter Ører, hvilken Møntbenævnelse endnu til den Dag idag har vedligeholdt sig i Sverrig. Her i Landet blev den dog allerede tidlig fortrængt af den lübske og den flanderske Regnemaade³⁾. Denne sidste, den nederlandske eller Grote-Tallet, som blev ført i Pund, Skillinger (20 paa Pundet) og Penninge (12 paa Skillingen), alle med det Tillæg: Grot, og som en Tidlang syntes at skulle fortrænge den lübske Regnemaade, ligesom denne havde fortrængt Øre-Tallet, — da nemlig Hollænderne under Erik af Pommerns Krige med Hansestæderne tilreve sig en stor Deel af den danske Handel, — ophørte efterhaanden igjen ved Hansestædernes paa Ny Overhaand tagende Indflydelse, og vi skulle derfor, uagtet denne Regnemaade blev brugt her i Landet i omtrent halvandet

¹⁾ Vid. Selsk. Skr. IX, p. 614.

²⁾ Jfr. saaledes Rescr. af 1 Sept. 1562, hvorved der paalægges Møntmesteren at udmønte 250 Joachimsdaler til Lauge Brade til Krogsholm, som netop skulde udbetale denne Sum: »efterthii saadanne Daler ikke lettelig ere at bekomme.« S. danske Mag. I, S. 167.

³⁾ »Jo mere man nærmer sig Kong Eriks (af Pommern) Regjering, jo mindre finder man Fodspor deraf, naar man undtager, hvad Jordebøger kan indeholde af staaende, og i Ører beregnede, Afgifter, saa og Myntregningen i Almindelighed i Skaane.« Vid. Selsk. Skr. IX, p. 641. At paa den anden Side »Øre-Tallet maa være meget gammelt, sees deraf, at det af de Danske er indført i England.« Smstedes p. 637.

hundrede Aar¹⁾, her ikke gaae videre ind paa den. Vi skulle kun bemærke, at til denne Regnemaade henhører den i ældre Documenter forekommende saa kaldte «lødige Mark», der etsteds siges at være 5 Skilling Grot eller 15 Skilling Sterling eller 45 Skilling Lübsk, men om hvis Betydning og rette Værdi der desuagtet hersker megen Tvivl.

Derimod blev den lübske Regnemaade af blivende Betydning for vort Møntsystem, ikke blot fordi de lübske Mønter indtil langt ned i Tiden vedblivende brugtes her i Landet jævnsides med vore egne, men ogsaa fordi disse i lang Tid sluttede sig nøie til hine. Ogsaa her i Landet blev Marken den sidste Mønt, der fremtraadte som saadan, idet den, uagtet den er den ældste af vore nugældende Værdibetegnelser, som virkelig Mønt er yngre end baade Skilling og Daler. Af disse Mønter er atter Skillingen den ældste; men med Vished vides det ikke, til hvilken Tid den først er bleven møntet her i Landet. At den ældste Mønt, der bærer Navnet Skilling i sit Præg, er fra 1541, hidrører ganske simpelt fra, at man først i dette Aar begyndte at sætte Mønternes Navne i deres Præg; thi 1513 befaledes baade Skilling og Hvid udmøntede, og man har allerede fra Chr. I's Tid Mønter, der gaae under Benævnelsen «Korshvid» (efter det i Prægets Midte staaende kronede Kors) samt fra Kong Hans's Tid Skillinger²⁾ (s. Fortegnelsen over Krebers Mønt- og Medaille-Samling p. 101—3). Om disses Udmøntning vides dog Intet videre; men i det nævnte Aar gik der Befaling til Dines, Møntmester i Malmø, at mønte Skillinger og Hvide, hver Skilling til 3 Hvide og 16 Skilling paa en halv rhinsk Gyl-den i Guld. Paa den anden Side fremgaaer det af den ovenfor berørte Forening af 1424 imellem Dronning Philippa

¹⁾ Det første Exempel, som haves paa, at denne Regnemaade er bleven benyttet hertilands, er fra 1333, det næste fra 1479; den falder saaledes udenfor det Tidsrum, vi her nærmere skulle omhandle, og har derhos været uden Indflydelse paa det senere Møntsystem. Jfr. Vid. Selsk. Skr. IX, p. 665 ff.

²⁾ I Chr. III's Reces af 1540 Art. 21 hedder det dog bl. A.: «udi Konning Hanssis oc andre framfarne Konninger i Danmarck Tiidt, ther ingen anden Møntt endt danske Hwilder oc Søslinger ware genge og gieffwe her udiil Rliget.»

og Hansestæderne, der nærmere fastsatte den Værdi, hvortil de bestaaende danske Mønter skulde modtages i Forhold til de lübske, at den største danske Mønt da var et 4-Penge-Stykke, der imidlertid kun sættes lig med 2 hule Penge lübsk til 696 Stykker paa den $7\frac{1}{2}$ lødige Mark, hvorhos det tillige bestemtes, at der fremtidig skulde udmøntes Søslinger (6-Penge-Stykker). Det synes altsaa herefter, at 1 Skilling dansk er bleven regnet lig med $\frac{1}{2}$ Skilling lübsk, der efter det ovenfor anførte til denne Tid kan regnes at have havt en Værdi af henved 15 β R. M.; et dansk 4-Penge-Stykke havde en Metalværdi af $2\frac{2}{5}$, Skillingen altsaa af $7\frac{1}{5}$ β R. M. og gjaldt omtrent som $7\frac{1}{2}$ β .

Denne Værdi synes den danske Skilling i den herefter nærmest følgende Tid omtrent at have beholdt; thi i Kong Hans's Regnskaber for 1487 (D. M., IV R., I.) sættes 4 danske Skill. = 3 lübske β , 12 lübske Skill. = 1 Mark dansk. Da 1 β lb. i 1461 var = $10\frac{1}{3}$ β R. M., i 1506 = $8\frac{1}{2}$, har en dansk Skilling i 1487 altsaa været omtrent = 7 β R. M. (imellem $7\frac{3}{4}$ og $6\frac{3}{8}$ β ¹⁾). Dernæst hedder det i den ovenanførte Mønt-Anordning af 1513, at »hver veien Mark af Skillingerne skulle holde 6 Lod mindre end et Qvintin Værk-Sølv, saa got som Guldsmedene forarbeide her i Riget.« Herefter beregner Luxdorph²⁾ Skillingens Lødighed til $5\frac{2}{3}\frac{5}{4}$; da desuden dens Vægt (Skrode) bestemtes at skulle være »32 Kast, 3 Skilling i hver Kast paa Marken« eller 96 Stykker af den raae (o: legerede) Mark, hvorefter dens Vægt blev $45\frac{1}{3}$ Eschen, beregner Luxdorph dens Værdi i Dansk Courant til $3\frac{1}{5}\frac{1}{1}\frac{9}{2}$ β , medens Hviden, der skulde udmøntes $4\frac{7}{3}\frac{2}{2}$ lødig, 222 Stykker af den raae Mark, ansættes i Værdi til $1\frac{1}{5}\frac{7}{6}\frac{3}{2}$ β D. C., altsaa lidt mere end $\frac{1}{3}$ af Skillingens Værdi. Men allerede det følgende Aar, 1415, udgik der en ny Befaling til Dines Møntmester om at slåae en stor Deel forskjellige Mønter, hvoriblandt ogsaa Skilling og Hvid, men af andet Værdihold, nemlig Skillingen 6 lødig, 22 Kast,

¹⁾ Ifølge I. A. Hoppener (Suhm: Saml. til d. Danske Hist. I, 1, p. 93 ff) gik der 1467 18 Skill. Danske paa et Lod Sølv; herefter skulde Skillingen altsaa kun havt en Metalværdi af $6\frac{1}{4}$ β R. M.

²⁾ Vid. Selsk. Skr. VIII, p. 4. Guldsmedene maatte nemlig ikke forarbeide ringere Sølv end 15 lødigt, jfr. Frdn. af 1515 i D. M. III, p. 270 ff. og en hermed stemmende Frd. f. Norge hos Paus, p. 281.

4 Stykker i Kastet, (5: 88 Stykker) paa Marken, og Hviden 5 lødig, 55 Kast, 4 i Kastet (altsaa 220 Stykker) paa Marken. Herefter havde Skillingen en Metalværdi af $7\frac{2}{4}\beta$ R. M. ($4\frac{7}{1}\beta$ dansk Cour.), saaat Hviden, der i Metalværdi netop var $=\frac{1}{3}\beta$, altsaa havde en Værdi af $2\frac{2}{3}\frac{5}{2}\beta$ R. M. ($1\frac{6}{1}\beta$ d. C.). Paa denne Tid var der altsaa allerede kun ringe Forskjel paa en Skilling dansk og en Skilling Lübsk, der jo nemlig i Aaret 1506 (s. ovenfor) havde en Værdi af omtrent $5\frac{3}{6}\beta$ d. C. eller $8\frac{1}{2}\beta$ R. M. i de bedre, omtrent $8\frac{1}{4}\beta$ R. M. i de slettere af de i dette Aar udmøntede Penge.

Saa længe der kun sloges smaa Mønter, af hvilke Skillingen var den største, maatte selvfølgelig de større Værdibetegnelser, navnlig Marken, betegnes efter Smaamøntens virkelige Værdi. Men omtrent paa denne Tid begyndte man at komme til Erkjendelse af, at Mangelen paa stor Mønt var en Hovedfeil ved Møntvæsenet og for en stor Deel gav Anledning til den store Forvirring, som Mønternes foranderlige, og navnlig stedse aftagende, Værdi forvoldte. Den første større Sølvmønt, som blev præget, var den saakaldte Gyldengroschen (Uncialis), møntet 1472 af Keiser Maximilian og siden i Aaret 1484 af Erkehertug Sigismund. Denne Mønt, der i Værdi skulde svare til 1 Guld-Gylden, vog oprindeligt 608 A. eller 2 Lod fint (16-lødigt) Sølv, hvorefter dens Værdi altsaa kan ansættes til 2 Rdl. 30 β R. M. Men snart forringedes dens Fiinhed, og navnlig i Joachimsthal i Bøhmen udmøntedes den i Aaret 1517 kun som 15-lødig med Bibeholdelse af den samme Vægt.

Blandt de Mønter, som befaledes slagne ved den ovenanførte Anordning af 1514, var nu ogsaa »Sølv-Penninge paa en og paa en halv Gylden, 14 lødige, $8\frac{1}{2}$ og 17 Stykker paa Marken«, altsaa $9\frac{1}{2}$ paa Marken fiin, hvorefter de altsaa vare af lidt ringere Værdi end vor nugældende Dobbeltaler ($9\frac{1}{4}$ Stk. paa Marken fiin), nøiagtig $= 1$ Rd. $86\frac{1}{4}\beta$ R. M.¹⁾ Foruden hele og halve saadanne Gylden udmøntedes der tillige $\frac{1}{2}$ Gylden eller Toskillinger af 8 lødigt Sølv, 58 paa Marken brutto, der saaledes vare af lidt høiere Metalværdi end Skillingerne. Det er imidlertid en Selvfølge, at saadanne smaa

¹⁾ Luxdorph regner dem til en Værdi af 1 Rd. 1 Mk. d. C.

Afviselser ikke havde nogensomhelst Betydning med Hensyn til Mønternes Værdi i den daglige Handel og Vandel, i hvilken de naturligviis gjaldt efter deres Navneværdi i Forhold til Hovedmønterne, saalænge Afvigelsen herfra ikke blev altfor betydelig og deres Mængde altfor stor. Vi skulle derfor hverken her eller i det Følgende opholde os ved en nøiagtigere Udregning af de forskellige Smaamønters virkelige Metalværdi, da en saadan ligger udenfor vor Hoved-Undersøgelses Øiemed, af hvilken Grund vi ogsaa kun endnu notere, at der ifølge samme Møntordning (1514) endvidere blev møntet »Blaffarter, 5-lødige, 124 Kast paa Marken« og »Smaa-Pendinge, 4-lødig og paa Marken 216 Kast, 4 Stykker i Kastet«, gjældende henholdsvis for 2- og 1-Penge-Stykker ($\frac{1}{6}$ og $\frac{1}{12}$ Skilling dansk), altsaa omtrent = $1\frac{1}{4}$ og $\frac{5}{8}$ β R. M.

Foruden de i den anførte Mønt-Anordning ommeldte Sølvmønter antages derhos Chr. II at have ladet udmønte saakaldte »Klippinge«, firkantede Mønter med rundt Præg, saaledes som der ogsaa senere udmøntedes under Frederik I og Christian III. Om Christian II's Klippinge vides imidlertid ikke Andet, end at de i Aarene 1524 befaledes ommøntede til »trind Mønt« for derefter at gjælde henholdsvis til 14, 6, 4 og 2 Penge. Herefter maa de bedste af dem antages kun at have haft imellem 1 og 2 (gl. danske) Skillings Værdi; og skjøndt disse Mønter, der sloges under Krigstilstanden fra Aar 1518—22, ansaaes for saa slette, at de vakte en stærk Misfornøielse og endog forskaffede Christian II Øgenavnet »Kong Klipping«, af Luxdorph kaldes Klippinge-Marker, kunne de dog ikke antages at have været bestemte til at gjælde som Marker¹⁾. Hvis dette da ikke var Tilfældet, bliver 1524 det

¹⁾ Efter de Optegnelser, der findes i Geh.-Archivet om endeel i Aarene 1539 og 1540 foretagne Ommøntninger af Klippinge-Marker — hvilke han forudsætter at være de af Chr. II udmøntede — beregner Luxdorph disses Værdi i dansk Cour. til $12\frac{3}{4}$ à $13\frac{1}{2}$ μ , nogle endog kun til $4\frac{3}{4}$ β. Vid. Selsk. Skr. VIII. p. 6—7. Da det iøvrigt fremgaaer af Kgl. Vitterhets, Historie och Antiquitets Academiens Handlingar, 19de Deel S. 337—40 (Stockholm 1850), at Klippinge af ringe Værdihold ere slagne under Chr. I, er det muligen ogsaa disse, der senere ere blevne omsmeltede.

første Aar, i hvilket Marken er bleven præget som virkelig Mønt her i Landet. I dette Aar befalede nemlig Frederik I¹⁾ deels Jørgen Kok i Malmø, deels Møntmesteren i Ribe at slaae »To-Marker, Marker, halve Marker og 4 Skilling Stykker i Sølv, 14 lødige og 11, 22, 44 og 88 Stykker paa Marken«. Imidlertid er det dog tvivlsomt, om denne Befaling er bleven efterkommet, idet der nemlig aldeles ikke findes Marker fra Frederik I's Tid. Samme Aar blev det befalet at slaae Gylden, Halve-Gylden og Ort van Gylden ($\frac{1}{4}$ G.) i Sølv, 14 lødige, og 8, 16 og 32 Stykker paa Marken (— altsaa lidt bedre end de i A. 1514 slagne, hvoraf der gik $8\frac{1}{2}$ paa Marken —); Forholdet imellem Mark og Gylden regnedes som $1 : 2\frac{1}{2}$, hvorefter der altsaa gik 40 β paa en Gylden, medens den i 1514 talte 24 β . Skillingen af 1524 havde altsaa kun $\frac{2}{3}$ af den Værdi, som Skillingen havde i 1514. Da der gik $25\frac{1}{4}$ af de nye Markstykker paa Marken fin, bliver Mønt-Markens Værdi ved dens første Fremkomst i Danmark $70\frac{1}{11}$ β R. M., saa at en Gylden i Møntstykker havde en Værdi af 1 Rd. $80\frac{1}{2}\frac{3}{4}$ β R. M., medens 1 Gyldenstykke af 1524 (da der gik $9\frac{1}{4}$ paa Marken fin) var = 2 Rd. $2\frac{1}{4}$ β R. M.

Det maa herved endnu til Slutning bemærkes, at den oprindelig saakaldte Gylden (Guldengroschen) i Realiteten er den samme Mønt, som senere gaaer under Navn af Daler. Som alt anført blev der nemlig i Joachimsthal i Bøhmen udmøntet en stor Mængde af denne nye Mønt, som derfor, navnlig fordi de vare af endeel ringere Værdihold end den for en Guldengroschen oprindelig bestemte, altsaa fra først af til Forskjel fra disse, kaldtes »Joachimsthaler« (»Thaler«), hvilket Navn ogsaa efterhaanden fik Indgang i Danmark, hvor — naar Slesvig medregnes — de første »Joachims-Dalere« udmøntedes paa Gottorp i Aaret 1534²⁾, $14\frac{1}{2}$ lødige, 8 Stykker paa den

¹⁾ Jfr. D. Mag. II, pag. 126.

²⁾ Allerede Kong Hans siges at have møntet nogle større Mønter, men om disses Navn og Værdi vides Intet med Vished. Derimod er det sikkert, at der 1523 er bleven slaat Joachimsthalere; men disse, der vistnok vare bestemte til at bruges under Christian II's Ophold i Udlandet, ere neppe blevne gangbar Mønt her i Landet. I det Hele er

raae Mark, saa at der gik $8\frac{2}{3}$ Stykker paa den fine Mark, hvorefter deres Værdi kun var en Ubetydelighed større end Gyldenstykkernes af 1524, nemlig 2 Rd. $9\frac{3}{16}$ β R. M. Denne Mønt, der ogsaa snart betegnes som en Species-Daler (sc. 1 Daler in specie, d. v. s. i eet Stykke) bliver da i den følgende Tid Hoved-Mønteenhed i Danmark, og var saaledes oprindelig ikke meget forskjellig fra den nu igjen — siden 1788 — gjældende Speciesdaler, siden 1854 kaldet Dobbeltaler R. M.

Det Forhold, der 1524 fastsattes imellem Sølv-Gyldenstykkerne og Markstykkerne (1 Gylden = $2\frac{1}{2}$ Mark), vedblev imidlertid ikke ret længe, eller rettere, kom ikke til at gjælde imellem Markstykkerne og Daleren, efterat denne havde faaet Indfødsret som dansk Mønt¹). Ved Christian III's Mønt-Ordning af 1544 — aftrykt blandt Bilagene — bestemmes det nemlig, at »Güldengroschen« skulle holde $14\frac{1}{2}$ Lod f. S. og udmøntes til 8 Stykker paa den raae Mark, medens Markstykkerne skulle holde $13\frac{1}{2}$ Lod fin og udmøntes til 24 Stykker paa Marken br. Dette Forhold af 1 : 3 bibeholdtes siden for de af Frederik II møntede Speciesdalere og vedblev at gjælde, indtil der ved Frd. 26 Juni 1572 indførtes et andet Delingsforhold af Daleren. Fra omtrent Midten af det 16de Aarh. kunne vi saaledes betragte den nye Møntregning efter Daler (à 3) Mark (à 16) Skilling heelt gennemført ikke blot som Regnemaade, men ogsaa i det virkelig eksisterende Møntsystem.

Efterat der saaledes er fremstaaet et fuldstændig gennemført Møntsystem, stiller Spørgsmaalet om Udregningen af Mønternes Værdi sig noget anderledes for os end tidligere. Saa længe nemlig de større Værdibetegnelser ikke eksisterede

der neppe bleven udmøntet ret mange Dalere i den første Tid, efter-som Hr. Lauge Brade, da han i A. 1562 skulde bruge 250 Daler til en Udbetaling, maatte begjære denne Sum særlig præget til sig (see ovenfor Rescr. 1 Spt. 1562.) Dog maa det bemærkes, at disse Dalere skulde være 15-lødige, og at det maaskee var af denne Grund at en særegen Udmøntning var nødvendig.

¹) Allerede i 1529 findes i Ant. Wulfürds Hofholdnings Regnskab 1 Joachimsdaler ansat til 48 β dansk. Herefter synes Mønterne alt da at være udmøntede til ringere Værdi end i 1524 bestemt.

som virkelige Mønter, men kun vare Regningsenheder, maatte deres virkelige Værdi selvfølgelig bestemmes efter de til enhver Tid eksisterende Smaamønter, hvoraf en vis Mængde skulde gaae paa de større Enheder. Anderledes forholder det sig derimod, saasnart disse større Enheder selv blive gangbar Mønt og der derhos har uddannet sig et egentligt Møntsystem, idet de forskjellige Mønters Forhold til hinanden er bleven fast bestemt; det bliver da de mindre Mønter, hvis Værdi kommer til at rette sig efter de størres, selv om de ikke udmøntes til den fulde forholdsvis Værdi, eftersom de desuagtet i Handel og Vandel beregnes til denne. For vort Øiemed vilde det derfor være tilstrækkeligt at udregne Værdien af de større Møntenheder, Dalere og Marker, og dernæst beregne de mindre Mønter til deres forholdsvis Andeel af de større, deres paalydende nominelle Værdi, uden Hensyn til den mangfoldige Ueensartethed, hvormed de ikke blot under de forskjellige Konger, men endogsaa i de forskjellige Aar udmøntedes, — dersom der altid havde circuleret den til Landets Omsætningsforhold svarende fornødne Mængde af større Mønter. Da dette imidlertid i Almindelighed langt fra var Tilfældet og tvertimod større Udbetalinger gjerne maatte skee i mindre, stundom endog i meget smaa Mønter, vil det fremdeles hyppigt blive nødvendigt at gaae ud fra de mindre Møntenheder, navnlig Markerne, og lægge disses Værdi til Grund for Beregningen saavel af de større som mindre Enheder. Naar nu imidlertid disse Hovedmønter ikke udmøntedes til deres fulde, lovbestemte Værdi, kunde de dog i Almindelighed en Tidlang holde sig i Circulation til deres Navneværdi; men hyppigt hændte det ogsaa, at Afvigelsen fra det Rette blev saa betydelig, at man ikke kunde undlade at tage Hensyn dertil i Handel og Vandel. Først blev der da beregnet Opgjæld paa saadanne Mønter, og naar denne var bleven almindelig og stegen til en vis Høide, indtraadte der gjerne inden længere eller kortere Tid en legal Reduction, hvorved deres nominelle Værdi blev bragt ned i Forhold til deres Metalværdi. Det vil saaledes hyppigt være nødvendigt at tage Hensyn til den Cours, hvortil Mønterne gik i Handel og Vandel. Imidlertid er det dog herved en Selvfølge, at dette kun vil blive nødvendigt, hvor det var selve

Møntenhederne, der forandrede deres Værdi, hvorimod det for os bliver uden Betydning, at stundom enkelte Mønter (t. Ex. Fire- eller Toskillinger) ikke toges til deres Navneværdi. Hvad det nemlig for os gjælder om, er at vide Besked med Værdien af de Møntenheder, hvori Priserne findes angivne, da det naturligtviis er efter disses Cours-Værdi, at Priserne ere beregnede, medens der først ved Betalingen i hvert enkelt Tilfælde kunde blive Spørgsmaal om, hvorvidt de individuelle Mønter, hvori Betalingen erlagdes, kunde tages for gode som svarende til den aftalte Priis.

Til dette Øiemeds Opnaaelse vil det være nødvendigt noget nærmere at gennemgaae de siden Aar 1500 emanerede Møntanordninger, forsaavidt der i disse indeholdes Bestemmelser om Mønternes Fiinhed og Vægt saavel som deres indbyrdes Forhold til hinanden, samt hermed at forbinde en mere detailleret Angivelse af de i de enkelte Aar slagne Mønters factiske Metalværdi, saaledes som denne oplyses dels i Beskrivelsen af det kgl. Møntcabinet, dels i Fortegnelsen over General Krebers Mønt- og Medaillesamling. Da Møntanordningerne fra Chr. II's og Fr. I's Tid findes meddeelte i Vid. Selsk. Skr. VIII, p. 1—18, hvorimod af de senere Møntanordninger inden Chr. V's Tid kun nogle enkelte ere trykte, dels paa særskilte Blade, dels paa forskellige spredte Steder, navnlig som Bilag til »Om Rigsmønt og Courant« af E. Collin, medens adskillige af de vigtigste hidtil, saavidt vides, ere utrykte, meddele vi som Bilag Møntanordningerne fra 1541—1670, for en stor Deel efter de i Rentekammerets Archiv værende, herhenhørende Actstykker.

Vi have alt ovenfor berørt de vigtigste Bestemmelser i Christian II's Møntanordninger af 1513 og 1514. Da den sidste af disse saa hurtigt afløste den første, der kun angik Skillinger og Hvid, og tilmed Afvigelsen for disse Mønters Vedkommende ikke var saa særdeles betydelig, tør det maaskee antages, at de i disse Aar udmøntede Skillinger ere gaaede iflæng jævnsides med hinanden — saafremt der i det

Hele er bleven møntet Skillinger efter Bestemmelserne af 1513. Under alle Omstændigheder maa man idetmindste gaae ud fra, at det er Skillingen fra 1514, der er lagt til Grund for den følgende Tids Priisangivelser. Da den derhos efter det ovenfor Oplyste stemmer temmelig nøie med Skillingen af 1424, tør man vistnok, selv om der i Mellemtiden stundom kan være bleven slaaet Skillinger af en noget forskjellig Værdi¹⁾, i det Hele sætte Skillingens Værdi i de 100 Aar: 1424—1524, til ca. $7\frac{1}{2}$ β R. M.

De øvrige ifølge Møntordningen af 1514 slagne Mønter ere alt berørte i det Foregaaende. Endnu skal derfor kun anføres en Frd. af 1515, hvori det bl. A. bestemmes, at 24 Skilling skulle gjælde en Rhinsk Gylden og 6 danske Hvide af den gamle Mønt skulle gaae paa 1 Skilling.²⁾ Dette synes da ogsaa at tyde paa en Forringelse af Hviderne i den sidste Deel af Kong Hans's Regjering.

Frederik I's Møntordninger ere ligeledes allerede omtalte, nemlig 1) det af Rigens Raad i Kjøbenhavn efter kgl. Befaling A. 1524 udstedte Brev til Jørgen Kok, Møntmester i Malmø, hvorved de tidligere slagne Klippinge befales omsmeltede til »trind Mønt«, hvorhos det endvidere befales ham at præge (Guld-)Nobeler og Sølv-Gylden samt Brøkdele af denne, hvilken Gylden bliver af lidt høiere Metalværdi end Christian II's (14-lødig, 8 St. paa Mk. br., $9\frac{1}{4}$ St. paa Mk. f. S., i Værdi altsaa = $194\frac{1}{4}$ β R. M.³⁾ 2) Samme Aar stadfæstede Kongen selv dette Brev ved et nyt Brev til J. Kok, hvorved der tillige befaledes udmøntet Marker (samt dobbelte, halve og $\frac{1}{4}$), 14-lødige, 22 St. paa Mk. br., altsaa = $70\frac{7}{11}$ β R. M. og følgelig af ringere Værdihold end Gylden-Stykkerne, der skulde gjælde $2\frac{1}{2}$ Mark, hvorefter Markens Værdi vilde være $77\frac{3}{8}$ β R. M.⁴⁾; endvidere Smaamønt, nem-

¹⁾ 1495 skal saaledes nogle tidligere af Kong Hans slagne Skillinger være bleven sat op til 4-Hvider, jfr. imidlertid nedenfor Frd. af 1515 om Reductionen af de gamle Hvider; denne Forhøielse af Skillingens Værdi har saaledes maaskee været begrundet i en Forringelse af Hviderne.

²⁾ Danske Magazin III, p. 270 ff., jfr. Paus: Forordninger for Norge, p. 281.

³⁾ D. Mag. II, p. 126.

⁴⁾ Jfr. hvad ovenfor er bemærket om Joachimsdalerens Ansættelse til 48 β .

lig Fire-Hvide-Skillinger og Hvide af omtrent samme Værdihold, og Penninge som egentlig Skillemon.

I Grevens Feide forringedes Mønten efterhaanden i en overordentlig Grad. Allerede 1534 udmøntedes Klippingmarker af saa slet Beskaffenhed, at en Gylden i denne Møntsort kun holdt det Halve af en Gyldens Metalværdi. 1535 udmøntedes i Aarhus Klippinger af endnu langt ringere Lødhed, omtrent 50 pCt. slettere end de fra Gottorp, samt Fireskillinger af tilsvarende Værdi. Endnu slettere blev Mønten det følgende Aar, da der i Roeskilde møntedes Markstykker af omtrent tilsvarende Værdiindhold ($6\frac{1}{2}$ -lødige, 32 Markstykker paa ½ br., $78\frac{1}{3}$ (istfor 25+) paa Marken fin, altsaa med en Metalværdi af $22\frac{3}{4}$ β R. M. samt Skillinger af lidt ringere Værdi, lig $1\frac{3}{8}$ β R. M. Disse Mønter gik da ogsaa snart til en langt ringere Cours end efter deres Navneværdi, ja, det synes endog til en lavere Værdi end deres virkelige Metalværdi. Efter denne var nemlig endnu 9 Mark lig en Daler, og 1540 reduceredes Marken — hvorom strax nedenfor — til 6 β, altsaa til $\frac{1}{8}$ Daler; men i Universitetsregnskaberne for disse Aar (i Danske Mag. 3die R. I, p. 67 ff.) er den kun regnet for $\frac{1}{10}$ Daler. Til denne Værdi maae vi altsaa ogsaa regne den.

Efterat Christian III var bleven kronet, udstedte han alt den 21de Oct. 1537 en Anordning, hvorved »for den store Dyrtids Skyld, den slette Mønt havde foraarsaget i Riget«, al den Mønt, han havde ladet slaae, siden han kom paa Thronen (o: siden 1534) reduceredes til det Halve af, hvad den var slaaget til, hvorhos det deri loves, at der snart skal blive slaaget Hvider og Smaapenge, paa det at Alt maa komme i den gamle Skik med Kjøb og Salg, samt bestemmes, at en Rhinsk Gylden eller Joachimsdaler skal gjælde 3 ½ danske (— 1515 bestemtes den at skulle være = 24 β danske). Denne Frd. synes imidlertid ikke at være traadt i Kraft (see de nys anførte Universitetsregnskaber) førend ved Chr. II's Københavnske Reces af 1540, hvis Art. 12 tildeels gjentog, tildeels forandrede dens Bestemmelser. Herefter skulde »alle gamle danske Hvide« samt To- og Fire-Hvide Stykker (hvorved

synes tænkt paa dem fra før Frederik I's Tid) beholde deres Værd, ligesom Frederik I's Søslinger og 14-Pendinge Stykker, hvorimod »ald anden Mønt, som er gangbar her udi Riget, baade Høyborne Førstis, wor kjære Herre Faders, oc thesligeste wor egen Mønt, som Wii hafue ladet slaee, siden Wii ere kommen til Riigens Regemente«, reduceres saaledes:

gamle danske Toskillinger skulle herefter gjælde 4 Hvide			
Frederik I's halve Marker	—	—	4 Skilling
— — Fireskillinger	—	—	2 —
— — X-Hvide Stykker	—	—	3 —
Christian III's To-Marker	—	—	12 —
— — Marker	—	—	6 —
— — Fire-Skillinger	—	—	4 Hvider
— — To-Skillinger	—	—	2 —
— — Skillinger	—	—	1 —

»hwilcket allt schall forstaaes og regnes effter gamle danske Hvides Werdt, oc schall een rhinsk Gylden, eller en Jochimsdaler herefter ikke dyrere wedtzles end for III Mark Danske, oc schall en Mark Danske herefter, som tilforne, regnes for XVI Skellinge Danske effter thet Werdt, som Møntten nu for satt er, oc icke kalles liiden Marck eller stor Marck, som hertill skeet er«¹⁾. Disse sidste Ord synes at tyde paa, at der paa nogle Mønter gaves Opgjæld imod andre.

Det følgende Aar, 1541, blev Povel Fechtel Møntmester, og fra dette Aar blev Mønternes Værdi sat i deres Præg. Mønternes Værdihold forbedredes derhos meget ved den samtidige udstedte Mønt-Ordning af 1541 (Tirsd. eft. Crucis).

Ifølge denne Anordning, der findes aftrykt blandt Bilagene, fastsattes Mønternes Fiinhed og Vægt saaledes:

Markstykker — $14\frac{1}{2}$ -lødige²⁾, 24 p. Mk. br. (altsaa $26\frac{1}{2}$ St. p. Mk. f.³⁾), følgelig i Mk. = $67\frac{1}{6}$ β R. M.

Halve-Marker og Fireskillinger i samme Forhold.

¹⁾ Omtrent ordlydende med denne Artikel er en Forordn for Norge af 1541, trykt i Danske Magazin V, p. 250—52.

²⁾ I Beskrivelsen over Montcab. 1791 angives de urigtig at være 15-lødige.

³⁾ I selve Møntordningen siges der at ville gaae 26 Mark 7 β $8\frac{3}{4}$ A o: $26\frac{1}{2}\frac{3}{4}$ Stykker paa Marken flin; men dette er urigtigt.

Skillingen — 4lødige, 106 p. Mk. br.	} altsaa paa det Nærmeste i samme Forhold som Marken, følgelig Skillin- gen = $4\frac{3}{5}$ β R. M.
Hvider — do., 318 —	
Pendinge — 2lødige, 48 p. Lod br. — altsaa udmøntede som Skillemønt.	

Men allerede 1544 bestemmes det ved en ny «Münz-ordenung» (s. bl. Bilag), at kun Gyldengroschen skulle møntes $14\frac{1}{2}$ lødige, 8 paa Mk. br. (altsaa »Tolodsdalere«), hvilken Fiinhed ved en ny Møntordning af 22de Jan. 1547 for Hertugdømmerne (som ligeledes findes blandt Bilagene) for at disse Gylden kunde blive lig med Hamburgs og Lübecks¹⁾, ned-sættes til 14 Lod 1 Qvt., hvorimod ifølge Møntordn. af 1544

Markerne skulle være $13\frac{1}{2}$ -lødige ved samme Vægt
($29\frac{4}{9}$ St. p. Mk. fiin, følgelig 1 Mk. = $62\frac{7}{8}$ β R. M.)

Halve Marker og Fireskillinger ligesaa.

Skillingerne — 4-lødige, men 118 St. p. Mk. br. (altsaa $29\frac{1}{2}$ Mk. i Skillinger p. Mk. fiin).

Hviderne — $4\frac{1}{2}$ -lødige, 314 Sk. p. Mk. br. — altsaa forholdsviis bedre end Skillingerne..

Herefter bliver det lidt tvivlsomt, til hvilken Værdi man efter 1544 skal beregne Marken. Da det nemlig tør antages, at Dalerne have været sjeldne, og at Markerne derfor endnu i den følgende Tid factisk vare Hovedmønt, kunde det synes rettest i dette Aarh. at beregne Marken efter den Metalværdi, den ifølge den til enhver Tid gjældende sidste Møntanordning skulde have. Da der imidlertid ikke vides at være givet Opgjæld for de ældre Marker fra Aarene 1541—44 og Forholdet til Dalerne (Gylden) vedblev uforandret = $\frac{1}{3}$, (jfr. nedenfor om Møntberegningen under Frederik II), synes der at være overveiende Grund til uden Hensyn til Markernes virkelige Metalværdi at ansætte dem til $\frac{1}{3}$ af Dalerne Værdi. Dog vil det vistnok — som anført —

¹⁾ Endskjønt denne Møntordning kun gjaldt Hertugdømmerne, er det dog sandsynligt, at ogsaa de danske Dalere snart udmøntedes af samme Værdihold, eftersom deels de i 1563 møntede Dalere havde den samme Værdi, deels senere en saakaldet »gammel Daler« 2: Dalerne fra Chr. III's Tid, altid sættes = 1 Dal. lübsk.

være rigtigst kun at ansætte Daleren til den Værdi, den ifølge Møntordn. af 1547 skulde have, nemlig $197\frac{2}{3}\beta$ R. M., hvorefter altsaa Marken faaer en Værdi af c. 66 β R. M.

Under Frederik II forringedes Mønten snart under Syvaarskrigen saaledes, at man maatte gribe til voldsomme Midler for at holde den i den nominelle Cours ¹⁾ — hvilket endda ikke lykkedes. Da derhos, som ogsaa det tidligere anførte Rescr. 1 Sept. 1562 synes at vidne om, idetmindste store Mønter af fuldt Værdihold vare sjeldne, begyndte man nu at gjøre Forskjel paa gl. Dalere og Mønt, d. v. s. til daglig Brug regnede man i »Mønt« o: Smaapengene efter deres Navneværdi, og betalte da Opgæld, hvor en Sum, t. Ex. i Henhold til et Gjælds-brev, skulde erlægges i gamle Dalere. 1567 regnedes saaledes (s. Roeskilde Domkirkes Regnskab f. 1567) en gl. Daler = 3 Mk. 8 β Mønt, saa at en Daler Mønt (3 Mk.) altsaa kun var = $\frac{1}{4}$ gl. Daler. Det synes ogsaa (s. Helsingørs Kæmnerregnskab af 1577, D. Mag. 3 R. II p. 228) at der er bleven slaaet »Ny Daller« svarende til »Mønt«. Hvor meget Coursen paa Mønt iøvrigt er dalet fra 1567—72, vides vel ikke sikkert; men i et Rtmstr. Regnskab af 1570 sættes en gl. Daler = 60 β , og det tør da vistnok antages, at den 1572 stedfindende Reduction kun stadfæstede en alt indtraadt factisk Tilstand, saaat en gl. Daler i de følgende 2 Aar efterhaanden maa have faaet en Værdi af 4 Mk., 1 Daler Mønt folgl. være bleven = $\frac{3}{4}$ gl. Daler eller ca. 147 β R. M. Omsider saae Kongen sig nemlig nødsaget til ved en Frdn. af 26de Juni 1572 at reducere alle de i den foregaaende Tid udmøntede mindre Mønter, fra Tomarker og Markstykker nedefter, nominelt til det Halve af deres paalydende Værdi ²⁾.

¹⁾ S. Fdg. 27 Apr. 1564 om Klippinge-Mønt i Dansk Mag. III, p. 111—12, jfr. Brev af 28 April 1564 til Øvrigheden i Svendborg om at holde Klippingene i tvungen Cours og til den Ende lade reise en Galge paa Torvet. (Ny Danske Mag. VI. S. 60). De indkaldte sachsiske Møntsvende vilde Nov. 1564 forlade Landet, fordi de bleve betalte med Krigsmønt. (Fortegn. over Krebers Saml. S. 119). Jfr. D. Mag. 3 R. II, p. 194—95 og 228—29.

²⁾ Der blev under Krigen ogsaa møntet firkantede Klippinge-Mønter af et meget ringe Værdihold; men disse bleve allerede fra første Færd trods

Men i Virkeligheden var Reductionen ikke slet saa stor, ligesom Mønterne heller ikke vare blevne saa meget ringere, at en saa stor Reduction skulde behøves. Da nemlig Daleren, som tidligere anført, i Aaret 1571 regnedes lig med 31 β lübsk, benyttede Kongen Leiligheden til at bringe de danske Mønter i Overeensstemmelse med de tydske, og der blev saaledes ved denne Reduction indført en helt ny Møntfod i Danmark. Da nemlig i Tydskland Thaleren i Aaret 1566 var bleven sat til 32 β , blev nu ligeledes ved den nævnte Forordning (s. blandt Bilagene) den »gamle« Daler — hvorved Joachimsdalerne fra Christian den Tredies Tid betegnedes i Modsætning til de under Syvaarskrigen møntede noget lettere Dalere — sat til 2 Mark à 16 β istedetfor som tidligere til 3 Mark à 16 β . De nye Skillinger, med hvilke 2 af de, »som før gik«, $\circ$: de under Krigen møntede¹⁾, sattes lige, bleve altsaa $\frac{1}{3\frac{1}{2}}$ Daler, og hine bleve altsaa kun reducerede fra $\frac{1}{4\frac{1}{4}}$ til $\frac{1}{6\frac{1}{4}}$ Daler²⁾. 4 Mark »som før gik« — saaledes betegnedes de stedse efter Frdn. 1572 — bleve altsaa lig med 3 af de gamle Marker fra før 1560 og regnedes nu for 2. Dette gav imidlertid i den følgende Tid Anledning til endeel Forvirring, idet nemlig Daleren vel officielt, navnlig i offentlige Regnskaber o. desl. Documenter, regnedes til 2 Mark, men de ringere

alle Forbud satte i Handel og Vandel til en til deres virkelige Metalværdi svarende Cours, idet allerede i de første Krigsaar 3 Mk. Kl. toges for 1 rund Mark, 1566 endog 12 Klippingemark for 3 Mk., 1587 10 Kl. for 1 Daler. Fdg. af 1572 kan nu slet ikke antages at vedrøre disse Klippingemark, der vel i det Hele forudsattes at være forsvundne med de fremmede Krigsfolk, til hvis Lønning de brugtes, eller i alt Fald kun toges efter Cours i Forhold til rund Mønt (see D. Mag. 3 R., II, p. 194—5).

¹⁾ Hyppigst betegnes ogsaa den gamle Møntregning fra Chr. III's Tid (1 Daler = 3 Mk.) som »Mønten før gik«; s. saaledes de strax nedenfor citerede Statsregnskaber. At dette bidrager ikke lidet til at gjøre Forholdene forvirrede og indviklede, er indlysende.

²⁾ I et »Brev om Jordskyld, siden Mønten blev omsat, 1573« (D. Mag. VI p. 64) hedder det udtrykkelig, at »3 Mk. skulle ikke nu regnes for 6 Mk., men for en enkende Daler eller 4 Mk.« Jfr. Brev af 26 Nov. 1573 (ibid. p. 192), at Sagmarken skal være 1 Ort ($\frac{1}{4}$) af den gamle Daler eller »VIII β eftersom Mønten nu gaaer.« Jfr. en hermed stemmende Fdg. af 1589 for Norge (Paus. S. 420).

Classer fremdeles kaldte de reducerede Mønter ved deres tidligere, paa Mønterne prægede Navne, og altsaa regnede 4 Mark paa Daleren. «Regnskaberne og deres Bilag vise det oftere.» (D. Mag. 3 R. II p. 195).

Hvad der vistnok ikke lidet bidrog til at holde denne dobbelte Regning ilive, var den Omstændighed, at der neppe nogensinde, saa vidt man kan see, blev udmøntet Markstykker = $\frac{1}{2}$ Daler, saa at den gamle Mønt alene courserede og dog skulde regnes til det Halve af sin paalydende Værdi, uagtet der altsaa ingen andre Mønter vare, der havde samme Navn og dobbelt Værdi. I Kølles Tabeller findes der idetmindste aldeles ingen Mønter anførte efter 1563 og før 1582; i selve Beskrivelsen over Møntcabinettet findes heller ingen Marker og kun en ganske enkelt mindre Mønt anført for hele dette Tidsrum, ligesom der i Krebers Samling kun fandtes een Otte-Skilling og een Skilling fra 1579, der begge anføres som meget sjældne; og hverken ved disse eller hine findes nogensomhelst Værdi opgivet. Det synes da saaledes, som om den ved Frdn. af 1572 indførte nye Møntfod, 2 Mark à 16 β paa Daleren, kun blev en reent nominal Regnemaade. Ved saaledes at gennemgaae nogle af Statsregnskaberne for Aarene efter 1572 vil man finde de indkommende Summer, forsaavidt de heelt eller tildeels indkom i Smaamønt, angivne i Mønten «før gik», medens selve Regnskabet, der føres i Mønten «nu gaaer», vel herefter beregner Daleren til 2 Mark, men gjerne anfører Regnskabssummerne i Daler og Ort γ : $\frac{1}{4}$ Dalere, eller, forsaavidt det angiver dem i Skilling og Penninge, stadig tilføier «lühsk». Det fremgaaer endvidere af det i D. Mag. 3 R., II, p. 229 anførte aabne Brev af 9de November 1581, der med Hensyn til Byskatter, Jordskyld, Gjæsteri, Eridspenge og slig anden Borger- eller Bonde-Pengeskyld bestemte, at, «hvor Nogen før havde givet 3 Mark, skal han give 4 Mark dansk, som Mønten forhen gik eller en god enkelt Daler»¹⁾, at Skatterne, — der beregnedes i Marker

¹⁾ Jfr. det anførte «Brev om Jordskyld, siden Mønten blev omsat» af 1573, samt Brevet af 26 Nov. 1573.

efter den gamle Møntfod: 3 Mk. paa Daleren —, endnu 1581 betaltes i »Mønten som forhen gik« d. v. s. den reducerede Mønt fra Krigens Tid. I Overensstemmelse hermed findes da ogsaa Byskatterne fra dette og de følgende Aar stedse opførte i Mark og Skilling, medens Summen angives erlagt med gamle Dalere efter Forholdet 3 Mark paa Daleren, og hvor $\frac{1}{2}$ af Summen ikke kan udtrykkes med Daler og Ort, beregnes den til Daler, Skilling og Penninge lübsk¹⁾.

Vi faae saaledes efter 1572 en dobbelt Møntfod: en legal, hvorefter der regnes — paa Papiret — med gamle Dalere (= 32 lübske Skilling), og en factisk, hvorefter der regnes i »Mønt«, bestaaende i Marker, hvoraf der gik 4 paa den gamle Daler, samt i »Nye Dalere« af et meget ringere Værdihold end de gamle og som derfor kun toges imod Opgjæld efter Cours. Denne Cours blev efterhaanden fast, saa at en ny Daler stedse -regnedes til 28 β danske efter den nye Regning = 3 fl 8 β »for gik«. Det hedder saaledes i Helsingørs Kæmnerregnskab for 1577²⁾ »att Hans Nielsen er bleffuen Byen skyld . . . XXXIII $\frac{1}{2}$ Ny daller Om huilcke er samtøchtt, att the skulle regnes udi Mynth, huer Ny daller til XXVIII β . . . Oc beløbe samme XXXIII $\frac{1}{2}$ Ny daller udi mynnth Summa LVIII fl X β .«

Denne factiske Møntfod blev imidlertid paa en Maade legaliseret ved Møntanordningen af 12 Jan. 1582 (see

¹⁾ I Statsregnskaberne for 1581 og 1585 findes saaledes bl. A. følgende Byskatter aldeles overensstemmende i begge Regnskaber opførte med følgende Summer:

Kjøbenhavn, aarlig					
Byskat, annammet for	281	fl 4 β	} for gick.	danske,	93 $\frac{1}{2}$ Daler 1 Ort
slids., aarlig Afgift af				som	
Serritslev Mark ann. for	56	fl 4 β		mønnen	18 $\frac{1}{2}$ — 1 —
Skelskør, annammet for	100	fl			33 Daler 10 $\frac{1}{2}$ β 2 fl , lübsk
Nykjøbing, — for	56	fl 4 β			18 $\frac{1}{2}$ — 1 Ort
Nysted, — for	90	fl			30 —
Sønderborg, — for	100	fl			33 — 10 $\frac{1}{2}$ β 2 fl , lübsk
Assens, — for	200	fl			66 $\frac{1}{2}$ — 5 β 1 fl , —
hvilke to sidste Summer tilsammentagne				som Summa lateris udgjøre	
100 gamle Dalere.					

²⁾ D. Mag. 3 R. II, p. 228.

blandt Bilagene), som nemlig bestemte, at der skulde møntes:

Marker med en Fiinhed af 9 Lod 15 Gr., ved uforandret Vægt (o: 24 paa Mk. br.), saa at Marken fiin skulde udbringes til 39 Mark 2 Hvid, altsaa i Metalværdi = ca. $45\frac{1}{2}$ β R. M., — og de mindre Mønter i Forhold hertil, nemlig

Toskillinger, 5 lødige,	} altsaa Marken fiin udbragt til henholdsvis 40 og 44 Mk.,
100 St. paa Mk. br.	
Skillinger, 3 lødige, 132	
St. paa Mk. br.	

samt Hvider af lidt ringere Værdihold, nemlig med en Fiinhed af 2 Lod 12 Gr., 370 paa Mk. br., altsaa 1 Mk. fiin udbragt til 46 Mk. 4 β .

Disse Mønter svarede saaledes i Værdi ganske til »Marken før gik«, idet 4 af disse Marker, hvoraf der gik $\frac{1}{3}$ flere paa Marken fiin end Markerne fra 1544, omtrent ere lig med 3 af disse og altsaa med en »gammel« Daler¹⁾. Vi finde da ogsaa t. Ex. i Silkeborg Jordebog for 1586²⁾ angivet foran i Bogen, at »Møntherne udi thenne Jordbog er be regnit som før gick IIII ŷ danske paa en gammell Daler.« Og ligeledes hedder det i en Fortegnelse over »Indtægt penngge for sagefeldet, gaardsfæstning etc. paa Bornholm 1586«³⁾: »Er Mønthen regnett som før gick IIII ŷ paa huer Daler.« Ogsaa i Statsregnskaberne for disse Aar, der i det Hele anførte »Mønten nu gaaer« enten i Daler og Ort eller i lübske Penge, findes det oftere anført, at der er modtaget Rosenobler saaledes, at de regnedes til 15 Mark, hvorimod de skulde gives ud igjen for 4 Rigsdaler, hvorved der da siges at indvindes 1 Ort o: $\frac{1}{4}$ Daler. 15 Mark sættes saaledes liig med $3\frac{3}{4}$ Daler, 1 Daler altsaa liig med 4 Mark. Ogsaa i Lehnregnskaber for denne Tid beregnes ligefrem Daleren til 4 Mark.

¹⁾ Ganske svare 4 af disse Marker vel ikke til en Joachimsdaler, men det gjorde 3 Marker fra 1544 heller ikke, og Afgivelsen er ikke større, end at de godt kunde gaae og gjælde for $\frac{1}{4}$ Daler.

²⁾ Findes i Rentekammerets Archiv.

³⁾ Findes sammesteds.

Ved denne Forordring af 1582, der senere ordlydende gjentoges af Chr. IV d. 1 August 1594, var saaledes den senere saakaldte Courantmøntfod (s. Frd. 16 Nov. 1619¹⁾) bleven legal og betegnes alt i den sidstnævnte Frd. 1619 som den gamle danske Møntfod i Modsætning til den nye, hvorefter der skulde gaae 6 Mark paa Daleren. Vi kunne saaledes betragte de ved Møntanordningen af 1582 legaliserede Mønter som gjældende i Overeensstemmelse med den dem ved samme tillagte Metalværdi fra omtr. 1571 og til Aarhundredets Slutning, medens der før denne Tid maa gaaes ud fra de ifølge Møntanordningen af 1544 slagne Mønter, der maa antages ogsaa at have været gjældende Mønt i det første Par Aar af Frederik II's Regjering, indtil de efterhaanden under Syvaarskrigen fortrængtes af de i Værdi stedse aftagende Mønter, der tilsidst kun havde den dem ved Frd. 1572 tillagte Værdi, nemlig $\frac{3}{4}$ af de ældre Mønter.

Spørges der nu tilsidst, hvilken Værdi man da skal beregne Marken til under Frederik II's Regjering, maa det først bemærkes, at et fast Møntregningssystem med et bestemt Forhold imellem Daler, Mark og Skilling fra denne Tid synes at kunne betragtes som gennemført, og at navnlig den saakaldte gamle Daler = 1 Daler lübsk betragtes som constant Regningsenhed. Det er alt bemærket, at Regnskaberne efter 1572 stedse føres i denne Regningsmønt, og at 4 Mark af »Mønten før gik« 3: den courante Mønt under Frederik II sættes lig baade med 2 Mark eller en gammel Daler Regningsmønt og, forsaavidt angaaer Skatter o. desl., med 3 Mark »før« 3: Regningsmønten før Frd. af 1572, altsaa Christian III's Marker. Disse vare, som ovenfor fremhævet, af to Slags: de af 1541, som vare i fuldkommen Overeensstemmelse med Daleren (Guldengroschen) af 1544, og de af 1544, der vare af lidt ringere Metalværdi, men desuagtet maa antages at være gaaede for $\frac{1}{3}$ Daler ligesaafuldt som Markerne af 1541, især efterat Dalerens Værdi ved Møntanordn. f. Hertugd. af 1547

¹⁾ Denne Courantmøntfod maa ikke forvexles med den senere, i Aaret 1695 indførte, Courantmøntfod, $11\frac{1}{3}$ Daler p. Mk. f. S., Daleren derhos regnet til 6 $\frac{1}{2}$.

var bleven nedsat til Lighed med den lübske Daler og skulde udmøntes $14\frac{1}{4}$ -lødige, 8 St. paa Marken brutto. Ifølge den tidligere nævnte Overeenskomst af 1566 skulde den lübske Daler være = ca. 2 Rd. 5 β R. M.; den $14\frac{1}{4}$ -lødige Daler, 8 paa Mk. br., er ligeledes = ca. 2 Rd. 5 β R. M.; og til henholdsviis $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{4}$ ($\frac{1}{2}$) af denne Værdi maa da Markerne under Chr. III og Fr. II ansættes, hvorefter de altsaa blive

Christian III's Marker $\doteq$ ca. 66 β R. M.

Frederik II's Marker = ca. 49 β R. M.

(Regningsmarken = 1 Rd. $2\frac{1}{2}$ β R. M.)

medens deres virkelige Metalværdi var henholdsviis $62\frac{7}{16}$ og $45\frac{1}{2}$ β R. M.¹⁾

Under Christian IV indtræder en stor Usikkerhed i Møntvæsenet, idet en talrig Række Møntanordninger afløse hinanden, snart omfattende det hele Møntsystem, snart kun vedrørende enkelte Mønters Udmøntning; ja, ofte forandres Udmøntningerne af den samme Mønt fra Aar til Aar fuldstændigt baade med Hensyn til Fiinhed og Vægt. Saaledes møntes t. Ex. Fireskillingerne snart $7\frac{1}{4}$ -lødige, snart 14-lødige, snart 12-lødige og snart igjen 4-lødige, medens Vægten varierer imellem 76 og 200 Stykker paa Marken brutto. Ja stundom udmøntes endog ifølge den samme Frd. den samme Mønt i 2 med Hensyn til Fiinhed og Vægt høist forskjellig Slags Mønt, saaledes efter Frd. 8 Sept. 1602 (s. nedenfor). Som oftest havde dog disse Forandringer til Hensigt at forringe Møntens virkelige Metalværdi, og det hele Møntsystem forrykkes saaledes efterhaanden under hans Regjering i nedadgaaende Retning.

Efterat Christian IV først under 1 August 1594 fuldstændig havde bekræftet og gjentaget Møntordningen af 1582, udstedtes allerede den 25de Juni 1602 en ny Møntordning,

¹⁾ Regnet i Marker (•Mønt•) udgjorde Dalerens virkelige Metalværdi til de forskjellige Tider:

i Markerne af	1541	. . .	2 Rd.	$9\frac{1}{4}$	β R. M.
do.	1544	. . .	1 —	$91\frac{1}{4}$	—
do.	1582	. . .	1 —	86	—
do.	Juni 1602	. . .	1 —	$79\frac{3}{4}$	—
do.	Sept. 1602	. . .	1 —	$72\frac{2}{3}$	—

der nedsatte Markernes og de ringere Mønters Metalværdi eller maaskee snarere bekræftede en alt stedfunden Forringelse i Udmøntningen. Herefter skulde Markstykkerne udmøntes som $9\frac{1}{2}$ -lødige, istedenfor $9\frac{8}{9}$ -lødige, 24 paa Mark br. ligesom før. Men allerede under d. 8de Sept. s. A. udkom en ny Møntordning, hvorved Markernes Fiinhed fremdeles sattes til $9\frac{1}{2}$ Lod, men Vægten forringedes til 25 Stykker paa Mark br., saa at Marken fin nu i Markstykker udbringes til $42\frac{2}{9}$ Mark eller $10\frac{1}{2}$ Daler $10\frac{8}{9}$ α lübsk. Fireskillingernes Fiinhed sattes ved den førstnævnte Forordning til $7\frac{1}{4}$ Lod, og deres Vægt til 76 paa Marken br.; men ligesom det alt i samme Anordning forudsattes, at der ogsaa burde udmøntes 78 Stykker af Marken br., saaledes forhøiedes dette Tal under 8de Sept. til 80, hvorefter Marken fin i Fireskillinger udbragtes til $44\frac{4}{9}$ Mark eller $10\frac{1}{2}$ Daler 6 β $7\frac{7}{9}$ α lübsk. De ringere Mønter bleve af endnu slettere Værdihold, som det vil sees af nedenstaaende Oversigt¹⁾. Desuagtet var det naturligviis Meningen, at samtlige disse Mønter skulde gjælde for deres paalydende Værdi, ligesom det ogsaa her udtrykkelig siges, at 4 Markstykker skulde gjælde 1 Rigsdaler. Men det er neppe lykkedes ret længe at holde disse Mønter i den nominelle Cours, og det blev derfor snart nødvendigt at reducere nogle af dem. Det maa nemlig erindres, at, da der endnu bestandig var Mangel paa store Mønter, maatte selv betydeligere Summer betales i Smaamønt, og det ikke blot i Marker, men ogsaa i Otte-, Fire-, ja To- og Enesteskillingen. Disse Mønter kunde derfor

¹⁾ Ifølge Anordn. 8 Sept. 1602 udmøntedes

	lødige,	St. pr. Mk. br.,	altsaa K af Marken fin	
Markstykker	$9\frac{1}{2}$	25	$42\frac{2}{9}$	$(42\frac{2}{9} \beta \text{ RM})$
eller	$14\frac{2}{3}$	38	$42\frac{2}{9}$	$(41\frac{9}{11} -)$
Otteskillinger	$14\frac{2}{3}$	80	45	$(39\frac{1}{15} -)$
Fireskillinger	$7\frac{1}{4}$	80	$44\frac{4}{9}$	
eller	$14\frac{2}{3}$	160	45	
Toskillinger	$4\frac{2}{3}$	112	$47\frac{2}{9}$	
Enesteskillingen	$2\frac{3}{4}$	146	$53\frac{1}{11}$	$(2\frac{1}{11} -)$
Søsilinger	2	230	$57\frac{1}{2}$	
Hvider	$1\frac{1}{2}$	328	$72\frac{2}{3}$	
Blafferter af Kobber		200		

ikke behandles som Skillemønt, og Skillingernes Cours i Forhold til Markerne sank da ogsaa snart saa meget, at en legal Reduction blev nødvendig; først blev — ifølge A. Berntsen d. 12 Aug. 1602, ifølge Holberg i Aaret 1605, men ifølge et Haandskrift paa Univ. Bibl. d. 12 Aug. 1603, hvilket sidste synes det sandsynligste, da Frd. 8 Sept. 1602 Intet melder derom; selve Frd. har jeg intetsteds kunnet finde — Rigsdaleren sat til 66 β , Rigsmarken til 16½ β , hvorefter det d. 6 Marts 1609 blev anordnet, at Rigsdaleren skulde gjælde 34 β lübsk eller 68 β danske, 1 Mark 17 β d., og allerede det følgende Aar blev det nødvendigt ved en Frd. af 3 Apr. 1610 (s. bl. Bilagene) at reducere den endnu mere, idet det bestemtes, at Rigsdaleren skulde gjælde 37 β lübsk eller 74 β danske, Marken 18½ β og en halv Mark (Otteskilling) 9 β 3 s. Desuden blev der fastsat en vis Priis for de fremmede Dalere, der vare udmøntede af ringere Værdihold end den gamle Daler. Og endelig blev Rigsdaleren d. 4 Juli 1616 ansat til 80 β danske, Marken, der fra nu af kaldes Rigsmark, til 20 β og Otteskillingen til 10 β .¹⁾ Da Markerne og Otteskillingerne i disse Anordninger stadig følge Dalerne og stedse ansættes til ¼ og ⅙ af disse, synes det, som om det virkelig er lykkedes at holde disse Møntstykker i Cours som ¼ og ⅙ Dalere, uagtet de ikke afvige saa ganske lidet herfra (istedenfor en Metalværdi, svarende til ca. 49 β R. M., indeholdt de kun lidt over 39—42 β R. M., s. Anm S. 30). Men i Aaret 1612 begyndte man at udmønte Marker af endnu ringere baade Fiinhed og Vægt end som bestemt i Anordn. af 8 Sept. 1602, nemlig 9-lødige, 27 Stykker paa Marken brutto, (1 ŷ altsaa = 37 β R. M.), og uagtet disse Markstykker i Førstningen synes at være gaaede iflæng med de andre, begyndte der dog at op-

¹⁾ Af Beskrivelsen over Møntcabinettet fremgaaer det, at der i Helsingør i Aarene 1607—9 er bleven udmøntet »Smaa Dalere«, 14 $\frac{1}{8}$ -lødige, hvis Værdi ansættes til 1 Daler 7 $\frac{9}{32}$ β d. Cour. eller omt. 1 Rd. 72½ β R. M., medens derimod de i Kjøbenhavn 1609—11 udmøntede Speciesdalere vare 14 $\frac{2}{3}$ -lød., 8 St. paa Marken br., saa at Marken flin altsaa udbragtes til 9 Species, hvorefter hver Sp.-Dal. var lig 2 Rd. 5½ β eller netop hvad den skulde være. 1610—11 sloges dog ogsaa 14-lødige Species, hvis Vægt imidlertid ikke angives.

komme en Cours-Forskjel imellem Dalere og Marker, idet hine ved Frd. 1 Mai 1618 (s. bl. Bilagene) sattes op til at gjælde 84 β , medens Marker og halve Marker fremdeles skulde gjælde 20 og 10 β .

Hvorvidt selve Speciesdalerne virkelig i dette Tidsrum bleve udmøntede i streng Overeensstemmelse med Møntanordningerne, synes allerede noget tvivlsomt efter de anførte Prøver paa ringere Dalere. Hvad der end mere bestyrker denne Tvivl eller i alt Fald fremkalder den Tro, at der neppe kan have været saa særdeles mange fuldvægtige Dalere i Circulation, er den Omstændighed, at man i Aaret 1618 kunde begynde Udmøntningen af et heelt nyt Møntsystem, der skulde gaae ikke blot ved Siden af, men i fuld Overeensstemmelse med Speciesmønten, uagtet dennes Fiinhed skulde være $14\frac{2}{3}$ Lod, medens de nye Mønter gjennemgaaende kun bleve $13\frac{2}{3}$ -lødige og derhos ikke engang havde den Vægt, som de i Forhold til Specien skulde havt som $14\frac{2}{3}$ -lødige. Denne nye Møntfod var Krone-Møntfoden. I det nævnte og det følgende Aar blev der nemlig befalet udmøntet:

Kroner (hele, halve og $\frac{1}{4}$), $13\frac{2}{3}$ -lødige, $6\frac{257}{100}$ Kroner p. Mk. br. (altsaa = $246\frac{48}{100}$ β R. M.)

Otteskillinger, $13\frac{2}{3}$ -lødige, $111\frac{213}{100}$ paa Marken br., samt

Fireskillinger i samme Forhold.

Desuden udmøntedes der 1620—21 To- og Enesteskillinger efter Kronemøntfoden, men uden at man veed deres virkelige Værdihold.

Ved Frd. 8 Apr. 1619 bestemtes det nu derhos, at en heel Krone — der senere kaldtes en Dobbelt-Krone, medens de oprindelig saakaldte halve Kroner kom til at gaae under Navn af Kroner — skulde gjælde lig med $1\frac{1}{2}$ Rigsdaler i Speciesmønt eller 6 af de siden 1616 saakaldte Rigsmarker à 20 β , altsaa lig med 120 β i Speciesmønten, uagtet den efter det Anførte i Virkeligheden kun var liig med $\frac{8}{9}$ af $1\frac{1}{2}$ fuldholdige Speciesdalere og kun forsaavidt lig med $1\frac{1}{2}$ Daler, som den omtr. var lig i Metalværdi med 6 Marker efter Frd. Sept. 1602. Alle de ringere Krone-Mønter sattes i samme Forhold til Speciesmønten: $\frac{1}{2}$ Krone skulde gjælde 3 Rigsmark,

1 Ort af en Krone $1\frac{1}{2}$ Rigsmark; 12 halve Orts-Dalere (3: 12 Otteskillinger) skulde »veie lige ved« en Krone og 8 af dem gjælde en Rigsd. i Sp., ligesom 24 Fireskillinger skulde veie og gjælde lig med en Krone, og 16 af dem gjælde 1 Rigsd. in specie, hvorhos To- og Eenskillingerne skulde gjælde i Forhold hertil. Der skulde altsaa herefter regnes 96 Kroneskillinger paa en Krone, 64 paa en Rigsdaler, og saaledes bleve altsaa 16 Kroneskillinger satte lig med 20 Speciesskillinger eller en Rigsmark, hvorhos det dog, som bemærket, maa erindres, at selve Daleren ifølge Frd. af 1 Mai 1618 skulde gjælde 84 Speciesskillling.

Men allerede samme Aar, d. 16 Novbr., udkom en ny Mønt-anordning (s. Bilagene), hvorved den hidtil bestaaende Inddeling af Daleren i 4 Mark à 20 Skilling under Navn af »Current Myntt«, hvori »all Handel, Kiøb och sal efter denne daug [skal] beregnis«, gjøres til almindelig Regnings-Møntfod, medens det ved Siden heraf bestemmes, at 1 Rigsdaler in specie, der skal være lig med 1 spansk Matte (3: Piaster) af otte Realer, herefter skal gjælde 96 Skilling, $\frac{1}{2}$ Daler og 1 Orts Daler samt $\frac{1}{2}$ Orts Daler i Overeensstemmelse hermed, hvorhos 1 Krone, der vedblivende sættes = $1\frac{1}{2}$ Rigsd. in sp., skal gjælde 144 Skilling (7 Mark danske [3: à 20 β] og 4 Skilling«), $\frac{1}{2}$ Krone »halfjerde Marck danske och 2 Schielling eller och i Schiellinger beregnet 72 Shielling«, og den øvrige Krone beregnet i Overeensstemmelse hermed. Den Forandring, som herved skete, gik saaledes i Realiteten ud paa 1) at reducere Species-Skillingerne endnu yderligere (Speciesdaleren sættes op fra 84 til 96 β , Kronen fra 120 til 144 β), 2) ved Siden af Markinddelingen at indføre en ny Deling saavel af Daleren som af Kronen i halve Dele, Ort (Fjerdedele) og halve Ort (Ottendedele), medens dog 3) Inddelingen af Daleren i 4 Rigsmark à 20 β ikke blot bibeholdes¹⁾, men tillige under Navn af Current-Mønt gjøres til Regningsmønten.

¹⁾ En Daler »i Mønt« bliver derfor nu kun = $\frac{5}{6}$ Spdlr. (= 164 β R. M.). I »Mønt« angives nu hyppigt selv større Summer; saaledes findes t. Ex. Capitelstaxterne for 1619 angivne i Rigsmarker, dog efter det siden 1 Mai 1618 gjældende Forhold: 20 β paa Marken, 84 β paa Daleren, 1 Daler i Marker altsaa = $\frac{3}{4}$ Spdlr. (= ca. 187 $\frac{1}{2}$ β R. M.)

Dette Sidste varer dog ikke ret længe; allerede i Aaret 1621 bestemmes det ved en Forordn. af 20 Febr. (s. bl. Bilagene), at, da der ikke har viist sig at være nogen Fordeel forbunden med at have en saadan Courant-Mønt, skal det tidligere Paabud om at beregne alt Kjøb og Salg derefter være ophævet. Derhos indføres der ved denne Forordning en ny Markes-Deling, idet Speciesdaleren, der fremdeles skal gjælde 96 β , bliver deelt i 6 »slette« Mark, forskellige fra Rigsmarkerne, der ved samme Leilighed sættes op til at gjælde 21 β «i Sølv-Mønt og eenlige Stillinger». Vi faae saaledes efter 1619 — foruden hele Kronesystemet, hvoraf Udmøntningen dog standse i Aaret 1627, da det viste sig uforeneligt med Species-systemet — ikke mindre end 3 forskellige Inddelinger af Speciesdaleren: 1) i 4 Ort (Fireogtyve-Skilling-Stykker udmøntedes bl. A. i Aaret 1624)¹⁾, 2) i 4 Rigsmarker à 20, siden 21 Skilling, og 3) i 6 slette Marker à 16 Skilling²⁾. I hele dette Tidsrum bliver da Speciesdaleren afgjort at betragte som Hovedmønten, hvorefter alle de ringere Mønters Værdi bliver at beregne i Overeensstemmelse med deres legale Forhold til Daleren, hvilket med saa meget større Føie kan gjøres, som de legale Reductioner af Smaamønter, der selvfølgelig vare fremkaldte ved dennes factiske Cours, foregik saa hyppigt i dette Tidsrum, at de temmelig nøie angive den efterhaanden synkende Cours. Om selve Udmøntningen, o: de enkelte Mønters Fiinhed og Vægt, melde nemlig alle de mange siden 1602 (indtil 1624) udstedte Møntforordninger Intet.

Det maa saaledes i Mangel af saadan officiel Oplysning om Udmøntningen antages, at man for Smaamøntens Vedkom-

¹⁾ Halve, Quart- og Ottendedeels-Species udmøntedes, saavelsom dobbelte og tredobbelte Species, i Aaret 1623 af det i Kongsberg indvundne Sølv til en Lødighed af $14\frac{1}{16}$. S. Beskriv. over Myntcabinettet og Fortegnelsen over Krebers Samling.

²⁾ Det maa imidlertid antages, at »slette Marker« og »slette Dalere« i den første Tid kun have været Begreber, men ikke existeret som virkelige Mønter. De »slette« Penge vare kun den nu courserende Smaamønt regnet efter de gamle Forholdstal: 16 Skilling paa en (slet) Mark, 4 (slette) Marker paa en (slet) Daler. Først fra 1624 findes 16-Skillingsstykker.

mende efterhaanden er begyndt at fravige Bestemmelserne i Anordn. 8 Sept. 1602. Medens det nemlig kun var en lige-frem Følge af dennes Bestemmelser, at Skillingerne, der, som berørt, ikke kunde betragtes som egentlig Skillemønt, maatte synke i Cours, indtil der gik 20 af dem paa Marken, og det endvidere var i god Samklang med de efter denne Anordning bestaaende Udmøntningsforhold, at Skillingerne sank endnu yderligere i Forhold til Daleren, endog indtil 94 paa Daleren¹⁾, vilde der, hvis denne Anordnings Bestemmelser vare blevne fulgte, ingen Grund have været til at sætte Marken op til 21 β (s. Frd. 20 Febr. 1621) og Daleren til 96, ja endog siden (14 Febr. 1624) til 100 β ²⁾. Det synes heller ikke at stemme med de ved den nævnte Anordning fastsatte Forhold, at vel Otteskillingerne (uagtet de vare af noget ringere Værdihold) fulgte Markerne i deres opadgaaende Bevægelse i Forhold til Skillingen, derimod ikke Fireskillingerne, der dog skulde udmøntes ganske i samme Forhold som Otteskillingerne. Det maa nemlig under Forordningernes Taushed angaaende Fire- og To-Skillingerne antages, at disse indtil 1621 stedse kun regnedes for deres paalydende Værdi og altsaa fulgte Skillingerne nedadgaaende Bevægelse. Ved Frd. 20 Febr. 1621 blev det endog paabudt, at Fireskillinger og Toskillinger »udi Payement og formængt Mynt« fremtidig kun skulde gjælde lig med henholdsviis 3 og $1\frac{1}{2}$ af de nedsatte Skillinger. Disse Nedsættelser, saavel som selve Udtrykkene »Payement og formængt Mynt« tyde paa, at Fire- og To-Skillingerne ikke vedblivende ere udmøntede i Overeensstemmelse med Forordn. af 8 Spt. 1602.

Ved Frdn. 16 Aug. 1622 nedsættes nu fremdeles ogsaa

¹⁾ Efter de i Anordn. 8 Septb. 1602 bestemte Udmøntningsforhold var nemlig 1 Skilling = $2\frac{1}{11}$ β R. M.,

1 Mark = $42\frac{2}{5}$ eller $41\frac{3}{11}$ β R. M. (eftersom den var $9\frac{1}{2}$ eller $14\frac{3}{4}$ lødig),
saaat Marken altsaa i Metalværdi var = 20 Skilling, medens den $14\frac{3}{4}$ lødige Speciesdaler (à 8 St. p. Mark br.) var = ca. 197 β R. M.,
altsaa lig med 94 Skillinger.

²⁾ Ifølge Beskriv. over Myntcab. blev der da ogsaa fra Aar 1618 møntet Skillinger af nyt Værdihold, nemlig 5 lødige, $447\frac{3}{8}$ paa Mark br.,
altsaa kun = ca. $1\frac{1}{4}$ β R. M.

Otte- og Tolvskillingerne til kun at gjælde efter deres paa-lydende Værdi og reduceres saaledes i Forhold til Mark og Daler i Lighed med Eenskillingerne¹⁾. Derhos havde alt Frd. 20 Febr. 1621 indeholdt den Forskrift, at, naar Smaamønter (1-, 2- og 4-Skillinger) brugtes i større Mængde til Betaling, navnlig i større Beløb end 96 Skilling, skulde de kun gjælde efter Vægt, saaledes at et Pund Smaamønt skulde gjælde 13 slette Daler. Fdg. 16 Aug. 1622 nedsatte nu Værdien af et saadant Pund Smaamønt til 12 Daler. Men derhos tilføiedes der den særlige Bestemmelse, at den, som udtrykkelig havde forpligtet sig til at betale Rigsdaler in specie, ikke skulde være berettiget til at betale en saadan Gjæld med Smaamønt. Heraf tør det altsaa sluttes, at selv den successivt stedfundne betydelige Reduction af Smaamønten endnu ikke var tilstrækkelig, men at dens virkelige Cours var endnu ringere. Og i Aaret 1624 finde vi da ogsaa, at Skillingerne bleve yderligere nedsatte, idet Speciesdaleren blev opsat til 100 Skilling (Forordn. 14 Febr., s. bl. Bil.²⁾), medens det i et i Fortegnelsen over Krebers Samling citeret Manuscript, der menes at være af dette Aar og forfattet af Møntmesteren Nic. Schwabe, siges, at man i daglig Handel og Vandel maatte give 104 à 106 Skilling for en Speciesdaler³⁾. Denne sidste Reduction ramte ogsaa forsaavidt Marken, som den gamle Mark vedblivende ansattes til 20 Skilling, hvorefter der altsaa i Realiteten kom til at gaae 5 gamle Mark paa en Daler. Da imidlertid Markerne fra 1612 udmøntedes som 9-lødige, 27 St. p. Mk. br., og hver Mark altsaa kun havde en reel Værdi af 37 β R. M., var i Virkeligheden Speciesdaleren mere værd end 5 »gamle«

¹⁾ Ved samme Forordn. sættes en enkelt Classe af Fireskillinger (der jo i det Hele 1621 bleve reducerede til 3 Skill.), nemlig Fireskillinger med et vist Præg (Rytter og Neldeblad), til at gjælde $3\frac{1}{2}$ Skill., og Otteskillinger af samme Slags 7 Skill., men ved Frd. af 22de Jan. 1625 nedsættes de igjen til henholdsvis 3 og 6 Skilling.

²⁾ Den slette Mark blev saaledes nu = 0,16 Spdlr. (= $31\frac{1}{2}$ β R. M.), Sletdaleren = 0,64 Spdlr. (= 126 β R. M.).

³⁾ I Overeensstemmelse hermed regne vi for Aaret 1623 Smaamønten til en Cours af 100 β paa Daleren, for 1624-Mai 1625 til en Cours af 104 β paa Daleren.

Marker. Ved Siden af disse Marker udmøntedes nu fra 1624 af virkelige »slette Marker« 3: 16-Skillinger, $13\frac{3}{4}$ lødige, 57 Stykker paa Mark br., hvorefter deres Metal-Værdi var ca. $26\frac{3}{4}$ β R. M.; 6 af disse vare altsaa langt fra lig med en Speciesdaler.

Endelig kom Touren til at reduceres ogsaa til Krone-mønten. Ved Frd. 4 Mai 1625 bestemtes det nemlig først, at Daleren (»en god, vægtig og uforfalsket Rigsdaler«) fremdeles skulde gjælde 6 slette Mark »oc ikke meere«, hvorved den tidligere Ansættelse af Daleren til 100 Skilling maa betragtes som ophævet, og dernæst, at en Krone gjælder »8 Mark danske, huer Mark beregnet til 16 Skilling Danske«, altsaa 8 slette Mark, medens den tidligere var bestemt at skulle gjælde $1\frac{1}{2}$ Speciesdaler, altsaa 9 slette Mark. Saadanne 8 Mark à 16 Skilling betegnes derhos som »to slette Dalere«, hvorefter altsaa en halv Krone eller 4 Mark bliver en Sletdaler, der saaledes nu fremtræder som en virkelig Mønt, forskjellig fra Rigsdaleren¹⁾. Orts- ($\frac{1}{4}$) Kronerne blive herved reducerede til Tomarker, under hvilken Benævnelse de ogsaa fremtidig gaae, og $\frac{1}{2}$ Orts-Krone bliver lig med 1 slet Mark.

De tidligere Orts-Dalere eller 24 Skilling-Stykker ned-sattes ved denne Forordning til 20 Skilling, altsaa til Lighed med de »gamle danske Marker«, der fremdeles beholdt deres Værdi af 20 Skilling; i Overensstemmelse hermed reduceredes Tolvskillingerne ($\frac{1}{2}$ Orts-Daler) til 10 Skilling, Sexskillingerne til 5 Sk. Medens derhos den gamle danske Mark, som sagt, blev sat til sin tidligere Værdi af 20 β (siden 1621 havde den gjældt 21 β , s. ovenfor), blev derimod det nys omtalte nye 16-Skillingstykke reduceret til at gjælde $13\frac{1}{3}$ Skilling og Otteskillingsstykket i Overensstemmelse hermed til $6\frac{2}{3}$ Skill. Fireskillingerne og Toskillingerne omtales, med Undtagelse af et enkelt Slags (dem med Ryttere osv., s. ovenfor) slet ikke; for deres Vedkommende blev det vel altsaa ved den tidligere Reduction af 1621 til henholdsvis 3 og $1\frac{1}{2}$ Skilling.

Ved denne vigtige Forordning bliver altsaa den sidste

¹⁾ Senere blive Sletdaler og Krone Synonymer; den gamle Krone kaldes da »dobbel Krone«.

Tids firedobbelte Møntsystem simplificeret til et dobbelt, hvoraf det ene endda staaer i et directe Forhold til det andet som Deel af dette: Rigsdaleren og Sletdaleren, begge inddeelte i slette Marker à 16 Skilling, den første indeholdende 6, den sidste 4 saadanne. Kronemøntfoden bliver identisk med Sletdaler-Møntfoden; ja, da de gamle Marker fremdeles gjælde 20 β og de nye Marker reduceres til $13\frac{1}{3}$ β blive Underafdelingerne af Kronen de eneste virkelige »slette Marker« med disses Underafdelinger. De gamle danske Marker vedblive vel fremdeles at bestaae, men passes ind i Møntsystemet ved kun at sættes i Forhold til Skillingen, ikke derimod til Rigsdaleren, da denne ikke længere sættes lig med 100 Skilling, men kun med 6 slette Marker à 16 Skilling. Paa dette Punkt skulle vi derfor standse et Øieblik for at resumere de Forandringer, hver enkelt Mønt undergik i Løbet af den første Fjerdedeel af det 17de Aarhundrede.

Speciesdaleren eller, som den senere kaldes, Rigsdaleren, var da den eneste Mønt, som, om den end til enkelte Tider udmøntedes mindre fuldholdig (jfr. ovenfor) dog i det Hele bevarede sin Værdi uforandret saaledes, som den var paa Christian den Tredies og Frederik den Andens Tid, nemlig = ca. 2 Rd. 5 β R. M.

Marken, senere kaldet Rigsmarken, var ifølge Frd. 8 Sept. 1602 i Metalværdi kun lig $41\frac{1}{2}$ à $42\frac{1}{2}$ β R. M., men regnedes desuagtet indtil 1618 stedse lig med $\frac{1}{4}$ Daler, altsaa = ca. 49 β R. M. Men fra 1 Mai 1618 til 16 Nov. 1619 steg Daleren fra at gjælde 80 β til at gjælde 96 β , medens Marken, der hidtil var steget i samme Forhold som Daleren, uforandret beholdt sin siden 1616 havde Værdi af 20 β ; 1621 (20de Febr.) sættes den vel op til 21 β , men 1624 sættes Daleren op til 100 β , og da denne endelig ved Frd. 4 Mai 1625 igjen sættes til 96 β , sættes Marken atter til 20 β . I Løbet af de $1\frac{1}{2}$ Aar fra Mai 1618 til Nov. 1619 gjælder altsaa Marken $\frac{5}{21}$ Daler eller 47 β R. M., men synker ved Frd. 16 Novb. 1619 til kun at gjælde $\frac{5}{24}$ Daler eller 41 β R. M., hvilket kun er lidet mindre end dens virkelige Metalværdi i 1602 og 4 β mere end den Værdi, de i 1612—14

udmøntede Markstykker indeholdt¹⁾; og til denne Værdi kan den da i de derefter følgende Aar ansættes.

Skillingen, hvis virkelige Metalværdi efter Frd. 1602 var $2\frac{1}{11}$ β R. M., maa fra 1602 til 1609 ansættes til Lighed med $\frac{2}{33}$ Mark og altsaa regnes for 3 β R. M. Men fra 3 Febr. 1609 til 16 Novb. 1619 synker den efterhaanden til kun at gjælde først $\frac{1}{17}$, dernæst (f. 3 Apr. 1610) $\frac{2}{37}$, og endelig (4 Juli 1616) $\frac{1}{20}$ af Marken eller $2\frac{1}{2}$ β R. M. Ved Frd. 16 Nov. 1619 synker den dernæst til kun at gjælde $\frac{1}{6}$ — en kort Tid endog kun $\frac{1}{100}$ — Daler eller ca. 2 β R. M., til hvilken Værdi den ogsaa ansættes i Frd. 4 Mai 1625, uagtet det, som anført, i Aaret 1624 udtaltes, at den virkelige Cours paa Skillingerne var 104—106²⁾).

Af de mellemliggende Mønter fulgte Otteskillingerne stedse Markerne (jfr. dog Frd. 20 Febr. 1621, som ikke nævner dem), hvorimod Fire- og To-Skillingerne maae antages at have fulgt med Een-Skillingerne indtil de ved Frd. 20 Febr. 1625 ned-sattes til henholdsvis 3 og $1\frac{1}{2}$ Skilling. Disse Mønters Værdi have iøvrigt ingen Betydning for os, da de ikke fremtræde som Regningsmønter.

Den i Aaret 1618 opkomne Kronemønt underkastedes ingen legal Reduction før i 1625, uagtet den, som anført, fra først af langt fra havde den Værdi, den efter det Forhold, hvori den 1619 blev sat til Speciesmønten, skulde have. Imidlertid tør vel her, som overalt, den legale Reduction betragtes som Udtryk for en alt tidligere stedfunden factisk Reduction ved Opgjæld og deraf følgende Cours.

Kronen skulde oprindeligt gjælde $1\frac{1}{2}$ Speciesdaler eller 9 Mark danske à 20 Skilling, altsaa ca. 3 Rd. 8 β R. M. 1825 reduceredes den til 8 slette Mark à 16 Skilling eller $1\frac{1}{2}$ Speciesdaler, altsaa ca. 260 β R. M. — dens virkelige Metalværdi var ca. 246 β R. M. —, medens altsaa den halve Krone (senere selv kaldet Krone) fra 1 Rd. 52 β R. M. redu-

¹⁾ Hvilken Værdi de efter 1614 møntede Marker indeholdt, fremgaaer ikke af Beskriv. over Myntcab., og endnu mindre af de anførte Mønt-anordninger.

²⁾ Jfr. hvad ovenfor er bemærket om de fra 1618 udmøntede Skillingers virkelige Værdi.

ceres til ca. 1 Rd. 34 β R. M. — de andre Underafdelinger i Forhold hertil; da $\frac{1}{2}$ Orts-Krone (3: $\frac{1}{8}$ Krone) 1625 sættes lig med 1 slet Mark, bliver altsaa dennes Værdi i Handel og Vandel = ca. 33 β R. M. Herefter bliver altsaa Forholdet imellem Rigsdaler og Sletdaler som 2 : 3, imellem Mark danske og slette Mark som 4 : 5.

Under Krigen med Tydskland i Aarene 1625—29 forværredes imidlertid igjen Møntvæsenet, idet Kongen ved Udmøntning af en stor Mængde Smaamønt af ringe Værdihold søgte at skaffe sig en Indtægt til Krigens Førelse. Det var navnlig $4\frac{1}{2}$ lødige Toskillinger og $2\frac{1}{2}$ lødige Enesteskillinger, som i disse Aar udmøntedes i stor Mængde, de første til 180 Stykker paa Mk. br., altsaa til en Værdi af $2\frac{3}{4}$ β R. M. (istedenfor 4 β R. M.), de Sidste til 254 paa Mk. br., altsaa til en Værdi af knap $1\frac{1}{10}$ β (istedenfor ca. 2 β) R. M. Derhos udmøntedes i de to sidste Krigsaar (1628—29) Sexskillinger, $12\frac{1}{2}$ lødige, 132 Stykker paa Mk. br., altsaa til en Værdi af $10\frac{1}{2}$ β R. M. Af større Mønter synes der derimod i dette Tidsrum at være bleven udmøntet saare lidt. Coursen paa Smaamønt — og dermed Dalerens Værdi — er vistnok derfor i disse Aar dalet; bestemte Efterretninger haves imidlertid ikke herom.

Ved Krigens Slutning søgte Chr. IV imidlertid paa Ny at bringe Pengevæsenet i Orden, »effter som Wi Naadigst vel hoffue offuerveyet oc betenkt at Vore Lande oc Rigers Velfærd blant andet fornemmeligen udi en god velforordnede Mynt bestaar», som det hedder i Indledningen til Frd. 10 Octbr. 1629. Ved denne Forordning bestemtes det da, at al Mønten lige ned til Skillinger skulde »paa schrot og korn lige god ungefehr bliffue ved Rigs Daler in specie«. Otte-, Fire-, To- og Een-Skillinger befales derfor udmøntede 14-lødige og med en kun lidet aftagende Vægtighed, nemlig henholdsviis 98, 198, 398 og $800\frac{1}{3}$ Stykker paa Marken br., hvilket kun lidet afviger fra det rette Værdiforhold, idet Otteskillingen herefter fik en Metalværdi af $15\frac{1}{4}$ β R. M., saaat en Specie i Otteskillinger fik en Værdi af 190 β R. M.¹⁾, i Skillinger

¹⁾ Ifølge Eggers Memoirer I. p. 179 skulle Specierne fra denne Tid af ogsaa kun have holdt 522,8—527,8 As, altsaa ca. 190—192 β R. M.

(1 Skill. = ca. $1\frac{1}{4}$ β R. M.) lidt mindre. Derhos skulde Søslinger og Hvide udmøntes som Skillemønt, og den tidligere Reduction af de ældre Mønter (af 1625) fremdeles staae ved Magt, saaat de fremdeles skulde tages for den dem engang ved Reductionen tillagte Værdi. »Iligemaade skulle to oc enlige Skillinger gielde oc udgiffuis herefter for to oc¹⁾ enlige Skillinger, eftersom de hid indtil gangbar været haffue: Belangende de Sex Skillinger, som nest forleden myntede ere, skulle allene gjelde, udgiffuis oc annammis for Fem Skilling oc en Hvid.« Herefter skulde det synes, som om det virkelig var lykkedes at holde de slette To- og Eenskillinger i Cours efter deres nominelle Værdi; hvorvidt dette virkelig har været Tilfældet, maa vi lade staae hen.

Overeensstemmende med denne Møntordning, der blev gjentaget og bekræftet d. 21 Jan. 1630 (s. bl. Bilagene) synes nu Pengene i den følgende Tid at være blevne udmøntede; de enkelte Afvigelser, som forekomme, synes neppe at have berørt Danmark²⁾. Men Krigen mod Sverrig 1644—45 tvang paa Ny Kongen til at søge en Indtægt ved at slaae slet Mønt. I en Instrux for H. Køhler i Kjøbenhavn befales det denne at mønte: Tomarker og Marker $9\frac{1}{2}$ lødige, 24 og 42 Stykker p. Mk. br. (altsaa henholdsvis = $50\frac{9}{2}$ og $25\frac{9}{4}$ β R. M.) Fireskillinger 4-lødige, 120 St. p. Mk. br. (= $3\frac{3}{4}$ β R. M.), samt To og Enestesskillinger af samme Værdihold som under Tydskekrigen (s. ovenfor³⁾). Disse Mønter, der fremdeles sloges ogsaa i Aarhus 1645—46, fik imidlertid snart en ringere Cours, hvorfor ved Forordn. af 10 Decbr. 1647 Speciesdaleren

¹⁾ Dette »oc« mangler hos Collin, hvorved Meningen af denne Passus bliver forstyrret.

²⁾ I Sept. 1640 anlagdes med kgl. Tilladelse en privat Mønt i Glückstadt, hvor bl. A. 6-Skillinger og Skillinger udmøntedes af andet Værdihold end det nys beskrevne. Ligeledes udstedtes der den 25 April 1643 en fra den nys anførte noget afvigende Instrux for Møntmesteren i Christiania.

³⁾ Disse Mønter, af hvilke Mark- og Tomarkestykkerne have Udskriften Justus Jehova Judex i hebraisk Præg og derfor ogsaa kaldtes Ebræer, gik under Navn af Ulfeldts Mønter, fordi de antoges at være slagne efter hans Tilskyndelse.

blev opsat til 6 Mark 8 Skilling. Det følgende Aar blev dog dette igjen forandret ved Frd. 12 Marts, der atter nedsatte Daleren til 6 Mark, men derimod reducerede de nye Tomarker til 28 β og Markerne til 14 β samt Treskillingerne til 2 β . To- og Eenskillingerne nævnes derimod ikke i denne Forordn., og dette synes da at vise, at det er lykkedes at holde dem i Cours efter deres paalydende Værdi, hvilket nu ogsaa saa meget lettere kunde skee, som de, efterhaanden som der blev en større Rigdom paa store og middelstore Mønter, meer og meer maatte gaae over til factisk at blive Skillemønt, hvori større Summer ikke betaltes. I det Hele tør det vistnok antages, at man i de her omhandlede Aar vedblivende har holdt sig til den gamle Mønt som Regningsmønt, hvortil Priserne ansattes, og at der da er bleven beregnet særlig Opgjæld, naar Betalingen erlagdes i »Ulfeldtske« Penge.

Særlig skal endnu kun bemærkes, at den fra Tydskland indførte saakaldte Stück von Achten, der ved Frd. 10 Oct. 1629 blev ansat til at gjælde 5 Mk. 14 β , ved Frd. 12 Marts 1648 blev nedsat til 5 $\mathcal{L}$ 12 β og endelig ved Frd. 24 Oct. 1653 afskaffet og dens Indførelse her til Riget forbudt.

Efterat der saaledes omsider ved Frdd. af 1629—30 var bleven tilveiebragt et i det Hele godt og følgerigtigt Møntsystem, maatte Bestræbelserne i den nærmeste Tid naturligen rettes paa at væрге dette mod Forstyrrelse, foraarsaget ved Indblanding af slettere Mønt, og vi finde derfor ogsaa under Frederik den III og Christian den V en Række af Forbud deels imod Indførsel af fremmed Smaamønt, deels imod Udførsel af Landets egen »fine« Mønt. Men selv uden saadan Indblanden af fremmed ringere Mønt led dog det danske Møntsystem endnu af et Par væsentlige Mangler, som fremdeles vedblev at volde adskillige Ulemper. Den første var den, at man endnu ikke ret var kommen paa det Rene med, om de smaa Mønter, navnlig Een- og To-, tildeels ogsaa Fire-Skillingerne, vare at betragte og behandle som »fin« Mønt eller som Skillemønt — eller rettere, at man, uagtet man endnu stedse betragtede dem som Bestanddele af et fuldholdigt Møntsystem, dog i det Hele udmøntede dem af et lidt ringere, stundom, navnlig i Krigstid, af et betydeligt ringere Værdihold end den store Mønt.

Da nu dertil kom, at der fremdeles udmøntedes forholdsviis langt mere Smaamønt end Dalere og Marker, saaat den ringe Mønt maatte bruges ogsaa ved større Betalinger¹⁾, kunde det ikke undgaaes, at den snart blev Cours underkastet. Vel befaledes det 1651 (9de Mai), at Udmøntningen af Smaa-Mønt skulde ophøre og derimod skulde møntes hele og halve Rigsdaler samt Slettedaler og Rigsorter af Skrot og Korn som i Christian IV's Tid; men allerede 1653 (29 Aug.) befaledes To- og Eenskillinger udmøntede af samme Lødighed som under Krigen 1644 og følgende Aar, kun af endnu lidt ringere Vægt, nemlig henholdsviis 192 og 256 St. paa den $4\frac{1}{2}$ - og $2\frac{1}{2}$ - lødige Mark. Vi finde da ogsaa, at Arent Berntsen²⁾ i Aaret 1656 siger, at »hvo sig Rigsdaler ville tilbytte, undertiden nu mue giffue for 1 Rigsdaler 6 $\frac{1}{2}$ 2 β . Dog er det ingen visse Opsættelse, ved nogen Kgl. Befaling.«

Dernæst var Krone-Møntfoden vel 1625 bleven passet ind i Speciesmøntsystemet, saaledes at en halv Krone skulde være en Sletdaler eller 4 slette Mark, altsaa $\frac{3}{4}$ Rigsdaler. Men i Virkeligheden svarede Kronemønten ikke fuldkommen til denne Værdi, idet $1\frac{1}{2}$ Sletdaler ($\frac{3}{4}$ Krone) kun var lig 185 β R. M., medens Rigsdaleren skulde være 197 β R. M. (i Virkeligheden var den dog nok kun = 192 β R. M., jfr. ovenfor). I den nysnævnte Befaling af 1651 hed det nu vel, at saavel Rigsdaler som Sletdaler — der nu almindeligviis kaldtes Kroner istedenfor halve Kroner, hvorfor de oprindelige hele Kroner nu kaldtes dobbelte — skulde udmøntes som i Chr. IV's Tid, altsaa Sletdalerne $13\frac{3}{4}$ lødige, $12\frac{3}{4}\frac{3}{4}\frac{3}{4}$ St. paa Mk. br.; men allerede det følgende Aar udkom to nye Befalinger (13 Apr. og 20 Mai), hvorefter Sletdalere eller Kroner skulde udmøntes ligesom de norske Tomarker, der fra Aar 1649 vare blevne udmøntede

¹⁾ Efter Møntmester Brandts Antegnelser skal der i Tidsrummet fra 1628—1696 kun være udmøntet 1,210,000 Species, hvilket langtfra kunde være tilstrækkeligt til Landets Omsætning — især da der formodentlig allerede i dette Tidsrum er bleven indsmeltet eller udført en Deel deraf. Af hele, halve og Qvart-Kroner skal der i samme Tidsrum være udmøntet omtr. 2,350,000 Rd. (Nathanson, Danmarks National- og Statshuusholdning p. 1).

²⁾ Danmarckis og Norgis Fructbar Herlighed S. 564.

10 $\frac{3}{4}$ lødige, 21 St., altsaa 10 $\frac{1}{2}$ Kroner, paa Mk. br., hvorefter de altsaa kun fik en Metalværdi af 113 $\frac{9}{14}$ β R. M., saaat Rigsdalere i Kronemønt kun havde en Værdi af 170 $\frac{1}{2}$ β R. M. I Christian V's Tid bliver der da ogsaa stadig sat Cours paa Kronemønt i Forhold til Speciesmønt; men under Frederik den Tredie, i hvis Regjeringstid der endnu kun udmøntedes mindre betydelige Summer i Kronemønt, synes denne endnu at være gaaet jævnsides med Species i det ved Lovgivningen bestemte Forhold, ligesom vi med Hensyn til de for Smaamønten og Kronemønten fælles Skillinger ikke finde andre Vidnesbyrd om en Cours paa samme end det nys citerede hos Arent Berntsen¹⁾. Da den der ommeldte Coursforskjel imidlertid maa antages ikke blot at have holdt sig, men efterhaanden at være stegen noget, eftersom der i Aaret 1674 sættes en legal Cours af 4 pCt., vil det være rigtigst i Frederik III's Regjeringstid fra 1653 at regne Kronen til 126 β R. M., Marken altsaa til 31 $\frac{1}{2}$ β R. M. (jfr. nærmere herom nedenfor).

Strax i Begyndelsen af Christian den Femtes Regjering udkom Mynt-Ordning af 22 Marts 1671, der vel opretholdt Kronemøntfoden saaledes, som den under Frederik III ved Ordrene af 1652 var fastsat, hvorefter Marken sin skulde udmøntes til 10 Rigsdaler 2 $\frac{1}{2}$ Mark i Kronemønt, saavel hele som halve Sletdalere eller Kroner samt Marker og halve Marker, men tillige ansatte Specie-Rigsdaleren til kun at være 14-lødig, 8 $\frac{2}{3}$ Stykker paa Marken br., saaat en Mark sin udbragtes til 9 $\frac{1}{4}$ Rigsdaler, hvorved den altsaa blev netop lig med vor nugældende Dobbelttaler, hvilken Værdi den dog, efter hvad foran er oplyst, maa antages faktisk at have havt siden 1630. Af samme Værdihold skulde halve Rigsdaler, hele (24-Skillinger) og halve Orter (12-Skillinger) udmøntes. Smaamønten fik følgende Værdihold: Fireskillinger 7 $\frac{1}{2}$ lødige, 120 St. p. Mark br. (1 Mk. sin udbragt til 10 Rigsd. 4 $\frac{1}{4}$),

¹⁾ Vel skete der ved Frd. 29 Marts 1667 en betydelig Reduction af Kronemønten og Species-Smaamønten, idet Sletdaleren reduceredes til 3 $\frac{1}{2}$ Mark, Marken til 14 β og den øvrige Kronemønt i Overeensstemmelse hermed, medens 4- og 2-Skill. nedsattes til henholdsvis 3 og 1 $\frac{1}{2}$ β ; men Nedsættelsen angik kun al fremmed Mønt, der udtrykkelig siges at være af ringere Godhed end den danske.

Toskillinger $6\frac{1}{2}$ lødige, 214 $\frac{1}{2}$ St. p. Mk. br. (1 Mk. flin udbragt til 11 Rigsd.), Eenskillinger 4-lødige, 288 p. Mk. br. (1 Mk. flin udbragt til 12 Rigsdaler¹⁾), samt Søslinger 2 lødige, 320 St. p. Mk. br. (13 Rigsd. 2 $\frac{1}{2}$ af 1 Mk. flin).

Fra denne Tid begyndte imidlertid Kronemønten, hvoraf der fra nu af udmøntedes særdeles betydelige Summer, at synke i Forhold til Specien, og allerede 1674 (Frd. 23 Febr.) blev det nødvendigt at begrænde den Opgjæld, der blev givet paa Kroner, til 4 pCt., hvoraf kan sluttes, at deres virkelige Cours var endeel ringere, især da Frd. selv siger, at Creditorerne fordrede »en stor og fast utaalelig Opgjæld,« hvilket ogsaa var ganske rimeligt, da den virkelige Afvigelse var 12 pCt. Den nærmeste Følge af den anførte Forordning blev da ganske naturlig den, at Specierne, hvoraf der efter 1671 kun udmøntedes saare faa, efterhaanden gik ud af Circulationen, idet man gjorde en meget god Forretning ved at indkøbe dem med 4 pCt. Opgjæld og saa udføre eller indsmelte dem. Det hedder da ogsaa i Frd. 28 Mai 1684, som iøvrigt bekræfter og gjentager Frd. 1674, at »Rixdaler in specie . . . i disse Tider . . . saa besværlige ere at bekomme«²⁾; ved Frd. 8 Mai 1686 maatte Opgjælden forøges til 6 pCt., og ved Frd. 25 Febr. 1693 sattes Specien op til 6 $\frac{1}{2}$ 8 β , hvilket Alt dog imidlertid ikke synes at have forhindret Speciernes yderligere Forsvinden, eftersom det i Frd. 14 Apr. 1694, der gjentager den sidstnævnte Forordning, hedder, at »Specie-Rigsdaler in natura moxen ei skal være at bekomme.« Imidlertid vedblev man at slaae Kronemønt i betydelig Mængde, hvorhos den atter skiftede Lødighed, men ikke Værdihold, idet der den 31te Decbr. 1692 blev befalet udmøntet Kroner og Marker ($\frac{1}{4}$ Kroner) »effter den allerbeste Godhed, som den naagen Tid udi vores Regjerings Tid haver været slagen,« nemlig 13 $\frac{1}{2}$ lødig, 13 Kroner (52 Marker) paa Mark br., hvorefter

¹⁾ Deres virkelige Værdi var altsaa kun 1 $\frac{3}{4}$ β R. M., medens deres nominelle Værdi var netop 2 β R. M. Toskillingernes Metalværdi var 3 $\frac{1}{2}$ β , Fireskillingernes 6 $\frac{1}{2}$ β R. M.

²⁾ Ved Frd. 5 Juni 1676 tillodes det at betale Skatterne med Sølv istedetfor med Penge, à 3 $\frac{1}{2}$ 4 β Loddet, Kbhvn Prøve-Sølv.

de altsaa havde en Værdi af $113\frac{3}{4}$ β R. M. eller netop det samme Værd som Kronerne af 1652, hvilket altsaa synes at tyde paa, at der i Mellemtiden var slaaet Krone-mønt af slettere Beskaffenhed. Ved denne Resolution befaledes det tillige, at der fremtidig ikke skulde møntes anden Courantmønt end Kroner, Marker, 2-Skillinger og Halvskillinger (de sidste af Kobber); og der blev da ogsaa i disse Kroner og Marker fra 1 Jan. 1693 til 19 Febr. 1695¹⁾ udmøntet en Sum af 381,600 Rigsdaler. Derimod blev der samme Dag udstedt et Rescr. til Kammercollegiet, hvori det hedder, at den paabudne Udmøntning af Toskillinger foreløbig skal stilles i Bero, „saasom vi allernaadigst have fornummet, at Landet med overflødighed af to Skillinger skal være opfyldt.“ Under disse Omstændigheder kan det da ikke undre, at Specierne efterhaanden næsten ganske forsvandt, og at man omsider besluttede sig til heelt at forlade Species-Møntfoden for at gaae over til en ny, den alt i lang Tid i Hansestæderne herskende Courant-Møntfod. Med Hensyn til Forholdet imel-Species og Kronemønt skal det derfor endnu kun bemærkes, at det ved Frd. 27 Jan. 1700 blev bestemt, at Tolden kunde erlægges med Kroner istedetfor Specier, dog mod en Opgjæld af 12 β for hver Rigsdaler, saaat altsaa Specien blev sat op til 6 $\frac{1}{2}$ 12 β i Kronemønt, hvilket svarede til det virkelige Forhold imellem dem, idet Kronen herefter fik en Værdi af $113\frac{1}{2}$ β R. M.

Spørges der da nu, til hvilken Værdi man kan ansætte de forskellige Pengesorter under Christian den Femtes Regjering, maa det for det Første erindres, at Speciedaleren fra 1671 omtrent forsvinder fra Circulationen (s. ovenfor) og saaledes egentlig kun er at betragte som en Regningsenhed. Den factisk courserende, derfor nu ogsaa hyppig saakaldte Courant-Mønt, var derimod Kronemønten, hvori det tidligere Begreb „slet Mønt“ (slette Mark og Sletdaler) efter Frd. 1625 var kommen til factisk Existents, idet Kronen (den tidligere halve Krone) var bleven til Eet med 4 slette Mark, Orts-Kronen

¹⁾ Samme Dag blev en ny Udmøntning af 100,000 Rdlr. i Kroner og Markstykker paabudt.

altsaa med 1 slet Mark, der jo tidligere kun var Betegnelsen for en vis Mængde »Mynt«, d. v. s. (Fire-, To- og Een-) Skillinger. Det bliver da heraf en Følge, at Cours paa Kroner vil sige ganske det Samme som Cours paa al smaa Mønt, hvoraf altsaa atter følger, at al den factisk courserende Mønt i Handel og Vandel ikke gjaldt for sin fulde paalydende Værdi, medens den dog i det Hele blev taget for mere end dens virkelige Metalværdi. Efter sin paalydende Værdi skulde Marken (Orts-Kronen) som $\frac{1}{8}$ Rigsdaler være = 32 β R. M., Kronen (Sletdaleren) = 128 β R. M. og Skillingen ($\frac{1}{16}$ Mark) = 2 β R. M.; efter sin Metalværdi var Kronen derimod kun ca. 114 β R. M., Marken 28 $\frac{1}{2}$ β R. M. Da nu disse Penge ved Coursen fik en Værdi indenfor Grændserne af de anførte Beløb, bestemt efter det Værd, der tillagdes dem i den store Omsætning, hvor Specien var Regningsmønten og hvor de altsaa skulde træde istedenfor denne ved Betalingens Erlæggelse, og da man derimod i den daglige, mindre Omsætning naturligviis ikke tog Coursen i Beregning, men holdt sig til de courserende Møntstykker og ansatte Priserne efter disse, saaat Daleren regnedes til 6 af de factisk courserende Marker, Marken paa samme Maade til 16 af de courserende Skillinger, vil det ved Omsætning af de for dette Tidsrum angivne Priser til Rigsmønt være nødvendigt at lægge den Værdi til Grund, der efter Coursen tillagdes de courserende Penge i den store Omsætning ¹⁾.

¹⁾ Rigtigheden af denne Fremgangsmaade vil bedst blive indlysende ved at betragte Forholdene i et Land, hvor Omsætningsmiddelet er Papirspenge, der staae under pari Cours. I Østerrig f. Ex. beregnes og angives alle Priser i Papirspenge, og betaler man med Sølv, erstattes Opgjælden altid ikke blot i Boutikshandel, men ogsaa paa Caféer, Restaurationer, Hoteller o. desl. Steder; paa Jernbanerne ere Taxterne angivne i Papirspenge, og ved Betaling i Sølv faaer man ogsaa her et Afslag efter en fast Cours osv. Kort sagt: i al den daglige Omsætning bruges Papirspengene som Regnemønt, og den Fremmede, som vil gjøre et Overslag over, hvad Tingene virkelig koste ham, maa omsætte Priserne til Sølv efter dettes Cours imod Papir. Paa samme Maade regnede man her i Begyndelsen af dette Aarh.; derfor vare Priserne saa enorme (man see blot Capitelstaxterne for 1811—13) — og paa samme Maade regner man overalt, hvor den courserende Mønt

Hvor høi nu den virkelige Opgjæld paa Kroner i dette Tidsrum i hvert enkelt Aar var, lader sig neppe oplyse; men, som ovenfor bemærket, maa den utvivlsomt antages at have været større, end den ved Lovgivningen fastsattes, og da den ved Frd. 1674 søgtes begrændset til 4 pCt., men 1686 maatte forhøies til 6 pCt. og vistnok til ethvert af disse Tidspunkter oversteg denne Sats, eftersom den virkelige Differents var ca. 12 pCt., vilde man vist næppe sætte den for høit ved for hele Tidsrummet fra 1670—1695 at regne den til 6 pCt. Herefter vilde da Kronens virkelige Værdi i Handel og Vandel blive omtrent 120 β R. M.¹⁾, Marken altsaa = 30 β , medens Coursforskjellen ved ringere Beløb end 8 Skilling (= 15 β R. M.) ikke kunde komme i Betragtning. Imidlertid vil det dog maaskee være rigtigere at holde sig til de legale Bestemmelser om Coursen og betragte denne som jævnt og stadigt synkende under hele dette Tidsrum, idet man da kan forudsætte, at Lovbestemmelserne hver Gang kun slaae den allerede factisk indtraadte Cours — eller vel endog Minimum af denne — fast. Da der alt under Frederik III's Regjering var en factisk, om endog kun ringe, Coursforskjel mellem Species og Kronemønt (1656 regnes Species ifølge A. Berntsen til 6 $\frac{2}{3}$ 2 β , s. ovenf.) og da Frd. 1674 sætter Coursen til 4 pCt., Frd. 1686 til 6 pCt., Frd. 1693 til 8 $\frac{1}{2}$ pCt. og Frd. 1700 endelig til 12 pCt., hvorefter Kronens Handels-Værdi i disse 30 Aar langsomt synker ned til dens virkelige Metalværdi, ville vi — da ringere Afvigelser end 2 β R. M., vel ingen synderlig Betydning ville faae — vistnok komme Virkeligheden nærmest ved i det

ikke svarer til sin nominelle Værdi, hvad enten den iøvrigt bestaaer i Sølv eller Sedler. Naar det saaledes for det her omhandlede Tidsrum hedder, at t. Ex. en Tønde Rug kostede 1 Rdlr. 3 $\frac{1}{2}$ 8 β , saa er Meningen heraf ikke den, at den kostede 1 Specie + $\frac{1}{2}$ Sp. + $\frac{1}{12}$ Sp. eller i Rigsmønt 3 Rdlr. 16 β , men derimod at den kostede 2 Kroner + 1 Markstykke (eller 9 Markstykker) + 1 Otteskilling, eller — ved en Opgjæld af 6 pCt. — i Rigsmønt 2 Rd. 93 β . For den senere Tid, da Opgjælden steg endnu mere, bliver Forskjellen imellem Resultaterne af den ene eller den anden Beregningsmaade endnu betydeligere.

¹⁾ Ved en Opgjæld af 4 pCt. bliver dens Værdi lidt over 123 β , ved 5 pCt. lidt under 122 β og ved 6 pCt. lidt over 120 β R. M.

første Par Aar af Chr. V's Regjering at sætte Kronen — ligesom i Frederik den Tredies Tid — til 125 à 126 β R. M., fra 1673—1685 til 124 β R. M., 1686—1692 til 120 β R. M. 1693—1699 synkende fra 118 til 116 β R. M., indtil den endelig fra Aar 1700 maa sættes til sin virkelige Værdi, 114 β R. M. Marken bliver da i de forskjellige Perioder af Chr. V's Regjering henholdsvis ca. $31\frac{1}{2}$, 31, 30, $29\frac{1}{2}$ og 29 β , (Daleren altsaa efterhaanden = 188, 186, 180, 177 og 174 β R. M.) og mindre Dele af Marken ($\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$) blive da saavidt muligt at regne i Overensstemmelse hermed, medens Coursforskjellen for de enkelte Skillingers Vedkommende kun tildeels kan tages i Betragtning.

Endnu skal da kun bemærkes, at den Omstændighed, at Coursforskjellen saaledes stiger i et stedse stærkere Forhold, er ganske naturlig begrundet deri, at det, efterhaanden som det bliver mere og mere vanskeligt at faae Specier til de Betalinger, der skulle erlægges i denne Mønt (udenlandske Betalinger, Toldafgifter, Betaling af Gjæld, der er stiftet i Species), bliver det mere og mere nødvendigt at regne Kronemønten til dens virkelige Værdi, medens den derimod, saalænge der endnu nogenlunde findes det til hine Omsætninger nødvendige Quantum Speciesdalere, meget godt kan gaae i alt Fald saa temmelig for den Værdi, der legalt er tillagt den, paa samme Maade som Skillemønt i et velordnet Møntsystem altid gaaer for sin paalydende Værdi. Det er derfor ogsaa først fra den Tid af, da Udmøntningen af Speciesdaleren omtrent ophører, — efter 1671 synes der kun at være slaaet nogle faa hundrede Stykker —, medens der Aar for Aar møntes stedse større Summer af Kronemønt, — i Alt fra 1671—92 765,000 Rigsdaler (3: Species) i hele, halve og Kvart-Kroner —, at Coursen begynder at synke med en tiltagende Hastighed¹⁾, indtil Kronemønten omsider, da Species-

¹⁾ Medens der fra 1657—70 kun udmøntedes ca. 125,000 Rigsdaler i Kroner, udmøntedes der i hele, halve og $\frac{1}{4}$ Kroner (Markstykker) fra 1671—73 115,000 Rdlr., fra 1680—86 462,000 Rdlr., 1689—92 141,000 Rd. og endelig 1693—95 300,000 Rdl. Man bemærke, hvor nøie Coursforandringerne, saaledes som de konstateres ved de anførte legale

dalerne næsten ganske maae antages fortrængte, faaar en til sin Metalværdi svarende Værdi i Handel og Vandel.

Af den foregaaende Udvikling vil det være indlysende, at Speciernes Forsvinden og Kronernes synkende Værdi begge Dele vare naturlig grundede deri, at man havde forsøgt at lade to forskellige Møntsystemer uden tilsvarende Værdihold courserne jævnsides. Dette kunde eller vilde man imidlertid paa den Tid ikke ret indsee, men søgte Grunden deri, at der fra Udlandet indførtes fremmede Penge af slettere Værdihold. Da imidlertid de gjentagne Forbud mod fremmed Mønts Indførsel og vor egen Mønts Udførsel intet hjalp, besluttede man sig omsider til at søge Ondet standset ved at bringe vor Møntfod i Overeensstemmelse med den hamburgske Courantfod, $11\frac{1}{3}$ Rd. paa Marken fiin. Denne Forandring, der skete i Aaret 1695, gik i Realiteten ud paa at fastsætte, at en Rigsdaler fremtidig skulde udmøntes af saa meget ringere Værdihold, at der kom til at gaae $11\frac{1}{3}$ Stykker istedenfor $9\frac{1}{4}$ paa en Mark fiin, medens den dog fremdeles skulde gjælde for en Rigsdaler (Speciesdaler) til 6 Mark à 16 β eller $1\frac{1}{2}$ Krone à 64 β . Da imidlertid, som vi have seet, Kronerne i Virkeligheden ikke vare = $\frac{2}{3}$ Speciesdaler og da Specierne aldeles vare uddrevne af Circulationen, var den virkelige Forringelse af Møntfoden ikke fuldt saa stor, idet Marken fiin i Kronemønten udbragtes til 10 Rigsd. 38 β , i den ringere Mønt endog til $10\frac{2}{3}$ Rigsdaler. Imidlertid var Nedsættelsen følelig nok til, at det nu gik med Kronerne, som det tidligere gik med Specierne; efterat de ved de idelige Opsættelser af Specien vare nedbragte til deres virkelige Metalværdi (i Aaret 1700), maatte de nu i den følgende Tid opsættes i Forhold til Courant-

Noteringer, slutte sig til de stedfundne Udmøntninger. Desuden udmøntedes der fra 1657—80 ca. 150,000 Rdlr. i $4\frac{1}{2}$ lødige Toskillinger (jfr. Frd. 31 Decbr. 1692, ovenfor), hvorimod der af $2\frac{1}{2}$ lød. Eenskillinger kun udmøntedes henved 10,000 Rdlr.

mønten og forsvandt desuagtet meer og meer af Circulationen. Forandringen bestod nemlig deri, at Rigsdaleren, der tidligere (som Specie) havde en Værdi af 192 β R. M., nu (som Courantdaler) fik en Værdi af $156\frac{1}{4}\frac{2}{7}$ β R. M., medens Kronen, der jo havde en Værdi af 113—14 β R. M., nu skulde gaae for $\frac{2}{3}$ Rdlr. Cour. ligesom før for $\frac{2}{3}$ Rigsdaler in specie. M. a. O.: 8 Otteskillinger (— thi alene i denne Møntsort udmøntedes i den første Tid de nye Courantmønter —), der i Virkeligheden havde en Værdi af $104\frac{8}{16}$ β R. M., skulde gjælde lig med en Krone, hvis Metalværdi var $113\frac{9}{14}$ β R. M. Følgen heraf blev da, som sagt, meget snart den, at der opkom en ny Coursforskjel, nemlig imellem Kroner og Courantmønt, og at der nu maatte gives Opgjæld paa denne i Forhold til Kronerne.

Som alt bemærket, var den eneste Slags Courantmønt, der i Aaret 1695 og den nærmest følgende Tid blev sat i Circulation, Otteskillinger. Af disse skulde der ifølge Resol. 4 Mai 1695 udmøntes 50,000 Rdlr., og de skulde gjøres 9-lødige, $76\frac{1}{2}$ St. paa Mark br., altsaa 11 Rd. 32 β paa Marken fin. Det var naturligtviis Mening, at disse nye Otteskillinger skulde gaae iflæng med de gamle halve-Orts-Kroner, 12 af dem skulde gjælde 1 Rigsdaler og 8 en Krone, og der var saaledes ikke med denne Foranstaltning forbundet den Tanke, at forandre Dalerens eller Kronens tidligere Værdi i Handel og Vandel. Man vedblev derfor ogsaa indtil Aar 1701 at udmønte $13\frac{1}{2}$ -lødige Kroner (1700—1701 udmøntedes der heraf 102,114 Rdlr.), ja, man lod endog endnu i 1704 udmønte nogle faa hundrede Species, i hvilken Mønt endnu enkelte Afgifter, navnlig Øresundstolden, skulde erlægges. Forandringen skulde altsaa foregaae umærkeligt for Publikum, og Hensigten var netop at tilveiebringe paa eengang Overensstemmelse imellem de bestaaende Møntsystemer indbyrdes (og altsaa imellem Mønternes reelle Værdi og deres Coursværdi i Handel og Vandel) og imellem den danske og den hamburgske Møntfod. At et saadant Forsøg ikke kunde lykkes, ligger imidlertid allerede i Sagens Natur; den Maade, hvorpaa det blev gennemført, bidrog derhos til, at det endnu hurtigere, end det ellers vilde skeet, led Skibbrud.

Man vedblev nemlig ikke ret længe at holde sig Resol. 4 Mai 1695 efterrettelig. At man allerede 1702 lod udmønte 12-lødige 8-Skillinger, havde vel ikke noget at sige, eftersom der ogsaa af disse gik $11\frac{1}{2}$ Rd. paa Marken fin. Men ved Resolution af 25 Octbr. 1710 (altsaa under Krigen med Sverrig) befalede der udmøntet 9 lødige Tolvskillinger til $13\frac{1}{2}$ Rd. paa Marken fin — altsaa af betydeligt ringere Værdihold. I disse Tolvskillinger fik nemlig 1 Rigsdaler kun en Værdi af $133\frac{1}{6}$ β R. M., og allerede i Aarene 1710—13 udmøntedes der af dem til et Beløb af over 245,000 Rdl., foruden 80,000 Rdl. i Toskillinger af samme Værdihold — eller tilsammen omtrent det samme Beløb, som der i den hele forudgaaende Tid var udmøntet af Otteskillinger til $11\frac{1}{2}$ Rd. paa $\frac{1}{2}$ fin. 1714 udmøntedes desuden i Glückstadt 500,000 Rdl. af det ommeldte Slags Toskillinger, hvorimod de større Courantmønters Værdihold bedredes noget, idet man 1713—18 lod udmønte 10 lødige Marker til 12 Rd. paa $\frac{1}{2}$ fin og i 1716 anvendte den samme Møntfod i Rendsborg for Tolvskillingerne. Men iøvrigt vedbleve Tolvskillingerne at være til $13\frac{1}{2}$ Rd. af Mk. f., og heraf blev der nu ifølge et haandskrevet Blad blandt Møntefterretninger i Rentek. Arch. fra 1716—24 udmøntet over 5 Mill. Rd. Det var da i sig selv intet Under, om Courantmønten maatte synke endog under den lovmæssige Courantfod-Værdi, $11\frac{1}{2}$ Rd. p. Mk. f.; men desuden bidrog til dens yderligere Synken endnu en anden Omstændighed, nemlig Indførelsen af Papirspenge.

Ved Frd. 8 Apr. 1713 paabødes Udstedelse af skrevne¹⁾ Pengesedler, »hvilke ligesaa gyldige som rede Penge skal antages og passere,» lydende paa 100, 50, 25, 10 og 5 Rigsdaler »item en Deel paa en Rigsdaler», hvorhos det bestemtes, at »Enhver, som bekommer Anvisning til Zahl-Cammeret eller nogen Amtstue, skulle nyde Betaling halvparten i Sedler og halvparten i Penge,» hvilket ogsaa skulde være almindelig Regel i den daglige Omsætning, for Erlæggelse af Contributioner, Landgilde og alle andre Afgifter, — dog med Undtagelse af Told og Accise samt stemplet Papirs- og Post-Intraderne,

¹⁾ Ved Forordn. af 24 Juni s. A. beordredes de trykte.

der skulde betales med rede Penge, ligesom Gjæld, der var stiftet i rede Penge, ogsaa skulde betales heri.

Allerede den 16de Oct. s. A. udstedtes imidlertid en ny Forordning, hvori det siges, at de »authoriserede Penge-Sedler imellem Kjøbere og Sælgere blive veigret at imodtages for deres fulde Valeur«, og hvor det ved Siden af Udstedelsen af mindre Sedler, lydende indtil paa 1 fl , bestemmes, at ogsaa Told og Acciser maa erlægges halvt med Penge, halvt med Sedler, dog Øresundstolden undtagen, der skulde erlægges i Species og Kroner, hvorhos det tilføies, at »saasom Sedlerne ikkun gaae og gjælde for courant Mynt, saa betaler Vedkommende paa saa mange der ved Toldstederne indleveres 1 pro Cento Agio.«

I en Forordn. 10 Apr. 1719 klages der først over, at »Penge-Sedler udi Prisen fast daglig falder« og der indrettedes derfor ved denne Forordning et Lotteri, hvori 2538 Tdr. Hartkorn Jordegods skulde bortspilles paa 41,223 Lodder, der skulde betales med bare Sedler, 5 Rd. for hvert Lod, hvorhos det lovedes, at alle de saaledes indkomne Sedler skulde brændes, samt at der fremdeles hvert Aar skulde indtages et Par hundrede tusinde Rdlr. i Sedler. Da imidlertid Sedlerne desuagtet vedbleve at staae temmelig slet imod Mønt, befalede det ved Frd. 10 April 1720, at fremtidig alle Betalinger, i Kjøb og Salg, Skatter og Afgifter, skulde erlægges $\frac{3}{4}$ i Sølv mønt, $\frac{1}{4}$ i Sedler, »saaat herefter under det Ord »gangbar Myndt« ei andet skal forstaaes end Tre fjerde Parter Sølv-Myndt og En fjerde Part authoriserede Pengesedler«; dog skulde Told og Accise, stemplet Papir og Post-Intraderne betales alene i Sølv mønt.

Imidlertid bestræbte man sig dog i de følgende Aar for at indfri det givne Løfte om fortsat Inddragelse af de i Krigstiden udstedte Pengesedler, og ved Pl. 11 Octbr. 1728 kunde Kongen ikke blot forsikre, at »Vi . . . allerede den største Deel af samme authoriserede Penge-Sedler Tid efter anden, ligesom de i Vores Cassa ere indløbne, have ladet cassere og afbrænde, og paa lige maade allernaadigst ere sindede den øvrige Rest, som endnu roullerer blandt Vores kjere og troe Undersaatter, at lade indsamle og cassere,«

men det blev endog ved samme Placat bestemt, at »bemeldte autoriserede Sedler herefter ei længere udi Skatter, Kjøb, Sal eller andet skal gaa eller gielde end til dette indeværende Aars Udgang, fra hvilken Tid af de ganske og aldeles skal være opkrævede.«

— Det vil neppe ved det hidtil Udviklede være undgaaet Opmærksomheden, at der efter den nye Courantfods Indførelse i hele det heromhandlede Tidsrum slet ikke blev slaaet Dalere. Courantdaleren var saaledes kun et Begreb, Udtrykket for en vis Mængde Smaamønt, paa samme Maade som Sletdaleren en Tidlang havde været det, og saaledes som selve Rigsdaleren i den sidste Tid efter Speciernes næsten fuldstændige Forsvinden var bleven det. Der er derfor ikke Tale om en ny Mønt, som afløser en anden, men kun om en Forandring af Regningsenheden, der ikke længer svarede til de factisk circulerende Mønter, hvorved man skulde kunne undgaae at regne med Opgjæld. Istedendfor, at man hidtil havde regnet en Daler = $1\frac{1}{2}$ Krone (eller 6 Marker eller 12 Otteskillinger) + en vis Opgjæld, skulde man nu faae en Daler, der virkelig var lig den Mængde Smaamønt, som den var Betegnelsen for. Men man indsaae ikke, at det simpleste — og det eneste — Middel til at opnaae dette, var at beregne den fingerede Daler efter samme Møntfod som den faktisk courserende Mønt, Kronemøntfoden, hvorefter en Mark fin skulde udbringes omtrent til $10\frac{5}{12}$ Rigsdaler; for at faae Regningsmønt fælles med Hamburg beregnede man Daleren til $11\frac{1}{3}$ Rigsdaler paa Marken fin, udmøntede noget Smaamønt i Overeensstemmelse hermed og altsaa i Uovereensstemmelse med den hidtil circulerende, og styrtede sig saaledes paany ind i det, man netop vilde undgaae, et dobbelt Møntsystem med deraf følgende Coursberegning og Opgjæld. Forskjellen blev alene den, at, medens man tidligere maatte give Opgjæld, naar man vilde betale en Gjæld i Specier med Kroner, saa maatte man nu i den følgende Tid give Opgjæld, naar man vilde betale en Gjæld i Kroner med den nye Courantmønt.

Dette lod ikke længe vente paa sig. Neppe var ved Frd. 27 Jan. 1700 (s. ovenfor) Kronen omsider bleven bragt i sit rette Forhold til Specien, idet Opgjælden blev sat til $12\frac{1}{2}$ pCt.,

hvorefter Kronen fik en Værdi af $113\frac{1}{2}$ β R. M., førend der alt det følgende Aar klages over, at »Vi ugjerne fornemme, at en og anden Opgeldten paa Kroner for dennem, som Kroner imod Courant-Mynt at omvexle uforbigængeligen behøve, alt for høyt og utaalelig opsætter,« og det forbydes derfor ved Frd. 26 Apr. 1701 at tage større Opgjæld end 1 pCt. Imidlertid begyndte man dog nu snart at mærke, at en saadan lovbunden Opgjæld kun førte til, at Kronerne efterhaanden forsvandt paa samme Maade som tidligere Specierne, idet man da kunde købe Kronerne for mindre, end de vare værd, og udføre eller indsmelte dem. Ved Frd. 10 Juli 1705 ophævedes derfor den legale Cours og det bestemtes, at »Lagen af Kroner imod halve danske Mark herefter maa forringes, ligesom Coursen udi Hamborg og Commercién giver Anledning til.«

Da den virkelige Forskjel imellem Kronefoden og Courantfoden (s: imellem $10\frac{1}{2}$ og $11\frac{1}{2}$ af Marken fin) var henved 9 pCt., er det let at forstaae, at den i Aaret 1701 fastsatte Opgjæld af 1 pCt. ikke kunde holde sig i Praxis. Hvormeget Opgjælden paa Kroner er stegen i Aarene 1701—5, vides nu desværre ikke, ligesaa lidt som, hvor meget den efter Frigivelsen i 1705 er stegen; men i det Hele taget tør det dog nok antages, at det er gaaet med Kronerne som tidligere med Specierne, at nemlig Coursforskjellen i den første Tid, da Kronemønten eksisterede i rigelig Mængde, medens der kun cirkulerede et mindre Beløb af Courantmønt¹⁾, kun langsomt og i ringe Grad er tiltagen, men at den, efterhaanden som Mængden af Courantmønt tiltog og af Kronemønt aftog, er stegen stedse stærkere og hurtigere. Hvad der især bidrog hertil, var den i Aaret 1710 paabegyndte Udmøntning af Tolvskillinger af langt ringere Værdihold, end Courantfoden tillod, nemlig til $13\frac{1}{2}$ Rd. af Marken fin²⁾, hvoraf der tilmed

¹⁾ Hvorvidt der i Christian V's Tid er bleven udmøntet mere heraf, end de ved Resol. af 4 Mai 1695 paabudne 50,000 Rd., vides ikke; i Aarene 1700—1703 udmøntedes kun ca. 286,000 Rd. . Dertil kom, at disse Otteskillinger gik iflæng med de tidligere halve Marker Kronemønt, der, skjøndt de vare af bedre Værdihold, dog ogsaa gik for »Courantmønt« og saaledes bidrog til at holde denne over dens rette Cours.

²⁾ Disse vare altsaa 28 pCt. sletttere end Kronemønten.

udmøntedes saa store Summer, at hele Circulationen tilsidst næsten udelukkende kom til at bestaa af Tolvskillinger og de efter samme Møntfod slagne Toskillinger¹⁾. Fra denne Tid af begynder da Coursen at synke raskt; i Forordn. 18. Mai 1712 klages der allerede over, at »Kroner og deslige grov Mynt paa nogen Tid mærkelig er begyndt at savnes,« hvorfor Bestemmelsen i Frd. 1701 om 1 pCt. Opgjæld paany sættes i Kraft. Desuagtet steg netop paa denne Tid Opgjælden til 11 à 12 pCt. Herom foreligger et vistnok paalideligt Vidnesbyrd i Holbergs: »Den Ellefte Juni«, der ifølge Werlauff's Antegnelser skal være opført første Gang i Aaret 1713. I 3die Acts første Scene søger nemlig en Kjøbmand sig »nogle Kroner tilvexlet«, og da en Jøde tilbyder ham dem for halvtolvte pro Cent og han udbryder: »Halvtolvte pro Cent? Det er jo Jødisk!« svarer Jøden: »... ich will ihm sagen, Monsieur, Coursen er elleve og en qvart, nu maa jeg jo i det ringeste have en qvart for min Umag.« At Frd. 1712 ikke er bleven overholdt, fremgaaer ogsaa klart af Frd. 23 Juni 1718 og 27 Marts 1719. I den første af disse, der kun angaaer Debitorer, som forudsættes for længere Tid tilbage at have modtaget Laan i Kroner og nu skulle tilbagebetale det i samme Mønt, bestemmes det nemlig, at der i begge det indeværende Aars Terminer ikke maa gives høiere Opgjæld af Kroner imod Courant end 4 pCt., hvilken Bestemmelse derhos ved den næste Frd. siges at have været tilsigtet ikke at skulle gjælde længere end for disse to Terminer, hvorfor Coursen paany fuldstændig frigives i al »Handel og Vandel, Forskrivninger, Betalinger eller Omvexlinger«²⁾. Da det imidlertid var nødvendigt at fastsætte en

¹⁾ Det hele Beløb af disse slette Mønter skal have udgjort 6—7 Millioner Rdlr.

²⁾ Dog bestemtes det ved Frd. 27 Novb. 1722, at Capital og Renter af Gjæld, hvorfor der var givet Pant i Eiendomme og Huse (— hvilket ved Frd. 23 Marts følg. A. indskrænkedes til Eiendomme i Kjøbenhavn —), maatte betales med Courant istedenfor — efter Gjældsbrevenes Lydende — med Kroner, med 10 pCt. Opgjæld. Iøvrigt gjentages, at Coursen i Handel og Vandel skal være fri. Da imidlertid senere Kjøbenhavns Magistrat gjorde Forestilling om, at de offentlige Stiftelser led Tab ved denne Bestemmelse, eftersom »Coursen paa (o: i) nogle Aar har været 14—15 pCt., befaledes det ved Rescr. 31 Mai 1726,

Cours, for hvilken de forskjellige Mønter skulde modtages i de kgl. Kasser, udkom der allerede d. 17 Apr. s. A. en Frd. herom, der satte »Lagen paa Species og Kroner, allene saavidt den ordinaire Tolds Beregning, angaaer« saaledes, at der istedenfor Specier maatte modtages Kroner med $12\frac{1}{2}$ pCt.s Opgjæld, og naar heller ingen Kroner kunde tilveiebringes, skulde »derpaa betales 12 pCt. Lage med contant gangbar Mønt, halvdelen udi Penge og den anden halvdeel udi authoriserede Sedler.«¹⁾

Det sees heraf, at man paa denne Tid havde ikke mindre end 3, eller om man vil 4, forskjellige Møntsystemer, der efterhaanden vare bragte i følgende Forhold til hinanden:

1) Speciesmønt var vel opgivet, men ikke afskaffet; Øresundstolden samt Øxen- og Heste-Tolden, der formeentlig erlagdes af Fremmede, hos hvilke vore Specier antoges at circulere, skulde fremdeles erlægges i denne Møntsort, hvoraf man paa denne Maade haabede at faae Noget tilbage igjen. 1719 synes man imidlertid omsider at have opgivet dette Haab, da den nu ogsaa kunde erlægges i Kroner efter disses virkelige Forhold til Specien.

2) Al anden Told og Accise samt Gjæld, der var stiftet i Kronemønt, skulde betales med Kroner, der siden Aar 1700 gik og gjaldt for deres virkelige Metalværdi. Kunde Kroner ikke tilveiebringes, maatte disse Afgifter med 12 pCt. Opgjæld erlægges i

3) den i den almindelige Handelsomsætning benyttede Courantmønt. Denne bestod, som anført, oprindelig i de ifølge Resol. 4 Mai 1695 udmøntede Otteskillinger (til $11\frac{1}{2}$ Rd. paa Marken fin) samt de alt forinden cyclerende Otteskillinger, der kun vare lidet ringere end den øvrige Kronemønt; men senere kom den overveiende, tilsidst næsten udelukkende, til at bestaa af Tolv- og To-Skillingerne til $13\frac{1}{2}$ Rd. paa Mk. fin samt de fra 1713—18 til 12 Rd. paa Mk. f. udmøntede

at »Fattiges, Kirkers og Skolers Capitaler i Kbhvn, som staae paa Kroner, skal tilligemed Renterne deraf enten betales med Kroner eller med Courant efter Coursen.

¹⁾ Jfr. Frd. 8 Decbr. 1721, der fastsatte en anden Cours med Hensyn til Tolden, men igjen hævedes den 23 Febr. følg. A.

Markstykker og de fra 1721 til samme Møntfod slagne « $\frac{2}{3}$ -Stykker» (Zwei-drittel'er) eller 4-Mark-Stykker. Jævnside med denne Courantmønt skulde endelig circulere

4) De fra 1713 til 1728 gjældende Papirspenge (der dog ikke kunde bruges til Betaling af Told og Accise samt stemplet Papir og Postintrader). Disse Papirspenge fik imidlertid snart en Cours i Forhold til Courantmønten, der — ifølge Nathanson — endog steg til 150 pCt. (3: 150 Rdlr. Sedler = 100 Rdlr. Sølv). Da disse Papirspenge saaledes ikke benyttedes paa den lovbestemte Maade, hvorefter der i alt Kjøb og Salg skulde gives Halvdelen — senere $\frac{1}{4}$ — i Papirspenge til samme Cours som Courantmønten, og de følgelig ved at have deres egen Cours ikke fik Indflydelse paa Priserne, der bestemtes i Courant-Sølv, kunne vi her iøvrigt lade dem ude af Betragtning.

Efterat omsider Opgjælden paa Kroner var stegen saa høit, at Courantmønten ikke længere gik til den Værdi, som den oprindelige Courantmønt virkelig havde¹⁾, og da Courantmøntens Cours imod Hamburgerbanco ikke blot stadig forværrede sig, men Hamburg endog tilsidst truede med heelt at forbyde Brugen af dansk Courant, bekvemmede Kongen sig endelig 1726 til ved en Forordn. af 15 Juli at reducere de fra 1711—1725 møntede Tolvskillinger til Tiskillinger og de i samme Tid møntede Toskillinger²⁾ til at gjælde i samme Forhold (6 for 10 β), hvorhos de fra 1713—1717 møntede 16-Skillinger ved Frd. 31 Juli s. A. nedsattes til 15 Skilling, hvorhos det ved en Resol. 4 Jan. 1727 bestemtes, at de saaledes reducerede Toskillinger efterhaanden skulde indsmeltes og ommøntes til 9-lødige Otteskillinger til $11\frac{1}{4}$ Rd. paa Marken fin, og ved Res. 26 Apr. s. A., at der endvidere skulde udmøntes 5-lødige Fiirskillinger efter samme Møntfod. Af saadanne indsmeltede Toskillinger udmøntedes der derefter

¹⁾ Som ovenfor bemærket, angaves Opgjælden i 1726 til alt i nogle Aar at have været 14—15 pCt. Ifølge Høiers Friederich des IV Leben, I, p. 299, var den endog oftere stegen til 17 pCt. Den virkelige Forskjel imellem Kronefoden og Courantfoden var, som anført, ca. 9 pCt.

²⁾ Derimod vedbleve Toskillingerne fra en tidligere Tid at gaare for den paalydende Værdi (Frd. 9 Juli 1727).

i Aarene 1727—30 ca. 61,000 Rd. i Otteskillinger og ca. 341,000 Rd. i Fireskillinger ¹⁾, ligesom der endvidere i Aarene 1731—34 indsmeltedes over 106,000 Rd. i Toskillinger.

Naar vi skulle fastsætte den Værdi, der i det heromhandlede ca. 30aarige Tidsrum kan tillægges Courantmønten, der jo nu som Regningsmønt laa til Grund for alle Priisansættelser, møder os strax den store Vanskelighed, at der ingen sikre Efterretninger haves om Coursens Forandring fra Aar til Aar. Ved Courantmøntens første Fremkomst var det, som alt bemærket, Meningen at bringe Overeensstemmelse imellem den factisk courserende Mønt og Regningsmønten, med andre Ord at nedsætte Rigsdaleren til Lighed med Kronemønten, hvori dengang al Omsætning fandt Sted. Da den nye Mønt imidlertid var af ringere indre Værd, kunde der, som anført, ikke længe bevares Overeensstemmelse imellem Courant-Rigsdaleren, hvis virkelige Værdi i de nye Otteskillinger var $156\frac{1}{2}$ β R. M., og Rigsdaleren i Kronemønt; men det er alt bemærket, at det dog i nogen Tid lykkedes, navnlig saalænge den nye Courantmønt endnu var omtrent forsvindende i Mængde i Forhold til den ældre Kronemønt, som den skulde gaae jævnsides med. Fra 1695—1700 kunne vi da ansætte Rigsdalerens Værdi til $1\frac{1}{2}$ Kroner, der netop i Løbet af disse Aar kom til at gaae for deres virkelige Metalværdi, og vi kunne saaledes ved det nye Aarhundredes Begyndelse regne Rigsdaleren, der i Aarene 1695—99 havde fulgt Kronens synkende Værdi og følgelig i disse Aar havde haft en Værdi af omkring 174 β R. M., netop = $1\frac{1}{2}$ Krone à ca. 114 β R. M. (jfr. ovenfor) altsaa = ca 171 β R. M., Marken = $28\frac{1}{2}$ β R. M. Men Aar 1701 begrændses Opgjælden af Courant imod Kroner til 1 pCt. og har da sandsynlig været større i Virkeligheden (jfr. Udtrykkene i Frd. 26 Apr.); da Rigsdaleren ved 1 pCts Opgjæld vilde have en Værdi af $168\frac{78}{101}$ β R. M., kunne vi altsaa for dette Aar sætte den til høist 168 β R. M., Marken altsaa til 28 β R. M., Skillingen til $1\frac{3}{4}$ β R. M. I de følgende Aar maa det nu vel antages, at Courantmøntens Cours stadig har forringet sig; dog er

¹⁾ Disse Fireskillinger bleve ikke senere udmøntede, da de vare for fine og kom Toskillingerne for nær.

dette formodentlig kun skeet langsomt i de første 10 Aar, da der ikke udmøntedes saa store Summer af Courantmønt. Da denne tilmed endnu stedse sloges til $11\frac{1}{3}$ Rd. paa $\frac{1}{4}$ fin, altsaa ca. 9 pCt. slettere end den gode Kronemønt, kan den i ethvert Tilfælde ikke være sunken dybere og er vel endog neppe sunken til sin virkelige Metalværdi 156 β R. M. Henimod dette Beløb har den altsaa i disse 10 Aar bevæget sig i stedse nedadgaaende Retning, og i Mangel af nøiagtigere Underretninger ville vi saaledes til vort Øiemed vistnok gjøre rigtigst i at beregne Rigsdaleren aftagende med 3 β R. M. (Marken med $\frac{1}{2}$ β R. M.) omtr. hvert 3die Aar, hvorefter den i 1710 vilde have en Værdi af 159 β R. M. (Marken 26 $\frac{1}{2}$ β). Ringere er der næppe Grund til at sætte den, som det strax vil sees.

Fra Aar 1710 begyndte nemlig paa Grund af Krigen Udmøntningen af de slette Tolv- og Toskillinger, der vare 18 pCt. ringere end Courantfoden, og fra dette Aar tør Coursen derfor antages at være falden raskt, navnlig da de jo udmøntedes i stor Mængde. Desuagtet tør Dalerens Cours ifølge Holbergs ovenciterede Vidnesbyrd i Aaret 1713 ikke sættes lavere end til $11\frac{1}{4}$ pCts Opgjæld mod Kroner, hvorefter dens Værdi bliver ca. 153 β R. M. Det er da neppe sandsynligt, at Opgjælden forinden Courantmøntens Forringelse har været større end 7—8 pCt.

Dersom Coursen virkelig — hvad vi ikke have nogen positiv Grund til at betvivle ¹⁾ — i 1713 har været $11\frac{1}{4}$ pCt.,

¹⁾ I Roeskilde Jomfrue-Klosters Regnskabsbog (I Klosterkassererens Besidsiddelse) — der begynder Aar 1716, — sættes vel »Lagien« i dette Aar kun til 2 pCt., Juni 1718 til 4 pCt.; men da den i Juni 1719 sættes til 6 pCt., medens den samme Aar for de kgl. Kasser fastsættes til 12 pCt., synes disse Angivelser ikke at have svaret til de virkelige Forhold. Jan. 1720 sættes den til 7 pCt., Juni s. A. til 8 à 10 pCt., Jan. 1721 til 10 pCt., Juni s. A. til $11\frac{1}{4}$ pCt. og Juni 1722 endog kun til 10 à $10\frac{1}{2}$ pCt. Da der imidlertid her kun er Tale om Rente og Afdrag af udlaaante Capitaler, tilmed ved en offentlig Stiftelse, er det rimeligt, at man her har holdt sig Lovgivningens Bestemmelser efterrettelig; de anførte Courser følge nemlig, som det vil sees, ganske med disse. Derimod synes Angivelserne for de følgende Aar omtrent at stemme med Virkeligheden: Juni 1723 12 pCt., Juni 1724 13 pCt., Juni 1725 14 pCt., Juni 1726 15 pCt.

synes den i længere Tid at have holdt sig omtrent paa dette Punkt. Thi 1719 fastsættes den Cours, hvortil Courantmønten skal modtages i de kongelige Kasser, til 12 pCt., og 1722 siges det, at »Lagien paa Croner er opløben saa høit, at der maa gives 11 à 12 pCt.«, hvorved der dog tilføies, at Kronerne »neppe derfor kan bekommes.« 1726 erklærer Kbhvns Magistrat, (s. ovenfor) at »Coursen paa nogle Aar har været 14 til 15 pro Cent,» og ifølge Høier skal den endog i disse sidste Aar have naaet 17 pCt. Fra 1713—20 à 22 maa da Rigsdaleren beregnes til 153 β R. M. (Marken 25½ β), og derefter kan den antages at være sunken endnu yderligere indtil ca. 147 β R. M. (16 pCt.)¹⁾.

Ved Reductionen i 1726 blev Tolvskillingerne 2 pCt. bedre end Courantfoden, medens 16-Skillingerne omtrent kom til at svare til denne. Følgen deraf blev, at Tolvskillingerne nu begyndte at fortrænges af Circulationen, ligesom de hidtil havde fortrængt Kronerne, der paa denne Tid næsten vare ligesaa fuldstændig fordrevne, som Specierne ved Aarhundredets Begyndelse. Fra denne Tid kunne saaledes Courantmønterne regnes for den virkelige Mønt, der følgelig ikke kan regnes for bedre end deres virkelige Metalværdi, altsaa Daleren = ca. 156 β R. M. og Skillingen lidt over 1½ β R. M. At der i den følgende Tid endnu fastsættes en Cours (o: Opgjæld) imellem Kroner og Courant, kan ikke tillægges nogen Betydning med Hensyn til Courantmøntens Værdi i Handel og Vandel, men har kun Hensyn til Gjæld, der er stiftet i Kroner, samt Afgifter, der skulde erlægges i Kroner, navnlig Tolden. 1731 fastsættes Opgjælden for Kroner ved Toldens Erlæggelse til 5 pCt., 1737 til 6¼ pCt., men det gaaer ifølge det Anførte ikke an at lægge dette Forhold til Grund for en Beregning af Courantmøntens Værdi.

Under Christian den Sjette vandt Pengevæsenet omsider Eensartethed og Fasthed. Courantfoden blev strengt overholdt ved alle Udmøntninger, og Courantmønten, hvoraf der nu ogsaa sloges større Mønter, navnlig en ikke ringe

¹⁾ 16-Skillingernes virkelige Afvigelse fra Kronefoden var over 15 pCt., 12-Skillingernes over 28 pCt.

Mængde 24-Skillinger (Rixorter) — i Alt ca. 800,000 Rd. —, var nu efterhaanden Rigets eneste Mønt, efterat ikke blot Specierne, men ogsaa Kronerne vare saagodtsom forsvundne af Circulationen og i alt Fald ikke benyttedes i den daglige Omsætning. I hele dette Tidsrum maae vi derfor, ligesom i de sidste fire Aar af Frederik den Fjerdes Regjering, ansætte Courantmønten til dens virkelige Metalværdi, hvorefter altsaa en Rigsdaler bliver 186, en Mark 26 β R. M.

I Aaret 1736 oprettedes der en Courantbank med Ret til at udstede Sedler; men disse skulde være indløselige og kunde saaledes, saalænge denne Betingelse overholdtes, ikke faae ringere Værd end Mønterne. Vel suspenderedes Bankens Indløsningspligt ved Frd. 16 Oct. og 26 Nov. 1745; men den gjenoprettedes allerede ved Frd. 14 Marts 1747, og i Mellemtiden havde Sedlerne ikke tabt i Cours, eftersom der ikke var udstedt flere, end de netop i dette Tidsrum ikke lidet udviklede Omsætningsforhold krævede¹⁾. Men 10 Aar senere gjentoges Suspensionen ved Frd. 6 Oct. 1757 — og fra denne Tid bleve Courantbankens Sedler uindløselige Papirspenge, hvis Mængde stedse forøgedes i et meget stærkt Forhold. Indtil Aar 1758 havde Seddelomløbet endnu aldrig naaet 2 Mill. Rd.; 1759—60 udgjorde det allerede omtr. $2\frac{1}{2}$ Mill., 1761 henved $3\frac{1}{2}$ Mill., 1762—63 omtr. 5 Mill. og 1764 over 6 Mill. Rd. Vel tiltog Handelsomsætningen netop i denne Tid saa stærkt, at Sedlerne endnu i 1760 ei vare faldne i Cours; men da der netop nu blev stærk Efterspørgsel efter Sølv til udenlandske Betalinger, og derhos Hamburg opkjøbte al den Courantmønt, som var til at faae fat paa, fortrængte Sedlerne snart alt Sølv af Circulationen og blev omsider Landets eneste Omsætningsmiddel. Rigtignok begyndte man paa Grund af Sølvets Forsvinden at slaae Guld-mønt, og i Løbet af nogle faa Aar (1758—62) udmøntedes her ikke mindre end ca. $6\frac{1}{2}$ Mill. Rd. Cour. i Guld-Dukater. Men ogsaa Guld-mønten forsvandt efterhaanden, og tilsidst greb

¹⁾ Ifølge Nathanson steg Seddelomløbet i Tidsrummet 1737—49 kun i to Aar (1744 og 1747) lidt over 1 Mill. Rd.; først fra 1751 udgjorde det stadig over $1\frac{1}{2}$ Mill. Rd., og først 1759 steg det over 2 Mill. Rd.

man da til at mønte To- og Eenskillinger til 16 Rd. 69 β paa Marken flin, og denne Skillemønt blev nu snart tilligemed Sedlerne Landets eneste Omsætningsmiddel. Under disse Omstændigheder begyndte der snart at opkomme en Coursforskjel imellem Sedler og Sølv; i Slutningen af 1760 stod Vexelcoursen paa Courantmønt paa $122\frac{1}{2}$ (pari) à 125, medens Coursen paa Sedler sank til 129. Sedlerne vare altsaa 4 pCt. slettere. I de følgende to Aar forværredes Coursen endnu mere; 1761—62 fluctuerede den imellem 126 og 133 og stod endog til enkelte Dage paa 139; 1763 og 1764 stod den omtrent paa 131, medens Coursen paa Mønt ikke synes at være sunken dybere end til $126\frac{3}{4}$. 1765 forbedredes Coursen imidlertid igjen, og navnlig kom Sedlerne atter til at staae pari med Sølv, hvilket fremdeles var Tilfældet i 1766—68.

Fra denne Tid af begynder saaledes en bestandig Fluctuation og deraf følgende Usikkerhed i Pengevæsenet. Det er alt ovenfor fremhævet, at, hvor Skillemønt og Papirspenge udgjøre Landets egentlige Omsætningsmidler, beregnes og angives Priserne altid heri, og at man følgerig, for at finde den virkelige Priis paa Tingene, maa reducere den nominelle Priis efter det ved Coursen angivne Forhold mellem Sølv og Sedler. For hele det følgende Tidsrum vil det saaledes være nødvendigt at foretage en saadan Coursreduction for hvert Aar for at udfinde Pengenes virkelige Værdi i Sølv. Men dette Arbejde, som maa udstrækkes for Tiden indtil Aar 1838, i hvilket Aar der omsider igjen indtraadte en stadig pari-Cours, der vedblev, indtil Sedlerne endelig i 1845 paa Ny bleve indløselige, møder mange Vanskeligheder, idet det strengt taget vilde være nødvendigt at vide Coursen til enhver given Tid af hvert Aar, forsaavidt Talen er om enkelte Prisangivelser for Salg til bestemte Tidspunkter, om hvilke man da ligeledes maatte have sikker Oplysning. Da der her imidlertid nærmest kun vil blive Tale om Gjennemsnitspriser, vil det i Almindelighed være tilstrækkeligt at faae Aarets Gjennemsnitscours oplyst og Pengenes Værdi ansat i Overensstemmelse hermed. Men ogsaa dette er ikke saa let gjort, og for enkelte Aars Vedkommende ligefrem ugjort. En fuldstændig Fortegnelse over Coursens Gang i de omhandlede ca. 80 Aar (1760—1838), med Angivelse af samtlige dens Fluctuationer, findes nemlig

intetsteds i vor Litteratur. Bergsøe, som »ofte havde følt Savnet« af en saadan Fortegnelse, har »med Bistand af Chefen for Contoiret for de udenlandske Betalinger« udarbejdet en i hans Statistiks 2det Bind p. 675 ff. optagen Fortegnelse over Coursen paa Banksedlerne fra 1757—1845. Men denne Fortegnelse er ingenlunde saa detailleret, at man deraf kan udfinde hvert Aars Gjennemsnitscours. Naar det saaledes til Ex. hedder, at Coursen i Aarene 1782—83 var 130—44, er man meget i Forlegenhed ved at skulle slutte sig til hvert af disse Aars Gjennemsnitscours¹⁾, og selv om det angives noget mere detailleret, som f. Ex. at »Coursen i den første Halvdeel af 1788 var imellem 146 og 142, men i den anden Halvdeel af Aaret forværredes den efterhaanden til 153« — vil det dog let sees, at der her mangler de nødvendige Data til at fastsætte en virkelig Gjennemsnitscours. For Aarene 1788 til 1800 findes imidlertid hos Eggers²⁾ en detailleret Beretning, der nøie følger Coursens Gang, og efter denne have vi da for de ommeldte Aar søgt at angive Middelcoursen saa nøiagtigt, som det ved et mere umiddelbart Skjøn lader sig gjøre, i Almindelighed efter den Cours, der var herskende den største Deel af Aaret, navnlig forsaavidt denne tillige var omtrent Middelcours. For Aarene 1757—87 findes endelig en Courstabel i Schleswig-Holsteinische Provincialberichte 1787, p. 244 f., der imidlertid — med Undtagelse af de to sidste Aar — kun angiver Coursen for hvert Aars 1ste Juli. Ved Hjælp af disse 3 Angivelser have vi saavidt muligt søgt at udfinde den omtrentlige Gjennemsnitscours for det paagjældende Tidsrum og skulle da her hidsætte denne med samt den Værdi, der herefter maa tillægges Rigsdaleren i hvert af de paagjældende Aar. Forinden vi gaae over hertil, maae vi dog

¹⁾ Ved en Cours af 130 var Rigsdalerens Værdi ca. 148 β R. M., ved en Cours af 144 derimod knap 134 β . Da til Ex. Capitelstaxten for Rugen i 1783 var 3 Rd. 4 $\mathcal{K}$, vil dette ved en Cours af 130 gjøre ca. 5 Rd. 62 β R. M., ved en Cours af 144 derimod kun 5 Rd. 11 β , medens det ved pari Cours vilde gjøre 5 Rd. 92 β . Det vil heraf sees, hvor urigtige Resultater man vil kunne komme til ved en urigtig Coursberegning — om end ikke saa urigtige som ved slet ikke at tage Coursen i Betragtning.

²⁾ Eggers: Memoiren über die dänischen Finanzen. Hamburg 1801.

endnu først bemærke Følgende med Hensyn til de Forandringer, selve Møntsystemet undergik i det heromhandlede Tidsrum.

Efterat Regjeringen i Aaret 1773 havde udløst Bankens Interessenter og gjort den til et kongeligt Institut, forøgedes Seddelmassen — der ved Overtagelsen alt udgjorde $6\frac{1}{2}$ Mill. Rdlr. D. C. — i kort Tid ganske overordentlig, saaat den allerede 1778 beløb sig til $9\frac{3}{4}$ og 1783 til over $15\frac{1}{2}$ Mill. Rd. Det var denne enorme Seddeludstedelse, som først drev al den resterende Sølvmønt bort og derefter bragte selve Sedlerne, hvis Mængde oversteg, hvad Landets indre Omsætning udkrævede, til at synke betydeligt i Cours imod Sølv, som var nødvendigt til udenlandske Betalinger. Efterat man da i Aaret 1775 havde gjort et Forsøg paa at gjøre det muligt hertil at benytte de endnu courserende slette Toskillinger af 1716 — der vare udmøntede til 16 Rd. 89 β paa Mk. fin — ved at reducere dem saaledes, at 3 Toskillinger kun skulde gjælde 4 Skilling, hvorved de bragtes til at svare til den virkelige Courantfod, men allerede samme Aar (ved Frd. 13 Juli) havde seet sig nødsaget til at opgive dette Forsøg og heelt sætte dem ud af Cours, besluttede man sig omsider til paa Ny at begynde Udmøntning af større Mønter og i den Anledning at vende tilbage til Rigets gamle Møntfod, Specien, »som har den Fordeel for Undersaatterne, at de i denne Mønt bestandig eie en uforanderlig Sum af Hamborger Banco-Penge i Udtællingen til Fremmede, og af Courant i Betalingen til deres Medborgere» — i hvilken sidste Henseende Specien blev ved Frd. 2 Jan. 1776 fastsat »til alle Tider, saavel i Skatter og Contributioners Erlæggelse til de Kgl. Kasser som og i Handel og Vandel imellem Undersaatterne samt i Banken» at skulle gjælde 1 Rd. 22 β dansk Cour.

Imidlertid vare Udmøntningerne af Species i Henhold til denne Forordning ikke saa betydelige, at den kunde naae sin Hensigt; der udmøntedes i Aarene 1776 og 1779 tilsammen kun ca. 240,000 Species og senere i 1787 henved 522,000 Species, og ved Pl. 19 Marts 1788 ophævedes formeligt Frd. 2 Jan. 1776. Imidlertid var det ikke hermed Meningen at ville opgive Speciesmøntfoden; denne var netop ved 2 Frdd. af 29 Febr. 1788 bleven gjort til Hovedmønt i Hertugdøm-

merne, hvor der tillige oprettedes en Speciesbank, hvorved saaledes Speciesmøntfoden blev Hertugdømmernes egentlige Møntfod, til hvilken Courantmønten blev sat i et saadant Forhold, at den nye, i Modsætning til gammel dansk Courant saakaldte, »slesvig-holsteenske Courant« i Virkeligheden blev Speciesmønt, og kun formedelst den nøie Handelsforbindelse med Hamburg og Lübeck gik under Navn ogsaa af Courant; thi den virkelige Courantfod — $11\frac{1}{3}$ Rd. af Marken fin — blev fraveget, idet det blev bestemt, at 100 Species skulde regnes lig med 125 Rd. Courant, hvorefter der altsaa kom til at gaae $11\frac{2}{5}$ Rd. »slesv.-holst.« Cour. paa Marken fin ¹⁾).

En saadan Forandring i Møntvæsenet var det ogsaa Hensigten at ville gennemføre i Danmark, men foreløbig indskrænkede man sig til, som anført, at ophæve det tidligere fastsatte Forhold imellem Specien og Courant og give Hertugdømmernes saavel som den danske Speciesmønt fri Cours. Men efterat der ved Aab. Br. 16 Febr. 1791 var besluttet oprettet en Speciesbank ogsaa for Kongeriget (jfr. Octroi af s. D. og Frd. 24 Juni s. A.), befaledes det omsider ved Pl. 3 Decbr. 1794, at »i alle Courant-Betalinger skal Speciesmønt, naar den tilbydes i det Forhold af 100 Rd. Species for 125 Rd. D. C. eller af 1 Rd. Sp. for 1 Rd. 24 Skill. D. C., af alle og enhver uvægerligen modtages og ansees for god Betaling.« Dette var saaledes en — rigtignok kun ubetydelig — Reduction af Courantmønten, idet fremtidig $11\frac{2}{5}$ istedetfor $11\frac{1}{3}$ Rd. skulde regnes for en Mark fin, hvorved altsaa den danske Cour. blev lig med den slesvig-holsteenske. Pari-Cours for Sedlerne blev nu altsaa 125 istedenfor som tidligere 122 $\frac{1}{2}$.

Efterat endelig formedelst den stedse voxende Masse af Sedler og den som Følge heraf i en uhyre Grad synkende Cours — i Aaret 1812 sank Sedlernes Cours efterhaanden fra 740 til 1760 — Pengeforvirringen havde naaet sit Høidepunkt, opgav man omsider ved Frd. 5 Jan. 1813 aldeles

¹⁾ Den ringeste Mønt, der udmøntedes efter Speciesmøntfoden, var $\frac{1}{24}$ Sp., der imidlertid ingen Speciebenævneelse bar, men gik under Navn af $2\frac{1}{2}$ Skill. slesv.-holst. Courant. De egentlige Courant-Skillinger (60 paa Specien) udmøntedes som Skillemonter til 13 Daler paa Mk. fin.

Courantregningen og indførte istedenfor Courantdaleren Rigsbankdaleren = $\frac{1}{2}$ Species. Samtidig skete den store Reduction, hvorved 6 Daler dansk Cour. i Sedler sattes = 1 Rigsbankdalerseddel. Da imidlertid en Rbdlr. kun var = $\frac{1}{2}$ Sp., medens en Courantdaler var = $\frac{1}{5}$ Sp., var Reductionsforholdet i Virkeligheden 48 : 5 eller m. a. O.: $9\frac{3}{5}$ Daler d. C. blev nedsat til 1 Rd. d. C. idet 12 Rd. dansk Cour. blev sat = 1 Specie. Iøvrigt bibeholdt man Rigsdalerens Inddeling i 6 Mark eller 96 Skilling, og derhos holdt man sig vel til Speciesmøntfoden, men gjorde dog ikke Specien, men Rigsbankdaleren til Hovedmønt og Regningsenhed ved i Frd. 5 Jan. 1813 § 5 at bestemme Møntfoden saaledes, »at $18\frac{1}{2}$ Rigsbankdaler udpræges af 1 Mark f. S.« Det er den samme Møntfod, som ved L. 10 Febr. 1854 er bestemt at skulle kaldes »Rigsmøntfod« og hvorefter vore nugældende Rigsdaler (hele, halve og dobbelte) ere udmøntede, hvorimod ringere Mønter udmøntes som Skillemønt.

Endnu maa det med Hensyn til Tiden fra 1813 erindres, at Courantsedlerne ikke bleve ombyttede med Sølvdalere i det fastsatte Reductionsforhold, men med Rigsbankdalersedler, og at disse nye af Banken udstedte Sedler i den første Tid skulde være uindløselige, indtil deres Antal ved stadige Inddragninger var bleven nedbragt til den Mængde, som passede til vore Omsetningsforholds Omfang, hvilket altsaa vilde vise sig deri, at de frivillig toges til pari-Cours. Dette skete, som ovenfor bemærket, først i Aaret 1838 til Stadighed, og i Aaret 1845 bleve de omsider erklærede indløselige. Indtil den Tid vare de derfor stadig Cours underkastede, og vi skulle derfor nu, som ovenfor bebudet, forsøge at angive Middelcoursen for de i Tidsrummet 1759—1838 courserende Sedler og deres deraf følgende Værdi i Rigsmønt. Idet vi herved henvise til, hvad der ovenfor er bemærket om det nødvendigviis Unøiagtige i Ansættelsen af en saadan Middelcours, skulle vi endnu erindre om, at Coursen fra 1759—1794 blev noteret i Hamburger-Banco, hvorefter pari-Cours var $122\frac{1}{2}$ (c: $122\frac{1}{2}$ Rigsd. d. C. = 100 Species), fra 1795—1838 i Species, saaat indtil 1813 pari-Cours var 125 (c: 125 Rd. d. Cour. = 100 Species), fra 1813 200 (c: 200 Rbdlr. = 100 Species). Derhos skulle vi

endnu bemærke, at, eftersom Middelcoursen altid er noget usikker, er Rigsdalerens Værdi ikke altid ansat aldeles nøiagtig efter den angivne Cours, men saavidt muligt i et nogenlunde afrundet Antal Skillinger, snarere lidt for høit end for lavt.

Aar.	Middel-Cours.	Rigsdalerens Værdi i R. M.	
		(høiest og lavest ¹⁾)	
1759	pari	—	156 β
1760	—	(122½-125)	156 -
1761	135	(133-39)	142 -
1762	132	(126-39)	146 -
1763	130	—	148 -
1764	130	—	148 -
1765-68	pari	—	156 -
1769-71	130	(127-31)	148 -
1772	125	(123-29)	154 -
1773-78	123-25	—	155 -
1779-80	126	(125-27)	152 -
1781	128	(125-32)	150 -
1782	133	(130-44)	144 -
1783	142	(131-44)	136 -
1784	138	(136-39)	140 -
1785	136	—	142 -
1786	138	(135½-43½)	140 -
1787	142	(140-145½)	136 -
1788	145-46	(142-53)	132 -
1789	155	(151½-162)	124 -
1790	150	(140-159¼)	128 -
1791-93	137-38	(136¾-140)	140 -
1794	128	(125-39½)	150 -
1795-98	pari (125)	(125-27)	153 - ²⁾
1799	127-8	(125-31)	152-150 β

¹⁾ Det maa dog bemærkes, at Middelcoursen ingenlunde blot er tagen efter et Gjennemsnit af høiest og lavest Cours, men at der navnlig er taget Hensyn til, hvilken Cours der var den almindelige i den største Deel af Aaret. At der desuagtet bliver noget vilkaarligt i Middelcoursens Ansættelse, skal villigt indrømmes, men — nærmere kan man neppe komme det Rette.

²⁾ Efter Nedsættelsen af Courantdalerens Værdi ved Frd. 3 Decbr. 1794 blev 1 Rd. = 153¾ β R. M., hvorefter 5 β Cour. blev = 8 β R. M.

Aar.	Middelcours.	(høiest og lavest)	Rigsdalerens Værdi i R. M.
1800	130	(127 $\frac{1}{4}$ -138)	148 β
1801	138	(132-44)	140 -
1802	140	(137 $\frac{1}{2}$ -46 $\frac{1}{2}$)	138 -
1803	144	(133 $\frac{1}{2}$ -151)	134 -
1804	148	(144-50)	130 -
1805	140	(136 $\frac{1}{2}$ -48 $\frac{1}{2}$)	138 -
1806	140	(135-51)	138 -
1807	145-6	(138 $\frac{1}{2}$ -53)	132 -
1808	165	(146-90)	116 -
1809	300	(200-388)	64 -
1810 ¹⁾	400-460	(366-648)	40-48 β
1811	800	(554 $\frac{1}{2}$ -885 $\frac{1}{2}$)	24 β
1812	—	(740-1760)	—
1813 Jan.-Oct. (Cour.)	—	(1680-14,000)	—
— Oct.-Debr. (Rbk.)	—	(580-1125)	—
1814	550	(450-880)	36 -
1815	633	(550-715)	30 -
1816	700	(555-760)	28 -
1817	450	(420-585)	48 -
1818	270	(253-315)	72 -
1819	240	(212-315)	80 -
1820-21	260	(260-306)	74 -
1822-23	250	—	76 -
1824	238	(224-56)	80 -
1825	214 $\frac{1}{2}$	(210-20)	89 -
1826	230	—	84 -
1827	223	(220-25)	86 -
1828	216	(208-20)	88 -
1829-32	208-10	(208-14)	90-92 β
1833	208	(206-12)	92 β
1834	207	(206-08)	92 -
1835	204	(201-07)	94 -
1836-37	202	—	95 -
1838	202-pari	—	95-96 β

¹⁾ For Aarene 1810—16 kan i Grunden ingen Middelcours angives, da Variationerne vare saa store og saa pludselige, s. nærmere Bergsøe, Danmarks Statistik II. p. 677—79.

I Forbindelse med ovenstaaende Tabel over Rigsdalerens Værdi i Rigsmønt efter Sedlernes Cours i Aarene 1759—1838 skulle vi endnu til Slutning for den lettere Oversigts Skyld hidsætte følgende

Tabel

over
den Værdi i Skilling Rigsmønt, hvortil man maa ansætte

Aar.	Gylden.	Mark.	Skilling.	Hvid.
1492-1513	—	120 β	$7\frac{1}{2}$ β	$2\frac{1}{2}$ β
1514-23	182 β	120 -	$7\frac{1}{2}$ -	$2\frac{1}{2}$ -
1524-34 ²⁾	194 -	70 -	$4\frac{3}{4}$ -	ca. $1\frac{1}{2}$ -
1535-40	Daleren 201 -	20 -	$1\frac{1}{4}$ -	—
	Daler.	Mark.	Skilling.	
1541-44	201 β	$\frac{1}{3}$ Dal. = 67 β	$\frac{1}{16}$ ŷ = ca. $4\frac{1}{2}$ β	
1544-62	ca. 197 -	$\frac{1}{3}$ - = 66 -	$\frac{1}{16}$ - =	$4\frac{1}{8}$ -
1563-71	sank Markerne ³⁾ hurtig fra den nysanførte Værdi ned til den for 1572 anførte.			
1567	varen Dal. Mønt = 168 β	1 ŷ = 56 β	1 β = $3\frac{1}{2}$ β	
1570 - -	— = 156 -	1 - = 52 -	1 - = $3\frac{1}{4}$ -	
1572-1582	197 -	nominelt $98\frac{1}{2}$ -		ca. $6\frac{1}{8}$ -
	(men regnedes ogsaa hyppigt som i de følg. Aar)			
1582-1618 ⁴⁾	197 β ⁵⁾ $\frac{1}{4}$ Dal. = 49 β			
	Skillingen var indtil 1603	$\frac{1}{16}$ ŷ = ca. 3 β		
	1603-08	$\frac{2}{33}$ - = - 3 -		
	1609	$\frac{1}{17}$ - = - $2\frac{1}{8}$ -		
	1610-16	$\frac{2}{37}$ - = - $2\frac{2}{3}$ -		
	1616-18	$\frac{1}{20}$ - = - $2\frac{1}{2}$ -		

¹⁾ Værdierne ere afrundede lidt, saaledes at de for de større Mønter altid angives i hele Skilling R. M. og for de mindre i simple Brøker af Skillingen. Da saaledes navnlig Skillingens Værdi ikke altid lader sig angive med behørig Nøjagtighed, gjør man restet i at beregne Otteskillingen og Fireskillingen som $\frac{1}{2}$ og $\frac{1}{4}$ Mark.

²⁾ Gylden og Mark ere ikke her ansatte i det lovbestemte Forhold af 1:2 $\frac{1}{2}$, eftersom de paa denne Tid vistnok altid holdtes ude fra hinanden som selvstændige Regningsenheder. Man finder fra denne Tid aldrig Mark opsummerede til Gylden.

³⁾ Dalernes Værdi sank vel ogsaa i dette Tidsrum; men de nye Dalere gik kun mod Opgjæld, medens de gamle Dalere vedbleve at være Regningsmønt.

⁴⁾ I de sidste Aar af denne Periode have Markerne muligviis tabt lidt i Værdihold og dermed ogsaa i Cours.

⁵⁾ Hvorvidt Daleren virkelig under Christian den Fjerdes og Frederik den

	Rigsdaleren (i Mønt).	Marken	Skillingen
1618-19	197 β (188 β)	$\frac{5}{21}$ Dal. = 47 β	$\frac{1}{84}$ Dal. = 2 $\frac{1}{3}$ β (20 β p. $\frac{1}{2}$)
Nov. 1619-20	197 - (164 -)	$\frac{5}{24}$ Dal. = 41 -	$\frac{1}{96}$ D. = 2 $\frac{1}{3}$ β (20 β p. $\frac{1}{2}$)
1621-23 ¹⁾	197 -	$\frac{7}{32}$ Dal. = 43 - 1 slet $\frac{1}{2}$ = 33 -	$\frac{1}{96}$ D. = 2 $\frac{1}{3}$ β (21 β p. $\frac{1}{2}$)
1624-Mai 1625	197 - (189 -)	$\frac{2}{100}$ Dal. = 41 - 1 slet $\frac{1}{2}$ = 31 $\frac{1}{2}$ β	$\frac{1}{100}$ D. = ca. 2 β (21 β p. $\frac{1}{2}$)

NB. Den ved Frd. 8 Apr. 1619 anordnede Kronemønt blev ved denne Frd. saavel som senere ved Frd. 16 Nov. 1619 sat i et bestemt Forhold til Rigsdaleren, en heel Krone = $1\frac{1}{2}$ Rdlr. og den ringere Kronemønt i Forhold hertil. Da Kronemønten imidlertid ved Frd. 4 Mai 1625 blev reduceret, tør det vel antages, at den alt forinden i Handel og Vandel er bleven regnet til et noget ringere Værd end det lovbestemte, sandsynligviis omtrent til det, hvortil den 1625 blev reduceret.

	(1 Sletdaler =)
Mai 1625-Oct. 29 ²⁾	197 β (132 β) $\frac{1}{6}$ D. = 33 β $\frac{1}{96}$ Dal. = 2 β (16 β p. denslette $\frac{1}{2}$) 1 gl. $\frac{1}{2}$ (20 β) = $\frac{5}{24}$ D. = 41 β

NB. Kronemønten identificeres nu med Sletdaleren, idet en heel Krone sættes = 2 Sletdaler à 4 slette $\frac{1}{2}$ eller 64 Skilling. Den hele Krone bliver saaledes = 264 β R. M., den halve Krone eller Sletdaleren 132 β R. M. Fra 1630 var imidlertid kun

Tredies Regjering beholdt den tidligere Værdi af 197 β R. M., er meget tvivlsomt; ifølge Eggers, *Memorien über die Dänischen Finanzen*, I. p. 179, holdt Chr. IV's Speciesdaler kun 527,8 As og vaklede derefter imellem 527,8 og 522,8 As, indtil den 1671 blev sat til 525,8 As. Det er herefter rimeligt nok, at den efterhaanden er bleven udmøntet en Smule ringere, end den skulde, og maaskee har Frd. 1671 kun legaliseret den factiske Tilstand. Da den øvrige Mønt efter 1629 omtrent stemmer hermed, ville vi fra dette Aar regne Speciesdaleren = vor Dobbeltdaler.

¹⁾ Ved Frd. 20 Febr. 1621 indføres Begrebet »slette Mark«, der er Betegnelsen for 16 Skillinger og altsaa har den 16-dobbelte Værdi af den for Skillingen anførte.

²⁾ I denne Periode blev Marken forringet formedelst Krigen; til hvilken Værdi de courserende Mønter imidlertid toges, kan ikke oplyses.

	Rigsdaler. (Sldr.)	Marken	Skillingen		
1630-45	192 β (128 β)	$\frac{1}{8}$ D. = 32 β	$\frac{1}{8} \mathcal{K} = 2 \beta$		
1646-Marts 1648 ¹⁾	192 - (120 -)	$\frac{2}{3}$ - = 30 -	$\frac{1}{6} \mathcal{K} = 1 \frac{1}{8}$ -		
1648-52	192 - (128 -)	$\frac{1}{8}$ - = 32 -	$\frac{1}{8} \mathcal{K} = 2$ -		
	(Opgjæld af Kronemønt imod Species)	Rdlr. (i Kronemønt)	Sldr. (i Kronemønt)	Mark. (i Kronemønt)	Skilling. (i Kronemønt)
1653-72 ²⁾	(2 pCt.)	188 β	126 β	31 $\frac{1}{3}$ β	2 β
1673-85	(4 -)	186 -	124 -	31 -	2 -
1686-92	(6 -)	180 -	120 -	30 -	1 $\frac{7}{8}$ -
1693-95	(8 $\frac{1}{2}$ -)	177 -	118 -	29 $\frac{1}{2}$ -	1 $\frac{7}{8}$ -
		(Courant-Daleren)			
1695-99	(ca. 10 -)	174 -	116 -	29 -	1 $\frac{3}{4}$ -
1700	(12 $\frac{1}{2}$ -)	171 -	114 -	28 $\frac{1}{2}$ -	1 $\frac{3}{4}$ -
	(Opgjæld af Courant imod Kronen)	Rigsdaler (i Courantmønt)	Sldr. (i Courantm.)	Mark. (i Courantmønt)	Skilling. (i Courantmønt)
1701 ³⁾ -04 ⁴⁾	(1 à 2 pCt.)	170 à 168 β	112 β	28 β	1 $\frac{3}{4}$ β
1705-07	(3 à 5 -)	167 à 163 -	109 -	27 $\frac{1}{4}$ -	1 $\frac{3}{4}$ -
1708-10	(6 à 8 -)	162 à 159 -	106 -	26 $\frac{1}{2}$ -	1 $\frac{5}{8}$ -
1711 ⁵⁾ -13	(9 à 11 -)	158 à 154 -	104 -	26 -	1 $\frac{5}{8}$ -
1714-20	(12 -)	153 -	102 -	25 $\frac{1}{2}$ -	1 $\frac{5}{8}$ -
1721-28	(13 à 14 -)	152 à 150 -	100 -	25 -	1 $\frac{1}{2}$ -
1724-26	(15 à 16 -)	149 à 147 -	98 -	24 $\frac{1}{2}$ -	1 $\frac{1}{2}$ -
1726-58		156 -	104 -	26 -	1 $\frac{5}{8}$ -

¹⁾ Den angivne Cours paa Smaamønt sættes først 1647, men var vistnok faktisk forinden.

²⁾ I dette Tidsrum begyndte den store Udmøntning af Kronemønt og Speciernes Forsvinden; det vil derfor vistnok i det Hele være rigtigst at beregne Daleren i Kronemønt, som den virkelig courserende Mønt, hvori Daleren maatte erlægges. Naar Marken er ansat til $\frac{1}{8}$ Daler er det selvfølgelig herved meent: af den virkelige Speciesdaler. I den følgende Tid er Forholdet stadig 1 $\mathcal{K}$ = $\frac{1}{8}$ Daler, 1 β = $\frac{1}{16}$ $\mathcal{K}$, alt regnet efter Dalereis factiske Coursværdi.

³⁾ Fra nu af begynder Opgjælden paa Kroner; saavel disse som Courantdalereis Værdi er derfor beregnet efter Courantmøntens Coursværdi.

⁴⁾ I Henseende til Aarene 1701—10 vides kun, at Coursen efterhaanden sank ikke ubetydeligt, vel indtil ca. 7-8 pCt. Opgjæld. Angivelsen af dens successive Synken i dette Tidsrum er derfor ansat efter et vilkaarligt Skjøn, jfr. foran.

⁵⁾ Fra dette Aar begynder Udmøntningen af den slette Courant.

II. Guldmonter.

Om disse kunne vi fatte os i større Korthed, deels fordi de aldrig have havt den Betydning for vor Omsætning, som Sølvmonterne, deels fordi der her findes, hvad man saa ganske savner med Hensyn til hine, en samlet og i det Hele klar og overskuelig Fremstilling af deres Forekomst og Forsvinden hertillands¹⁾. Vi skulle derfor her indskrænke os til at opregne de til forskjellige Tider her gjængse Guldmonter samt saavidt muligt angive deres Indholdsværdi.

Den første her i Landet slagne virkelige Guldmonter er Nobelen. Denne Mønt stammer fra England, hvor den er opkommen under Edvard III og da var den største hidtil bekjendte Guldmonter. Dens Værd var oprindelig = 2 Dukater, og den kaldtes vel saaledes baade formedelst sin Størrelse og fordi den var af Guld: Noble. Senere udmøntedes den til noget ringere Værdi, indtil den under Henrik VI paany blev udmøntet med sit tidligere Værdihold, ja endog i dobbelt Størrelse, hvilken Mønt formedelst sit Præg — Kongen med med Regalierne — kaldtes Real eller Souverrain (Sovereign), ligesom den enkelte Nobel ofte efter sit Præg kaldtes Rose-nobel. Hos os har Kong Hans i Aaret 1496 — rimeligiis til Brug under Krigen med Sverig — ladet slaee Realer, ja endog 3dobbelte Realer, formodentlig bestemte til Hæderstegn og Belønninger under Krigen. Som egentlig gangbar Mønt have de vistnok kun i et ringe Omfang circuleret under denne Konge.

Derimod ere utvivlsomt de af Chr. II prægede Nobeler, der 1514 befaledes udmøntede i Malmø til en Fiinhed af 23 Karat $3\frac{1}{2}$ Green og en Vægt af 16 Stykker paa Mk. br., slagne til at være gangbar Mønt, ligesom de af Frederik d. I — deels i Malmø, deels i Ribe — fra Aar 1524 slagne Nobeler, der udmøntedes deels til 23, deels til $23\frac{1}{2}$ Karat, begge af samme Vægt, nemlig 16 Stykker paa Mk. br.

¹⁾ Ramus: Historisk Beretning om de Guldmonter, som ere slagne i de Danske Stater. Skand. Litt. Selsk. Skr. 3die Aarg. 1ste Bd. p. 124-201. Jfr. Luxdorphs to Afhandlinger i Vid. Selsk. Skr. VIII og IX.

Under Frederik II blev det først Brug at sætte Guldmonternes Navne i deres Præg; men dette — i Forbindelse med selve de eksisterende Møntstykker — er ogsaa den eneste Oplysning, som haves om de af denne Konge slagne Guldmonter. Blandt disse fandtes da ogsaa Rosenoblen eller den enkelte Nobel, der navnlig under Christian IV blev udmøntet i stor Mængde (med en taarnet Elephant i Præget), da endog en Deel af Sundtolden skulde erlægges i denne Mønt. De udmøntedes navnlig i Aarene 1611—12 til en Fiinhed af $20\frac{1}{8}$ Karat, $26\frac{1}{5}\frac{4}{7}$ Stykker paa Marken fin, og halve Rosenoblere i samme Forhold. Under de følgende Konger standsede Udmøntningen af disse ligesom af flere andre af de tidligere brugte Guldmonter.

Guldgylden'en er ligeledes først slaaet af Kong Hans. Denne Mønt stammer fra Italien, hvor de første Gylden sloges i Florents i Aaret 1252, hvorfor de ogsaa kaldtes floreni aurei (florin), hvilket Navn dog maaskee ogsaa kommer af de fire, i Kors satte Lilier, som de havde i deres Præg. Fra Italien fik de Indgang i Tydskland, hvor deres Værdi imidlertid efterhaanden forringedes, hvorfor nogle af Fyrsterne ved Rhinen indgik en Forening om en bestemt Norm for Udmøntningen; de herved fremkomne Gylden, der først sloges 1386, kaldtes derfor Rhinske Gylden, hvilken Mønt hyppigt nævnes i danske Regnskaber og andre Aktstykker fra de Oldenborgske Kongers Tid og ved Siden af Nobelen var den første Guld-mønt, der blev udmøntet her i Danmark. Christian II befalede dem i Aaret 1514 udmøntede til en Fiinhed af 18 Karat, 72 Stykker paa Mk. br., og de i Aaret 1525 af Frederik I slagne Rhinske Gylden havde samme Værdihold, hvorimod de under Christian III sloges deels $18\frac{1}{3}$ lødige til samme Vægt, deels 23 lødige, $87\frac{1}{2}$ Stykker paa Mk. br. Under Christian IV gjenoptoges Udmøntningen af Rhinske Gylden, $18\frac{1}{3}$ lødige, 72 p. Mk. br., i Aarene 1618—25 og ophørte derefter.

Indtil Slutningen af det 15de Aarhundrede var det meest Fremmede, som drev Handel paa Danmark, betalte vore Producter med deres egne Penge og derved tildeels forsynede Landet med de fornødne Omsætningsmidler. Men efterhaanden som Danmark begyndte at drive Activhandel, behøvedes danske

Penge, ikke blot til Brug for Landets indre Omsætning, men ogsaa til udenlandske Betalinger. Heri maa formodentlig Grunden søges til, at man under Frederik II og Christian IV begyndte at lade slaae en stor Deel forskellige Guldmonter, der alle vare laante fra Udlandet. Blandt alle disse var der imidlertid kun en, som i lang Tid vedblev at holde sig som en dansk Guldmonet og endnu ikke heelt er forsvunden, nemlig Dukaten.

Blandt de flere forskellige Sorter Gylden, som efterhaanden opkom rundtomkring, nemlig — foruden Rhinske — Bayerske, Nederlandske og fl., vare ogsaa Ungerske Gylden, slagne af ungarsk Guld omtrent efter samme Møntfod som de oprindelige Rhinske Gylden. Paa disse overførtes snart det i Italien opkomne Navn Dukat, der skal have sin Oprindelse dels fra Benævnelsen paa Hertugdømmet Apulien, Il Ducato, dels fra Indskriften paa nogle oprindelig af Roger II af Neapel slagne Guldmonter: »Sit Tibi Christe Datus Quem Tu Regis Ipse Ducatus«, hvilken Indskrift senere ogsaa blev optagen paa Venetianske Guldmonter, der saaledes forplantede Navnet til Tydskland, hvor det først forekommer i Rigs-Møntforordningen af 1559, der bestemte Dukatens Vægt og Værdihold til $23\frac{2}{3}$ Karat, 67 Stykker paa Marken.

Efter denne Norm er Dukaten formodentlig ogsaa bleven slaaet, da den i Aarene 1563—64 først fremkom her i Danmark. Tyve Aar senere synes der paa Ny at være bleven udmøntet Dukater af samme Vægt og Værdi, hvorimod den atter tyve Aar derefter, i Aaret 1604, blev udmøntet af Christian den Fjerde med en Lødhed af kun $23\frac{1}{3}$ Karat. 1606 blev Lødheden imidlertid forhøiet til $23\frac{1}{2}$ Karat, hvilken Fiinhed den siden — under Navn af Species-Dukat — har beholdt. Dennes Værdi er nu paa det Nærmeste $4\frac{1}{2}$ Rd. R. M.

De øvrige Guldmonter, som sloges af Frederik II, vare — foruden de alt omtalte Rosenobler og Guldgylden (Rhinske Gylden) samt dobbelte Dukater — Portugaløser, Engellot'er og Guldkroner. Disse sidste have omtrent været af samme Værdi som Guldgylden, og udmøntedes under Kristian den IV ikke blot som enkelte og halve Guldkroner, men ogsaa som dobbelte, der gik under Navn af Dubloner. Om deres

Udmøntning i Frederik den Andens Tid haves ingen nærmere Underretning; under Christian IV og Frederik III vare de 22-lødige, 78 (39 Dubloner) paa Mk. br.

Engellot'ten er ligesom Rosenoblen kommen fra England og har ligeledes faaet Navn af sit Præg, der forestillede Erkeengelen Michael i Kamp med Dragen. Hertillands op-hørte dog snart igjen Prægningen af denne Mønt, der havde en Værdi af omtr. $1\frac{1}{2}$ Dukat.

Portugaløseren endelig er, som Navnet viser, en portugisisk Mønt, første Gang slagen i Aaret 1455 af det Guld, som indsamledes til et Korstog imod Tyrkerne i Konstantinopel. De under Frederik den Anden slagne Portugaløser havde imidlertid ikke stort tilfælles med de portugisiske Crusados, hvorimod de under Christian den Fjerde sloges ganske som disse til omtr. 10 Dukaters Værdi, nemlig $23\frac{1}{2}$ lødige, $6\frac{3}{4}$ af Marken br.

Foruden alle de her nævnte Guldmonter blev der endvidere i det her omhandlede Tidsrum ogsaa slaaet firkantede Guldmonter, saakaldte Klippinge. De betydeligste af disse vare de af Christian IV i Aaret 1604 slagne fiirkantede 8-, 6- og 4-Dalere (henholdsvis $22\frac{1}{2}$ lødige, $13\frac{1}{4}$ p. Mk. br., — $22\frac{1}{6}$ lød., $17\frac{7}{8}$ p. Mk. br. — og $20\frac{1}{3}$ lød., $24\frac{1}{2}$ paa Mk. br.). Blandt denne Konges Guldmonter fortjene derhos endnu særlig at nævnes de i Aarene 1644-47, med Indskriften Justus Jehova Judex prægede, saakaldte Ulfeldtske Dukater eller Ebræer, der ikke havde det behørig Værdihold og derfor under Frederik III bleve reducerede, og de i Aaret 1647 slagne saakaldte Brilledukater.

Under Frederik den Tredie indskrænkedes efterhaanden Guldmonternes Antal til to: Guldkronerne eller Dublonerne (39 Stykker af den 22-lødige Mark) og Dukaterne. Disse sidste sloges til forskjellige Tider og Steder med forskjelligt Præg, men stedse med samme Værdihold som under Christian den Fjerde: 67 Stykker af den $23\frac{1}{2}$ lødige Mark. Denne Fiinhed og Vægt er i det Hele siden stedse bleven fulgt ved Udmøntning af Species-Dukater. Endvidere blev der stundom slaaet Guldmonter med Species-Stempel til omtrent

10 og 5 Dukaters Værdi (altsaa som hele og halve Portuga-løsere); men ret mange Stykker ere neppe slagne heraf.

Medens Dukaterne fra Aar 1606 bestandig udmøntedes med samme Fiinhed og Vægt, men derimod med høist for-skjelligt Præg, saavel under Frederik den Tredie som navnlig under Christian den Femte, under hvem de vare den eneste gjængse Guldmønt, hvoraf der, som ovenfor berørt, en Tid-lang sloges betydelige Summer, — opkom der under Frederik IV en ny Slags Dukater, i Modsætning til hvilke de ældre nu i Almindelighed blev kaldt Speciesdukater. Disse nye saakaldte Courantdukater indførtes i Aaret 1714 og sloges baade som hele og halve til 2 og til 1 Rd. i courant Mønt. Der ud-møntedes da $81\frac{1}{2}$ Dukater (til 2 Rd.) af den 21 lødige Mark; men da deres virkelige Værdi ikke svarede til deres nominelle Værdi, vilde det ikke ret lykkes at skaffe dem Cours, og de sloges derfor kun i Aarene 1714—16, og i Aaret 1727 bleve de ved en Frd. af 9 Juli nedsatte til kun at gjælde 11 $\frac{1}{2}$. Under Christian VI udmøntedes der ingen af dem, men kun Species-Dukater, og under Frederik den Femte bleve de ved Frd. 4 Juli 1757 indkaldte til Omsmeltning, hvorefter der be-gyndte en ny Udmøntning af Courant-Dukater, men dennegang kun 75 Stykker af den 21-lødige Mark¹⁾, til hvilket Værdi-hold de ogsaa udmøntedes under Christian den Syvende, lige-som under den foregaaende Regjering jævnsides med Species-dukater.

Endelig indførtes under Christian den Syvendes Regjering den saakaldte Christiansd'or (senere ogsaa Frederiksd'or), svarende til Louisd'or'en og Napoleonsd'or'en — 35 Stykker af den $23\frac{1}{2}$ lødige Mark.

Da Courantdukaten i det sidste Hundredaar har været den almindeligst gangbare Guldmønt her i Landet, kunne vi lægge den til Grund ved Udmaalingen af de tidligere Guld-mønters Værdi. Efter det nuværende Værdiforhold imellem Guld og Sølv ($15\frac{1}{2} : 1$) er Courantdukatens Værdi = 3 Rd.

¹⁾ I Aaret 1761 blev ved en Frd. 28 Mai Courantdukatens Værdi forhøiet til 13 $\frac{1}{2}$; men allerede 29 Juli s. A. ophævedes denne Bestemmelse igjen.

2 $\frac{1}{2}$ 1 β^1), og vi kunne da herefter ansætte de tidligere Guldmonter dels til Courantdukatens Værdi, dels til deres Værdi i Rigsmønt efter det nugældende Værdiforhold imellem Guld og Sølv saaledes:

	Værdi i Cour.-Dukater.	I Rigsmønt.
	Cour.-Duk.	
Christian II's Nobel	ca. 5 $\frac{2}{5}$	ca. 18 Rd.
Frederik I's do. à 23 Karat	- 5 $\frac{1}{11}\frac{5}{2}$	- 17 - 1 $\frac{1}{2}$
Frederik I's do. à 23 $\frac{1}{2}$ -	5 $\frac{5}{2}\frac{5}{24}$	- 17 - 3 -
Christian IV's Rosenobel	- 2 $\frac{1}{5}$	- 9 $\frac{1}{4}$ -
Christian II's og } Rhinske Gylden	$\frac{2}{2}\frac{5}{8}$	2 - 5 - 14 β
Fredrik I's }		
Christian III's og }	do. do.	- $\frac{0}{10}$ - 3 -
Christian IV's }		
Portugaløseren	12 $\frac{24}{56}\frac{6}{7}$	- 41 $\frac{1}{2}$ -
Dubloner (dobbl. Guldkroner)	2 $\frac{1}{8}\frac{2}{10}$	- 6 $\frac{3}{4}$ -
Ungerske Gyld. (Spec.-Duk.) efter 1606	- 1 $\frac{1}{6}\frac{1}{3}$	- 4 $\frac{1}{2}$ -

Deres Værdi efter tidligere Tidens Værdihold imellem Guld og Sølv vil fremgaa af, hvad der senere herom vil blive bemærket.

¹⁾ Ansat til 2 Rd. Courant à 156 β R. M. bliver dens Værdi derimod kun 3 Rd. 1 $\frac{1}{2}$ 8 β .

Om Maal og Vægt i ældre Tider.

Endskjøndt vor Handelsvægt og vore Cubikmaal — med hvilke vi her nærmest ville faae at gjøre — langt fra have været underkastede saadanne hyppige Forandringer, som vort Møntsystem, have de dog heller ingenlunde været uforandrede i hele det Tidsrum, hvormed vi her beskæftige os. Grundlaget for vort nugjældende Maal- og Vægtsystem indeholdes i alt Væsentligt i Forordning 1 Mai 1683, der for Cubikmaalets Vedkommende ikke senere er undergaaet nogen Forandring. Derimod er der ved Lov af 19 Febr. 1861 indført en ny Inddeling af Vægten, et Slags Tideling — eller rettere en Hundreddeling med en Tilsætning af Tideling ¹⁾ —, medens dog Hovedenhederne, Pund og Centner, med hvilke vi her ordentligviis alene ville faae at gjøre (Sk $\mathfrak{H}$ og L $\mathfrak{H}$ ere jo nemlig kun Multipla af $\mathfrak{H}$), forblev uforandrede.

Frd. 1 Mai 1683 indførte imidlertid ikke noget nyt System af Maal og Vægt, men fastsatte kun bestemte Regler for deres Størrelse og Justering. Dette fremgaaer deraf, at Frd. ikke taler om at ville gjøre nogen Forandring i de hidtil brugte Maal, og at Forordn. 10 Jan. 1698, der gjentager disse Bestemmelser, endog udtrykkelig (II Cap. § 19) tillader vedblivende at bruge det hidtil benyttede, af de Commit-

¹⁾ Jfr. herom en Afhandling af nærværende Forf. i •Dansk Maanedsskrift• 1868 I p. 205 ff. Cfr. endvidere L. 14 Febr. 1868 om en forandret Inddeling af Medicinalvægten.

terede« forfærdigede eller stemplede Maal, »saalænge det findes nyttigt og ufordærvet.« Ligeledes siger s. Cap. § 11: »Korn-tønden, som er den rette danske Tønde,« hvormed da formodentlig menes den af Christian IV autoriserede Tønde, hvorom det i Recessen af 1615 Art. 37 hedder: »Efterat Vi formercke, at den atskillige Slags Tøndemaal, som herudi Riget en Tiid lang haffuer været brugelig, megit stor Uricthighed oc Uordning skal haffue aarsagit, ville Vi, at herefter ingen anden Tønde skal herudi Rigit brugis, end den, som findis met de tre Løffuer, af det Aars Tal 1602, at være merckt, eller dermed offuereens kommer, uden i Ribehuus Lehn, som aff Arilds Tid altid haffue haft sin seer Maal.« I Overeensstemmelse hermed siger Arent Berntsen (1656): »Saa at offver begge disse Riger, Danmark og Norge, nu ikkun brugis aff Størrelse En Tønde, huilcken med Tre Løffver oc rigtigt Aars-Tal 1602 bør at være brent, eller dermed kommer overeens.« Skjøndt der saaledes ikke angives Noget om, hvor stort denne Tøndes Indhold skulde være, men dette først ved Frd. 1683 ansættes til $4\frac{1}{2}$ Cubikfod eller 144 Potter, maa det dog antages at være det samme Tøndemaal, som er bleven benyttet fra Aar 1602 og indtil vore Dage, eftersom deels selve Forord. 1ste Mai 1683 § 9, deels Forordn. 30te August 1687, der giver nøiagtige Regler om »Landgilde og Afgifters Maal og Vægtes Ligning efter det nye anordnede Maal og Vægt« sætter en ny Tønde istedetfor en gammel, kun med Tillæg af 1 Fkr. ($1\frac{1}{2}$ Fkr. Havre), fordi den nu skulde maales med Strygemaal istedetfor som før med Topmaal.

Derimod er det ikke ganske klart, om der ved »den adskillig Slags Tøndemaal«, som omtales i Recessen, er meent, at der fandtes forskjellige Slags Korntønder, eller kun, at der — ligesom det fremdeles har været Tilfældet lige til vore Dage — brugtes forskellige Tønder til de forskellige Varer, eller endelig kun, at Tønderne ikke vare stemplede eller justerede og derfor factisk uovereensstemmende. Imidlertid bliver dette Spørgsmaal forsaavidt af mindre Vigtighed, som der i det 16de Aarhundrede kun sjældent regnedes i Tøndemaal, men derimod gjerne i Læster, Pund, Ørter, Skjæpper, Fjeringar, Album og Penge. Forholdet imellem disse Maal

var deels constant over hele Riget, deels varierende for de enkelte Provindser. Constant over hele Landet vare følgende Forhold:

1 Læst == 12 Pund à 2 Ørter, og

1 Skjæppe = 4 Fjeringar à 3 Album à 4 Penge.

Derimod varierede Forholdet imellem Pund og Skjæppe saavel som Forholdet imellem Tønde og Skjæppe — og følgelig ogsaa imellem Pund og Tønde — i de forskjellige Landsdele, og Følgen heraf blev da ganske naturlig den, at alle de andre nævnte Delings-Enheder varierede paa samme Maade. Det vil derfor være nødvendigt efter A. Berntsen og H. H. Skonning (Taxte-Bog 1647) at angive Forholdet imellem de forskjellige Provindsers Maal.

De forskjellige Provindser, der hver for sig som et Hele havde eet Kornmaal, vare (foruden Skaane, Halland og Bleking, som vi her forbigaae) følgende:

- 1) Sjælland, Lolland, Falster og Smaalandene,
- 2) Fyen og Langeland (hvis Maal kaldtes Aabomaal),
- 3) Den sydlige Deel af Jylland, indbefattende Løfversyssel, Jellingsyssel, Aabsyssel og Var(ø: Varde)-syssel eller følgende Lehn: Koldinghuus, Stjernholm (ø: Horsens), Skanderborg, Aarhus, Kalø, Dronningborg og Silkeborg — svarende altsaa omtrent til de nuværende Veile, Aarhus og Randers Amter samt Noget af Ribe, Ringkøbing og Viborg Amter — eller omtrent det sydøstlige Jylland syd for Mariager Fjord efter en skraa Linie over Karup nedefter mod Varde. Ribehuus Lehn havde, som anført i Recessen, sin egen Tønde.
- 4) Harsyssel, svarende omtrent til Ringkøbing Amt.
- 5) Himmersyssel (en Deel af Aalborghuus og Mariager Lehn) — fra Liimfjorden til Mariagerfjord.
- 6) Ommersyssel (Halds Lehn), største Delen af Viborg Amt.
- 7) Sallingsyssel (Skivehuus Lehn).
- 8) Vendsyssel,
- 9) Thy og
- 10) Mors.

I disse forskjellige Provindser regnes der fra 6 indtil 20 Skjæpper paa 1 Td., saaledes:

- 6 Skjæpper i (Skaane) Sjælland, Lolland, Falster og
Smaalandene.
7 — (Aalborg-Maal) i Himmersyssel,
7½ — (Viborg-Maal) i Ommersyssel,
8 — (Aabo-Maal) i Fyen, Langeland og det syd-
ostlige Jylland (Løfver-, Jelling-, Aabo- og
Var-Syssel).
10 — (Harbo-Maal) i Harsyssel,
12 — i Vendsyssel og Salling,
18 — i Thy og
20 — paa Mors.

Det maa nu herved erindres, at det er Skjæppen, der er det
Varierende, Tønden derimod det Constante.

Hvad dernæst angaaer Læsten, Pundet ($\frac{1}{2}$ Læst) og Ørten
($\frac{1}{2}$ Pund), da følge de, som berørt, i Almindelighed Skjæppens
Variationer; men derhos afvige de ogsaa med Hensyn til de
forskjellige Kornsorter. I Almindelighed var nemlig

1 Pund = 20 Skjæpper Rug (altsaa $3\frac{1}{3}$ Td. Sjæll. Maal, $2\frac{1}{2}$ Td.
Aabomaal, 2 Td. Harbomaal osv.).

24 — Byg (4 Td. sjæll. M., 3 Td. Aabom. osv.).

40 — Havre ($6\frac{2}{3}$ — — , 5 — —).

Men i Himmer- og Ommersyssel (Aalborg- og Viborgmaal)
saavel som i Harsyssel, Vendsyssel og Thy regnedes Pundet
af Rug og Byg til 2 Tønder, af Havre til 4 Tønder; paa Mors
regnedes 1 Læst Korn af alle Slags til 24 Tønder, og i Sal-
ling og Harsyssel regnedes ikke gjerne i Pund, hvorimod man
i Vendsyssel ikke gjerne regnede i Ørter. Forholdet imellem
Pund og Ørte var derhos ikke constant i de her nævnte
Sysler; saaledes var Ørten i Aalborg- og Viborgmaal ligesom
i Sjællands- og Aabomaal henholdsvis 10, 12 og 20 Skjæpper,
altsaa ikke = $\frac{1}{2}$ Pund, medens man t. Ex. i Salling dels
regnede efter »1 Tolffmands Ørte« lig henholdsvis 10, 12
og 20 Skjæpper, dels efter »1 Tiendedeels Ørte« = 12, 14
og 28 Skjæpper.

Da vi imidlertid kun aldeles undtagelsesvis ville faae
med andre Maal end Sjællands- eller Aabomaal at gjøre, skulle
vi med Hensyn til alle disse Afvigelser indskrænke os til at
henvise til A. Berntsen og H. H. Skonning, idet vi derhos

selvfølgelig, hvor der haves Brug derfor, nærmere skulle angive de særlige lokale Maals Forhold til de almindelige og til vore nuværende Maal.

Med Hensyn til de fra Korntønden afvigende Tøndemaal tør det vel antages, at denne Uovereensstemmelse hidrører derfra, at man har bibeholdt de ældre Maal for andre Varer end Korn; i Mangel af positive Oplysninger desangaaende forudsætte vi derfor, at Salt- og Øltønden altid have været de samme som nu, nemlig henholdsvis $5\frac{1}{2}$ og $4\frac{1}{4}$ Cubikfod eller 176 og 136 Potter.

Med Hensyn til Honning bestemmes det i Frd. 30 Aug. 1687, at der fremtidig skal »annammes istedetfor een Tønde 144 Potter.« Af de tilføjede Reductionsbestemmelser for de Steder, hvor der regnedes et andet Antal Potter til en Tønde (saasom Vendsyssel, hvor der kun gik 96 Potter i Tønden, Løver-, Jelling-, Aabs- og Var-Sysseler samt Riberhuus og det sydlige Aalborghuus Amter, hvor der gik 120 Potter i Tønden), fremgaaer det derhos, at det var Pottemaalet, som var forskjelligt, men at selve Tønden overalt har været eens, altsaa 144 Potter efter Nutids-Maal. I Løver-, Jelling-, Aabs- og Var-Sysseler var 1 Td. Honning 60 Staab, men i Riberhuus Lehn 48. Udenfor dette var 1 Staab altsaa = 2 Potter.

Hvad Vægten angaaer, da synes Vægtenheden Pund (Skaalpund) ikke at være bleven forandret ved Frd. 1 Mai 1683¹⁾. Som høiere Enheder sættes ved denne Forordning 1 Lispund = 16 $\mathscr{R}$ og 1 Bismerpund = 12 $\mathscr{R}$. 1 $\mathscr{R}$ var tidligere = 2 Bismerpund.

Smør maalttes vel tidligere ligesom nu i Tønder (deelte i Fjerdinger, Ottinger og Halvottinger, kun paa enkelte Steder tillige i Skjæpper). Men Tønden bestemtes atter — ligesom nu — efter Vægt. Efter Forordn. 1683 skal 1 Td. Smør veie 16 L $\mathscr{R}$, deraf 14 L $\mathscr{R}$ Smør, 2 L $\mathscr{R}$ Træ, Fjerdingen skal altsaa holde 56 $\mathscr{R}$ (112 $\mathscr{P}$). Før den Tid var imidlertid Smørtøndens Vægt forskjellig i de forskjellige Provindser og Egne. I Sjælland og paa Lolland, Falster og Smaalandene

¹⁾ Den Forandring, som Pundet efter den Tid er undergaaet ved at blive = $\frac{1}{2}$ Kilogram er saa ubetydelig, at vi heelt kunne see bort derfra.

var 1 Tønde Smør saaledes 16 $L\mathscr{H}$ bart Smør, Lispundet regnet til 16 Skaalpund eller 32 Bismemark (1 Td. = 512 $\mathscr{P}$); men i nogle Lehn regnedes 1 $L\mathscr{H}$ for 14 Skaalpund eller 28 $\mathscr{P}$ Smør. I Fyen og paa Langeland var 1 Td. Smør = 18 Pund, hvilke Pund da atter regnedes til 24 $\mathscr{P}$ Smør, altsaa 436 $\mathscr{P}$. Derhos deelttes Tønden her i 6 Skjæpper, hvoraf hver altsaa var = 3 Pund. Naar Skjæppen derhos hos A. Berntsen sættes = $1\frac{1}{2}$ Otting, synes dette at maatte være en Feilregning, da den maa have været $1\frac{1}{2}$ Otting, hvilket ogsaa er = 3 Pund. — I Løver-, Jelling-, Aabs- og Var-Sysseler var 1 Td. Smør 16 Pund à 24 $\mathscr{P}$, i Himmer- og Ommer-syssel samt Vendsyssel og en Deel af Thy derimod 18 Pund à 24 $\mathscr{P}$ (altsaa som i Fyen), i Salling Syssel (undtagen Horre Herred) 20 Pund à 24 $\mathscr{P}$ og i en Deel af Thy samt Mors 15 Pund. Derhos forekom adskillige Steder forskellige andre Slags Smørmaal, saasom Ask, Løb, Vægt osv. Af Frd. 30 Aug. 1687 sees det imidlertid, at det kun er selve Underafdelingerne, der vare forskellige, medens derimod Tønden overalt forudsættes at have været den samme.

Bilag.

Af de efterstaaende Møntanordninger er af Hensyn til Pladsen kun medtaget de Fragmenter af den egentlige dispositive Deel, der vedrøre Udmøntningsforholdene eller indeholde Oplysning om den Mønterne tillagte Værdi eller Cours. Det maa endvidere bemærkes, at om Forf. end har bestræbt sig for at afskrive — og aftrykke — Anordningerne saa bogstavret som muligt, har dog den stærkt begrændsede Tid ikke tilladt at anvende nogen særlig Omhu paa den sproglig correcte Gjengivelse af disse Aktstykker, der for vort Øie-med er af underordnet Betydning.

Munntz Ordnung Anno Dmj. 1541.

(Rentekammerets Archiv.)

Wir Christian etc. etc.

Erstlichenn zu munntzenn Margstücke

Item die Marckstücke Werckes zu $XIV\frac{1}{2}$ loth heraus geschrottett uff eyne gewegene Marck, Marckstück XXIV stücke

Halbe Margstücke

Item die Margk $XIV\frac{1}{2}$ loth feynss, und geschrottett uff eyne gewegene Margk halbe Marckstücke 48 stücke

Verschillingstücke

Item die Marck werckes $XIV\frac{1}{2}$ loth feynns und geschrottett uff eine gewegene Marck werckes vier schilling stücke 96 stücke.

Item diese vorgeschriebene Muntze geheltt die Marck feynns aus der Muntze XXVI Marck VII schilling VIII pfennige $\frac{1}{3}$ pfennige¹⁾

Item vonn diesser vorgeschriebenenn muntze vonn eyner jeglichenn Marck feynnsz silbers soll der Muntzmeister eyne Marck denish zu Muntzerlohn Umcost und abgang haben.

¹⁾ 3: $26\frac{1}{3}\frac{1}{3}$ M $\mathcal{K}$ paa 1 M $\mathcal{K}$ f.

Ferner zu schrottenn

Item die Marck wercks uff vier loth feynnsz

Schillingstücke.

Item die Marck werckes zu vier loth feynnsz, darauss zu muntzenn schillingstücke, uff die Marck werckes I hundertt unnd VI stücke, eyenn stück mehr oder weniger, doch das es mitt Vorsatz nitt geschee.

Wittenn zu muntzenn.

Item Wittenn zu muntzen, davonn soll eyne Marck werckes halten IIII loth feynsz, darauff geschrottet uff die gewegene Marck werckes III hundertt XVIII stück gehett die werck feynnsz zu XXVI½ marck denish ausz der muntze eyne werff mehr oder weniger. Hiervonn soll der muntzmeister, zu muntzerlohn Umkost unnd abgang II Denish Marck haben.

Kleyne Pfennige.

Item kleyne Pfennige zu muntzen, davonn heltt die Marck II loth feynnsz unnd schrotten uff eyne loth XLVIII stücke, gehett die Marck feynnsz aus der muntze XXXII Marck, uff ein loth, ein stück mehr oder weniger.

Hiervonn soll der Muntzmeyster zu muntzerlohn, Umkost unnd allenn Abgang V½ Marck denish haben.

Dinstags nach Crucis Anno D. XLI. (Original-Expl.)

Muntz ordenung 1544.

(Rtkr. Archiv. Copi).

Wir Christiann etc. etc.

Die güldengroschen sollen haltten, fünfzehnthalb loth ins fein, und soll uff die marck wegende, acht stück geschrottenn werdenn, und soll jeder stück zwey loth haltten, auch sunderlich uffgezogen werdenn.

Die Marck stück sollen haltten vierzehnthalb loth feyn und uff die Marck wegende sollen vier und zwantzig stück geschrottenn werdenn.

Inn gleichem haltt sollen auch die halben Marckstücken und vier schillingstück gemünzetz werdenn, und sollen acht und viertzick halbe marckstücken uff die marck wegende geschrottenn werdenn, und vier schillingstück, sechs und neunzick schrott uff die wegende marck.

Die schillingk stück, sollen haltten vier loth feinn und sollen uff die marck wegende hundert und achtzehn stück geschrottett werden.

Die witten sollenn halten viertehalb loth fein, und soll uff die Marck wegende drey hunderthviertzehn stück geschrottett werdenn, etc.

. Coppenhagenn Sunnabenth nach Matthei Apli Anno D. XLIIII.

Münzordnung 1547 (22de Januar) for Schleswig-Holstein.

(Rtkr. Archiv. Concept).

Wir Christiann etc.

..... soll gemüntzt und geschlagen werdenn

Gulden und halbe Gulden groschenn.

Es sollen die Gulden und halbe Gulden groschen der städte Lübeck, Hamburg und Lüneburg gulden und halbe gulden groschen an halt, loth u. schrot gleich sein, oder so die städte solche muntze nicht schlagen und munzen lassen, uff vierzehn loth, und ein Quentin feins gemüntzt werden und acht stücke der gantzen, sechszeihen stücke der halben auff die gemischte Lübische Margk gehen, und jeder guldengroschen zwey loth, und der halben jeder ein loth halten, Und soll der muntzmeister zwei graan vor die Gefahr haben, aber doch das dieselben nicht vorsatzlich und zum oftern gebraucht, Doppelte und einfaltige schillinge, sösslinge, sösslinge, blaffert und pfennige.

Die doppel schillinge, einfaltige schillinge, blafferdt und pfennige soll der städte Hamburgk Lübeck und Lüneburgk muntz an halt, schrot und Korn gleichformigk sein und nicht weniger gemüntzt und geschlagen werden, und soll die muntzen soviell möglich gleich schroten woll weiss gerundet (?) und recht geprägt werden.

Der goldgulden soll der churf. gulden in rheinisch gewicht gemäss und nicht weniger an halt schrot und Korn gemüntzt und geschlagen werden.

(Det Øvrige indeholder Forskrifter for Møntmesteren, bl. a. om Slagskatten m. m.)

Kgl. Maj. Friderici II Brev til Povel Fechtel.

.....viid att oss Elskelige Hr. Lauge Brade til Krogholm, Ridder, wor Mand oc Raad, haffuer oss tilkjende giffwet, hurledes att hand skall udgiffue halffthredie hundrede Joachimsdaler, oc skulle huere otte Daler weye en lødige Marck Sølf, oc Marcken holde fint femten Lodt, oc efterthi saadanne Daler icke lettelig ere att bekomme, er hand aff oss underdanigst begierendis, att wii wille hannom beuilde oc tilstede, at thu forskreffne 250 Daler for hannom paa hans Omkostning mønte maa, huilkket wii hannom samtyckt haffue... Datum Kjøbnehaffn thend 1 Dag Septembris Aar etc. M.D.LXII.

Fdn. 26 Juni 1572.

(Findes trykt hos P. Friis Edwardson: Schielschier Kjøbstad).

Wi Frederik etc.

.... efter Wi ere komne i Forfaring, hvorledis ald Tingist her udi Rigit med Mønten fast uskikeligen holdis skall, saa at naar nogen Skaale-Mønt selges eller kjøbes, anlaas den udi een Maade

for Mønt, og i een anden for Daler . . . schall Voris Mønt, som nu udi Riget bruggis her, i saa Maade omsættes, først uden Kjøb og Sall, Handel og Contract for saadant Værd indtagis og udgifves: hver Marckstykke for VIII β , og hver otte β for IIII β , hver IIII β for II β , hver II β for een Skilling, hver I β for 1 Søsling, hver IIII Hvide for II Hvide, hver II Hvide for I Hvid, og skall der siden regnes XXXII β Danske udi een gammel Daler og hver 2 $\frac{1}{2}$ for 16 β Danske, og Mønten i saa Maade omslaget at være; . . .

Verordnungen undt Befhell, nach welche sich der Muntzmeister Paul Gulden zu richten.

Friderichsburg den 12. Januarii A. d. 82. (Rtkr. Arch. Copi.)

Wir Friederich etc.

. . . . erstlich sollen die gantze und halbe Markstücken ins fein die Marck löttiges halten, neun lott funfzehn gran und bei dem alten Schrott bleiben. So wurde die Marck lodig vermuntzt und ausgebracht für neun und dreiszig Mark und zwei Witten, wurde der Ueberschuss gegen dem einkauf des Silbers auss jeder margk lödig vier Marck und acht schilling tragen.

Vor das Andere sollen die Zwei Schilling stücke angeordnet werden, das die Mark fein haltten möchte fünf lott und ein hundert stücke auff ein margk Cölnisch geschrotten, Würde die feine Mark vermuntzt und aussbracht für Viertzig Mark dänisch, Trüge über den Einkauf des Silbers, der Ueberschuss auf Jede Margk lottig fünf Margk und acht Schilling.

Vor das Dritte, sollen die einfachte Schilling dermassen angeordnet und regulirt werden, das die Margk lottig möge fein halten drei lott, Und ein hundert zwei und dreiszig stücke auff eine Cölnisch margk lodig geschrotten werden. Würde die feine Marg aussbracht und vermuntzt, für Vier und Viertzig Mark dänisch, Truege der Ueberschuss gegen den Einkauf des Silbers auff Jede Margk lottig neun Margk und acht schilling.

Vor das Vierdte sollen die Witten gemacht werden, derer auff eine Cölnisch Margk lottig, drei hundert und Siebendzig stück geschroden, Und fein haltten die margk lottig Zwei lott, zwölf grann, Wurde die feine Marck vermuntzt und aussbracht für sechs und Vierzigt Margk, undt Vier schilling, wehre über den Einkauf des Silbers auf jede Margk Ueberschuss, eilff margh zwölf schilling.

Forordning 25. Juni 1602.

(Rtkr. Arch. Orig.)

Wir Christian der Vierte etc.

. Erstlich sollen der Markstücken gehen vier und zwanzig auf

die gewege Mark, und zehendhalb lot fein halthten. So kombt die feine Marck aus der Müntze vor 40 fl 6 β $8\frac{1}{3}$ S .

Zum andern sollen der Vier Schilling Stücken gehen Sechs und Siebenzig auf die gewege Marck, Und Sieben lot und ein Qvintin halthten. So gehet die feine Marck aus der Münze vor 41 fl 14 β $10\frac{2}{3}$ S .

Zum Dritten: Sollen der dubbelt Schilling Stücken auf die gewege Marck Ein hundert und acht stücken gehen. Und vier lot und drey Quentin halthten. So gehet die feine Marck aus der Müntze vor 45 fl 7 β $6\frac{1}{3}$ S .

Zum Vierten Sollen der Vier Witten Stücken auf die gewege Mark Ein hundert und Sechszehn Stücken gehen. Und drey lot und ein Qvintin halthten. So gehet die feine Marck aus der Müntze vor 47 fl 9 β $5\frac{3}{4}$ S .

Zum fünfften sollen der Einfachen Schilling Stücken auf die gewege Marck Ein hundert und sechs und dreyszig gehen und zwei lot und drey Qvintin halthten. So gehet die feine Marck aus der Müntze vor 4 fl 7 β $3\frac{3}{4}$ S .

Zum sechsten sollen der Sechsling Stücke zwey hundert und zwanzig auf die gewege Marck gehen, Und zwei loth halthten. So gehet die feine Marck aus der Müntze vor 55 mfl .

Zum siebenden sollen der Dritten Stücken auf die gewege Mark Drey hundert und zwölfte gehen Und anderthalb lot halthten. So kombt die feyne Mark aus der Müntze vor 69 mfl 5 β 4 S .

Zum achten sollen der Blabbert Vier hundert Stücken auf die gewege Mark gehen, und halten — $\emptyset$. So gehet die gewege Mark aus der Müntze vor 4 mfl 2 β 8 S .

Wir behalten Uns aber hiermit frey und offen, diesse Valuation in Schrott und Korn Unsers Gefallens künftiglich zu endern, zu vermehren oder zu verringern, wie solchs Unsere Gelegenheit erfodern möchte

Copenhagen den 25. Juny Ao. d. 1602.

Forordning 8. Sept. 1602.

(Rikr. Arch. Orig.)

Wir Christian der Vierte etc.

. . . . Erstlich, der Marckstücken gehen fünf und zwanzig auff die gewogene Marck und sollen zehendhalb lodt fein Silber halthten. So kombt die feyne Marck aus der Müntze $10\frac{1}{2}$ Thal. 0 β $10\frac{8}{9}$ S lübs.

2. Sollen der Vier Schilling Stücken auff die gewogene Marck achtzigk gehen, Und sieben Loth ein quantin halthten, so gehet die feine Mark aus der Müntze vor $10\frac{1}{2}$ Thal. 6 β $7\frac{7}{9}$ S .

3. Sollen der duppoldt Schilling stücken auff die gewogene Marck ein hundert und zwölf stücken gehen und vier loth, drey

quentin fein haltten, so gehett die feine Marck aus der Müntze vor 11 Thal. 14 β 3 $\frac{3}{4}$ ſ lbsch.

4. Sollen der einfachen Schilling stücken auff die gewogene Marck ein Hundert und sechs und Vierzig stücken gehen, Und zwey loth drey quentin fein haltten, So gehett die feine Mark auss der Müntze vor 12 $\frac{1}{2}$ Thal. 12 β 2 $\frac{8}{11}$ ſ .

5. Sollen der Sechsling stücken zwey hundertt und dreissigk auff die gewogene Marck gehenn, und zwey loth feyn haltten, So gehett die feine Marck aus der Müntze vor — 13 Thal. 31 β lb.

6. Sollen der Witten stücken auff die gewogene Marck drey hundert und acht und zwanzig gehen, und anderthalb loth fein haltten, So kombt die feine Marck auss der Müntze vor — 17 $\frac{1}{2}$ Thal. 5 $\frac{1}{2}$ β 1 $\frac{1}{2}$ ſ .

7. Sollen der Blaffert zwey hundert stücken auff die gewogene Marck gehen und halten $\bar{o}$. So gehet die gewogene Mark aus der Müntze vor einen halben Thaler 2 Blabbertt.

8. Sollen gemüntzet werden stücke auff ein Marck denisch, welcher vier Stücke einen Reichs Thaler gelten, Sollen derselbigen 38 Stücke auff die gewogene Mark gehen, und 14 lodt 4 grän fein Silber haltten, So kombt die feine m $\frac{3}{4}$ auss der Müntze vor — 10 $\frac{1}{2}$ Thal. 6 β 2 $\frac{1}{2}$ ſ lbsch.

9. Sollen der Stücke, welche 8 Schilling denisch gelten, achtzig stück auff die gewogene Marck gehen, und 14 loth 4 grän fein Silber haltten, So kömbt die feine Mark aus der Müntze vor — 10 $\frac{1}{2}$ Thal. 13 β 6 ſ lbsch.

10. Sollen der Stücke, welche vier Schillinge denisch gelten sollen, ein hundert und sechzig stücke, auf die gewogene Marck gehen, und 14 loth 4 grän fein Silber haltten, So kömbt die Mark fein aus des Müntze vor — 10 $\frac{1}{2}$ Thal. 13 β 6 ſ lbsch.

Anlangende die güldene Münzsorten an runden und vierkandigten Stücken.

1. Sollen die Portugalöser auff die gewogene Marck 6 $\frac{3}{4}$ stück gehen, und 23 Carhaat, 6 grän an feinem golde haltten, welche gelten 17 Thaler. So gehet die feine Marck goldes auss der Müntze vor — 117 Thaler 6 β 6 $\frac{3}{4}$ ſ .

2. Sollen der Ungrischen gulden auff die gewogene Mark 67 Stücken gehen, und halten 23 Carrhaat 4 grän fein goldt, und gelten 1 $\frac{1}{2}$ Thaler $\frac{1}{2}$ orth, so kömbt die feine Marck auss der Müntze vor 111 Thaler 32 β 6 $\frac{3}{4}$ ſ .

Der vierkandigten oder Klippingk.

3. Sollen der Stücken so mit achten gezeichnet sein, auff die gewogene Marck — 13 $\frac{1}{2}$ Stücken gehen, auch haltten 22 Caraat sechs grän fein goldt, und geltten 8 Thal. So kömbt die feine Marck goldes auss der Müntze vor 113 Thal. 2 β 2 $\frac{1}{2}$ ſ .

4. Sollen der Stücken, so mit sechs gezeichnet sein, auff die gewogene Marck $17\frac{3}{4}$ Stücken gehen, und haltten 22 Caraat 2 grän fein goldt, und geltten sechs Thaler, So kömbt die feine Mark goldes auss der Mütze vor — 115 Thal. 10 β $2\frac{1}{3}\frac{0}{3}$ λ .

5. Sollen die Stücken so mit vier gezeichnet sein, auf die gewogene Marck gehen 24 Stücke und haltten zwanzig Carrhaat, welche geltten Vier Thaler. So kömbt die feine Markck golden aus der Mütze vor 115 Thaler 6 β $7\frac{1}{2}$ λ lbsch.

Wir behalten Uns aber hiermit frey osv. som forrige Ordnung.

Copenhag. den 8. September Anno d. 1602.

(Denne Møntordning synes at være ordlydende gjentaget d. 20. Nov. 1604 og 31. Aug. 1605.)

Forordning 3 Febr. 1609.

(Efter et Haandskrift i det kgl. Bibl., Ny kgl. Saml. Nr. 1374?)

Wi Chr. IV etc. att efftersom wij Naadigst komme udi forfaring, huorledis at Dallerne her udi Riiget efter hannden io werre och werre schulle opvexellis och udførris, aff den Aarsage, att dj uden Lanndtz udi stæderne och andenstedtz, ehre udi højere verdto och Priis end her, huorudoffuer ehr att befrøgte, att med thidenn paa slig Mønt, hvad Daller ehr anlangendis, skall bliffue her udi Riigidt stoer Brøst och mangell: Dae haffue wij saa at nu huer Daller skall her efter udi vorre Riger Dannemark och Norige, giellde firre och thrediffue schiellinge lübsch eller 68 β Dannesche, schall och firre Marck dannelsche giellde lige ved enn richsdlr., saaatt enhuer mark dannelsche skall giellde søttenn β D. och enhuer halff marck halffierde dannelsche schielling

Forordning 3 April 1610.

(Geh. Arch. Sjæll. Tegnelser).

. . . . att en Rigsdaller effter denne dagh udi Vore Riger D^h og Norge och des underliggende provincier skall giellde halffierde sindtz thiffue och fire skilling Danske. En Marck skall giellde halffnittende skillingh Danske och en halff Marck Danske skall giellde ni skilling danske och 3 pendinge.

Forordning 4 Juli 1616.

(Geh. Arch. Sjæll. Tegnelser).

. . . . enhuer Richsdaller in specie schall hereffter giellde firesindsthiuffue Skilling Danske, schall och fire hele Marck Danske og Otte halffue M. D giellde lige wed en Rigsdaller, saa att enhuer Marckstocke schall giellde Tiuffue Skilling D., och enhuer halff Marck giellde Thi Skill. D.

Forordning 1. Mai 1618.

(Do. do.)

.... enhuer Rigsdaller in specie schall her efter gielde fire och firesindtzthuffue schylling Dansche, dog heele och halfue dansche Markstücker, som hid indthill slagitt er, schall bliffue wed den werdt som tillforn, nemlig thuffue schill. D. for huer heel och thi schilling for huer halfue Marckestycke

Forordning 8. April 1619.

(Særskilt trykt).

Vi Chr. IV etc.

... paa det Mønten udi Vore Riger og Lande altid kand bliffue udi en statu, oc ved en visse verd oc priisz, haffue Wi, til saadant udi Verck at stille oc effectuere, denne efterskreffne Møntordinantie herefter udi Vore Riger oc Lande at anstille, Os at foretage for got anseet. Som er at lade mønte, først dobbelte Croner aff got Guld, aff huilcke enhver skal gielde oc udgiffues for tre Rigsdaller *in specie*, Dernest aff got Sølf, efterskreffne Mønt, som er, heele, halfue oc Ort aff Croner, saa oc halfue Ortsdaller, fire Skillinger, to Skillinger, oc eniste Skillinger, aff huilcke forskreffne Mønt en heel Crone, skal altid gielde halff anden Rigsdaller *in specie*, en halff Crone tre Rigmærck *in specie*, en Ort aff en Crone halff anden Rigmærck *in specie*, oc otte aff dennem gielde lige ved en Rigsdaller *in specie*. Sammeledis skulle fire oc tiffue Fire Skillinger vege oc gielde lige ved en Crone, oc sexten gielde lige ved en Rigsdaller *in specie*, Otte oc fyrretiffue to Skillinger veye oc gielde lige ved en Crone, oc to oc trediffue gielde lige ved en Rigsdaller *in specie*, oc er denne Mønt saaledis regnet, at ald denne Sølf Mønt, huer efter sin verd, som ere, en heel Crone, to halfue Croner, fire Orts Croner, tolf halfue Ortsdaller, fire oc tiffue fire Skillinger, otte oc fyrretiffue to Skillinger, Sex oc halffemtesintstiffue Skillinger skulle vege, gielde oc udgiffues for lige meget, som er lige ved en Crone eller halffanden Rigsdaller *in specie*. Udi lige Maade ville Vi lade mønte efterskreffne Kaaber Mønt, aff got reent Kaaber, som ere Huiider, aff huilke tre skal gielde en Skilling, aff de forbemelt er, saa oc Blafferter som skulle gielde sex en Skilling som forbemelt er, oc skal forskreffne Kaaber Mønt vere saa vigtig, at tre Huiider, eller sex Blafferter skulle indeholde saa meget udi Vecten, som mand kan kjøbe lige meget giort oc arbeidet got Kaaber fore. Herforuden oc Huiider af payement aff huilcke 4 skal gielde en Skilling Danske aff de forberørt er. Huorefter osv.

Forordning 16. Nov. 1619.

(Trykt hos E. Collin.)

.... Ehn Rixdaller *in specie*, och ehn Spansk Matte*) af Otte Realer, schal herefter gielde halffemte sinztyffue och sex schielling danske. Och schal halffue Daller och Matter Ord saa och halffue Ords Daller och Matter, effter samme werds Leillighed beregnis. Ehn Rosennobel schal wehre gangbar for fiere Rixdaller *in specie*, Ehn dobbelt *pistolet*, eller spansche *Doublon*, for halffierde Rixdaller *in specie*, Ehn Wngersch Gylden eller *Ducat*, for siu Rixortt *in specie*, Ehn danske Chroene selff eller Guldmonnt, schall gielde halffanden Rixdaller *in specie*, som ehr Siu marck danske och fire Schielling, som ehr i Schiellinger 144. En halffChronen, halffierde Marck danske och 2 Schielling, eller och i Schiellinger beregnet 72 Schielling, de anndere Chronens Wndersortter, eller sma selff Mynnt, schulle effter Lige werd, huer effter sin Andeell, och efftersom paa dennom findis stemplett och beneffnd, wdgiffuis och antagis, Marck danske eller Marckstykker, schall gielde 20 β danske, halffue Marck stycker 10 β danske, Alle fiere schielling Stycher aff formengd och Payment schall herefter iche mue annammis, och wdgiffuis hoyere, end halffjerde schielling danske, dog selff fiere schielling stycher saa och de som thil Hamborg och Lybeck, med begge Byers seedwonlige Waben och Stempel, befinndis at wehre slagen effter den Korn og skrott de nu kort forleden sammestez att Myntis ehre Anordnet, schulle wdi for^{te} wore Riger och Lande, wehre gangbare, for 4 β danske; Thoe schielling stycker aff Payment schall wdgiffuis for Halffanden, och ehn fierde part aff ehn schielling, Enlig schiellinger, søslinger, hui-der och saadan smaa Mynt, aff formengt och Payment eller Kobber, schulle effter den Anordning, wi Naadigt wore Mynttmestere derom giffuet haffuer, och som paa dennom findis stemplet och beneffnd giellde och annammis. For det Siste, paa det och udi Handel Wexell Kiøb och sall, saadan aarlig Mynnttis forandring iche schall foraarsage nogen Witløfftigheed och Irring mellum de Handlende, Meden att dii maa Wiide, och haffue ehn Wis *Current* Mynnt og Kiøbmandspendinge, huoreffter de sig wdi Kiøb og sal kunde haffue at Rette, da wille wi och Naadigt hermed haffue forordnet, att all Handel Kiøb og sal, efter denne daug beregnis paa schiellinger, danske Marckstycher eller och paa Daaller, Bereignet thil fiere danske Marckstycher eller firresindsztyffue schielling danske. Be-reigner Noegen Kiøb thil anden Mynnt haffue Alld saadan *Summa* forbroeden och wiedere Straffis som weed Bør, dog Naar Kiøb ehr slutid til for^{te} Mynnt, saa fremt Kiøbmanden forplichter sig betalnin-gen wdi nogen wis slags penndinge *in specie* at leffuere, da bør hannd det at efterkomme. schall och ehn huer, huis Breff, Segel och forplichtt paa Rixdaller ehre wdgiffuid, eller herefter udgiffuis, wehre plichtig effter sin forschriffning at holde.

*) Paa Hollandsk hedder en Piaster: *mat*.

Forordning om Mynten af 20. Febr. 1621.

(Paus paa 600 f.)

.... Først skal en Rixdaler in specie efter vores forrige Frd. gjælde udi vores egen Sølv-Mynt og eenlige Skillingen, 6 slette Mark eller 96 Skilling; en Dansk Krone halvanden Rixd. in sp., et Dansk Markstykke skal udgives i Sølv-Mynt og eenlige Skillingen for en og tyve Skilling Danske.

Belangende vores egen saavel som fremmede Payement og formængt Mynt, (dog eenlig Skillingen som forbemeldt er undtagen) deraf skal hvis udi Skillingen-Tal udgives, et fire Skilling-Stykke ikke høiere udgives end for 3 Sk. D., een to Skill. for halvanden Sk. D.: Og hvis til en slet Daler eller derover udgives, tages med Vægten, og beregnes til hvert Pund 13 Slette Daler, hvorefter og Vægten, paa hvis ringere end et heelt Pund udgives, skal besikkes

.... Og efterdi udi Kjøb og Sal ved Courrent Daler hidindtil ringe Fordeel formærkes, da skal herefter enhver være frit fore at handle og slutte Kjøb enten udi slette eller enkelte Rixdaler, eftersom de der handle bedst derom kunne forenes

Forordning 16. August 1622.

(Særskilt trykt paa 2 Blade).

Wi Christian IV etc.

.... Først skal een Ricksdaler in specie gielde sex Marck, huer Marck i denne Mynt-Ordning beregnet 16 Skilling Danske.

En Rosenobel Fire Ricksdaler in specie.

En Ungerske Ducat halffelleffte Marck.

En Golt Gylden halff Ottende Marck.

En Danske Guld eller Sølf Crone 9 Marck.

Et Danske Marck Stycke en Marck femb Skilling.

Tolff og Otte Skillingstycker, som her i Riget Myntet ere, de skulle udgiffes for 12 eller 8 Skilling, eftersom de oc til den Taxt myntede ere.

Fire Skillingen, Stemplet med Rytterne eller med Neldebladet, huor de oc hidindtil ere slagne, skulle gaa for halffierde Skilling. En Otte Skilling af samme Slags for Siuff Skilling.

Skillingstykker skal gielde som hid indtil een Skilling.

Pundpendinge skal Pundet udgiffues for 12 slette Daler.

Oc skal Ingen efter denne Dag vegre sig at Annamme sin Betaling i nogen forbemelte Mynt, efter forskreffne werdt Dog saafremt nogen sit ricktig Gieldbreff udgiffuet haffuer, lydende paa Ricksdaller in specie at betale, da skal den sig icke mod saadant sit Breff med denne vor Forordning haffue att skytte og befrie.

Forordning 15. Oct. 1622.

(Ligesaa.)

Wi Chr. IV. etc.

.... eftersom vi naadigst komme udi Forfaring, en Deel Voris oc dette Riges Naboer at haffue for hande de fire Skilling stycker, som aff Payement oc formengt Malm myntede ere, dernest oc ny Toeskillung oc Skillingstycker, som icke her i Riget eller Vore Fyrstendomme aff enten Regerende Herrer eller i Vor Kjøbstad Hamborg, eller og til Lybk slagen worder, gandsche at afsætte og forbyde, endeel oc saadan Mynt allerede at haffue afsat og forbudet. Da haffue Vi Naadigst for got anseet itide saadant at forekomme oc forneffnde Paiement Mynt oc i lige Maade herudi Vore Riger oc Lande at afskaffe, Dog de gamle og før denne tid slagne toe oc enlige Skillingen, eller oc de her efter i Riget, Fyrstendommene eller Lybk og Hamborg som forbemelt er Myntede vorder, hermed icke at være meent eller forbudne.

Myndt-Ordning af 14. Febr. 1624.

(Rentek. Archiv. Copi og Concept.)

(Concept.) Først schall — $6\frac{2}{1}\frac{3}{1}\frac{7}{100}$ heele Cronner weige een Lødemark, och holde $13\frac{3}{4}$ Lod fin Sølf. Saa kommer een Lødemark fin Sølf aff Mønden for X Rdlr. XXXIII β dannsche, huer daller till 100 β beregndt.

Skall — $12\frac{3}{8}\frac{1}{8}$ halfue Cronner weige een Lødemark och holde $13\frac{3}{4}$ lod fin Sølf. Saa kommer een Lødemark fin Sølf aff Mønden for X Richsdaller XXXIII β dannsche, huer daller till 100 β beregndt.

Skall $24\frac{3}{4}\frac{1}{4}$ Ordths Cronner weige een Lødemark och holde $13\frac{3}{4}$ lod fin Sølf. Saa kommer een Lødemark fin Sølf aff Mønden for X Richsdaller XXXIII β dannsche, till 100 β paa daleren.

Skall 76 danske Tolffschilling stöckher weige een Lødemark och holde $13\frac{3}{4}$ lod f. S. Saa kommer een Lødemark fin Sølf aff Mønden for $10\frac{1}{2}$ Richsdaller $11\frac{3}{4}\frac{1}{4}$ β huer daller till 100 β beregndt.

Skall 115 danske Otte schilling stöcher weige een Lødemark och holde $13\frac{3}{4}$ lod udi fin. Saa kommer een Lødemark fin Sølf aff Mønden for $10\frac{1}{2}$ Rdlr. $20\frac{6}{1}$ β . Dalleren beregnet til 100 β .

Skall 180 danske Dobbelttschillingstøcker weige een Lødemark och holde $4\frac{1}{2}$ Lod udi fin. Saa kommer een Lødemark f. S. aff Mønden for $12\frac{1}{2}$ Rdlr. 30 β , beregnet 100 β for een Daller.

Skall 254 enkende danske schillingstøcker weige een Lødemark och holde $2\frac{1}{2}$ lod udi fin. Saa kommer een Lødemark fin Sølf aff Mønden for 16 Richsdaller $25\frac{1}{4}$ β støcker, huer daller til 100 β beregndt.

(Copi.) Skal 150 stycker danske Kaaber Soslinger veje en

Lodem $\frac{1}{2}$ og holde $\overline{v}$. Saa kommer en Lodem $\frac{1}{2}$ Kaaber af mynten for $\frac{1}{2}$ Rdlr. XXV β danske, beregnet 100 β paa Daleren.

Skal 231 st. danske Kaaber Hvider veje en Lodem $\frac{1}{2}$ og holde $\overline{v}$. Saa kommer en Lodem $\frac{1}{2}$ Kaaber af Mynten for $\frac{1}{2}$ Rdlr. XXVI β danske beregnet 100 β paa en Rixdaler.

Bekræftet ved Brev til Møntmesteren af 21. Aug. 1624.

Frd. 22. Jan. 1625 om Siuff og Halffierde Skillingers Afsættelse.

(Særskilt trykt.)

(De med Ryttere, Neldeblad og Nøgle prægede 7 og $3\frac{1}{2}$ Skillinger [tidligere 8 og 4 Skillingen, s. Frd. 16. Aug. 1622] reduceres til fra St. Hansdag kun at gjælde 6 og 3 Skilling.)

Frd. 4. Mai 1625.

En god victig oc wforfalsket Rigs Daler, huor dend kand være Myntit inden eller vden Rigit, skal gielde Sex slette Marck Danske, oc icke meere. En heel Sølf Crone aff Voris egen Mynt, skal gielde To slette Daler eller Otte Marck danske, huer Marck beregnet til 16 Skilling Danske. En halff Crone skal gielde fire Marck. En Orts Crone skal gielde en halff slet Daler. En halff Orts Crone en slet Marck. Et fire oc Tyffue Skilling stycke skal gielde Tyffue Skilling Danske. En Ny Marck eller Sexten Skilling stycke skal gielde Tretten Skilling oc en Huid. Et Tolffskillig stycke skal gielde Ti Skilling. Et Sex Skilling stycke aff Voris egen Mynt oc slag Fem Skilling. It Otte Skilling stycke, Sex Skilling oc to Huide. It Fire Skilling stycke Tre Skilling oc en Huid. Et halffierde skillig stycke, tegnit med Rytter, Nelleblad eller Nøgel skal gielde huer tre skillig oc en Huid. De dobbelte stycker aff samme slags skulde gielde Sex skillig oc to Huide. Oc it gammelt Danske Marck stycke skal gielde tyffue Skilling Danske.

Med Gulmynten skal forholdis effter Vore forige vdgangene Forordninger: Huoreffter etc.

Bestalling for Myntmester Peder Grüner.

(Geh. Arch. Sjæll. Tegnelser.)

.... slage effterschreffne myntt, nemblich, att ett hundrett thoe och Thrediffue stycke schall veige een lodige marck, holde tholff lod och thoe quintin fiin sølf, huer stycke schall gielde 6 β , och sexten styck aff denne schall gielde een Rigs Daller, Dalleren beregnett thill sex och halffemttesindsthiuffue schillingk danske

29. Sptbr. 1628.

Bestalling for Myntmester Peder Grüner 30. Oct. 1628.

(Geh. Arch. Sjæll. Tegnelser.)

.... For dett Første schall formyntiss aff guld Dubloner, och schall saadanne dobbelte Chroner være udi verdt, bliffue och giellde three R. Daller in specie, och schall huer lodig $\frac{1}{2}$ holde 22 Carat fin guld, och schall nie och thrediffue dobbelte Chroner veige een lodig $\frac{1}{2}$, Saa att for en lodigh $\frac{1}{2}$ fin guld kommer aff myntenn 127 $\frac{1}{2}$ R. Dllr. 11 β 1 $\frac{1}{4}$ alb.

Forordning 10. Oct. 1629.

(Trykt hos E. Collin.)

Oc ville Wi for det første lade Mynte Otte Skillinger, aff huilke Halffemtesindstyffue oc Otte stycker veyer en Marck lodig, holder udi fint Sølf Fiorten Lod, oc ere Tolff aff dem en Specie Daler verd, saa at Tolf skal gielde en Specie Daler. Derneft Fire Skillinger, aff huilcke et Hundrede Halffemtesindstyffue oc Otte Stycker veyer en Marck lodig, holder udi fint Sølf Fiorten Lod, saa Fire oc Tyffue skulle gielde en Rix Daler. For det Tredie To Skillinger, af huilcke Tre Hunderede Halffemtesindstyffue oc Otte stycker veyer en Marck lodig oc holder vdi fint Sølf Fiorten Lod, oc skulle Otte oc Fyrretyffue gielde en Rix Daler: For det Fierde, enlige Skillinger, af huilcke Otte Hundrede oc en Tredie deel stycke veyer en Marck lodig, holder vdi fint Sølf Fiorten Lod oc skal Sex oc halfemtesindstyffue gielde en Rix Daler: Oc endog Wi nødigt nogen anden Mynt lide oc tillade ville end god Guld oc Sølf Mynt, dog efterdi dend gemeene Brug krefuer nogle smaa Sorter som for deris ringhed Fiorten lodige icke kunde Myntis, Da hafue Wi oc Naadigst for got anseet, At huert Aar nogle Hundrede eller oc it eller To Tusende Daler, eller oc saavit dend gemene Brug oc handling vdkreffuer Sysslinger seerdeelis, saa oc nogle Huider at lade af ringere Pajement Formynte, dog at deris verd vdi Sølf oc lige god skal være med Specie Daler, som forbemelt, oc skulle af Sysslinger fire Hundrede halffierdesindstyffue oc to stycker veye en lodig Marck, holde vdi fint Fire Lod, oc skulle it Hundert To og half-femtesindstyffue gielde en Rix Daler. Af Huiderne skulle 363 stycker veye en Marck lodig, holde vdi Fint To Lod, oc skulle To Hundrede Otte oc Firesindstyffue gielde en Rix Daler: Derneft paa det ald Confusion vdi Mynten med Guds Naadige Bijstand maa forekomnis: Da hafue Wi nødigt eractet Myntens verd her paa ny efter Vore forige Forordninger at indføre, nemlig at en Specie Daler skal gielde Sex Mark Danske, eller Halfemtesindstyffue oc Sex Skilling Danske. Et Styck von Acten fem Marck Fiorten Skilling, Een Rosenobel fire oc Tyffue Marck Danske, en dubbelt Pistolet en oc tyffue Marck Danske. Een Pistolet eller oc Vngersk Ducat, huer dennem half Elffuede Marck. En Dansk Guldkrone Nie Marck, Een Goltgylden

half ottende Marck huer Marck beregnet til Sexten skilling Danske. Belangende dend Gamle smaa Mynt, nemlig heele oc halfue Kroner, Marckstycker, Tolff oc Otteskillinge stycker, Ryttere oc Nelleblader, oc andere des lige Sorter, som engang ere reducerede til Rix Dalers verd, de skulle icke videre affsettis, mens gielde effter sidst der om vdgange Forordning, oc som de nu Gielde oc gangbare ere: Iligemaade skulle to oc enlige Skillinger gielde oc udgiffuis her effter for To oc enlige Skillinger, efftersom de hid indtil gangbar værît haffue: Belangende de Sex Skillinger som nest forleden myntede ere, skulde allene gielde, vdgiffuis oc annammis for Fem Skilling oc en Huid, Mynten der med til en Lighed at bringe: Ydermere paa det smaa Mynten maa blifue i sin gode Tilstand oc esse, da ville Wi alle Vdlendiske smaa Mynt, som wdyctig oc ringer en de Fiorten lodig Sølf ere, eller oc af Kobber eller Pajement slagen ere, hermed aldels hafue afskafede oc forbudne, enten at vdgifuis, eller oc i nogen Handel oc Vandel at indtagis.

Myntordningk

som

Wi Christian den Fjerde etc. denn 21 January Anno 1630 haffuer ladet gjøre offuer en Deell Sorter Danske myntt, som her for Vortt Slott Kjøbenhaffn schall myntes oc forfærdiges; først Otte Schillinger, schulle gaae paa marchenn — 98 stücker, holder fin sølf 14 lod och schulle 12 stycker gielde een Rigss Daller in specie;

Fire Schillinger schulle gaa paa marcken 198 stycker, holder 14 lod fin sølf och schulle 24 stycker gielde een Rigssdaller;

Thoe schillinger schulle gaa paa marchenn 398 stücker, holder 14 lod fin sølf och schulle 24¹⁾ stycker gielde een Rigssdaller;

Enlig schillinger schulle gaa paa marchenn 800 $\frac{1}{2}$ stücker, holde 14 lod fin Sølf och schulle 96 stücker gielde een Rixdaller;

Søslinger, schulle gaa paa marckenn 472 stycker, holder fire lod fin Sølf och schulle 192 gielde en Rixdaller;

Huider schulle gaa paa marchenn 366 stücker holder 2 lod fin sølf och schulle 288 gielde een Rixdaller;

For dett Andett haffuer Vij Naadigst beuilligett myntt-Suennenn att shall haffue thill løhne osv.

(Geh. Arch. — Sjæll. Tegnelser.)

Myntemesterens Ordre at lade mynte Rixdaler m. m.

(Geh. Arch. Sjæll. Reg.)

Gj. v.: at Wi naadigst er tilfreds at myntemesteren skall begynde at slage heele Rixdaler, halfue Rdrl., och slette Daler och

¹⁾ Dette maa være en Feilskrift for 48.

Rixorter, indtill videre Voris naadigste anordning efter dend Skrot och Korn, som udi Woris Elskelige kjere Herr. Faders Salic och høylofflig ihukommelses tid er bleffvne slagne.

Hafnse dend 9 Maj Anno 1651.

Fr. III. Er voris Naad. villie och befalling, att voris myntemester her sammesteds her efter paa vidre Naad. anordning skall slaæ Slettedaler paa lige Skroth och lod, som II $\frac{1}{2}$ Støcker udi Vort Rige Norge nu slaæes. Saa de kand være aff lige verd, som myntes i begge vore Riger.

Hafn. 13 Apr. 1652.

Fr. III. Er voris Naad. villie och befalling, att myntemesteren ndi vor Købstad Kjøbenhaffn skall straxen mynte lade eenlige skillingen for 2000 specie dalr aff lige verd som de sidste skillingen, som i vor elskl. kjere Hr. Faders . . . tiid er bleffue slagne och myntede.

Hafn. 20 Maj 1652.

Fr. III. Voris Myntemester H. Kehler skal paa Mynten paa Vort Slot Kjøbenhaffn mynte och forfærdige tou skillinger som schall holde fin En lødig $\frac{1}{2}$ half femte lod och ett hundrede half-femtesindstiuftue och tou støcker att veige En lødig $\frac{1}{2}$, Disligeste Enskillinger som skal holde fin En lødig $\frac{1}{2}$ halftredie lod och tou hundrede halftredsindstiuftue och Sex Stycker att veyge en lødig $\frac{1}{2}$. Saavel som Ducater efter det Romerske Riiges skrott och Korn och saa gyldig som dee ere udi alle mader Tredsindstiuftue och Siuff stycker att veyge en lødig $\frac{1}{2}$ och holde fin tyffve och halffjerde Karatt saa och Guldroner efter den Skrot og Korn hand udi voris sl. Hr. faders . . tiid gjort haffuer tredieue och Ni stykker at veye en lødig $\frac{1}{2}$ och holde fin Tiuffue tou Krat och det indtill hannem anderledes vorder anbefalet.

Hafn. 29 Augusti Anni 1653.

Forordning af 23. Febr. 1674.

(Særskilt trykt paa 2 Bl.)

Wi Chr. V. . . .

. . . . at eftersom Vi komme udi Erfaring, hvorledes adskillige Creditorer her i Voris Kongeriger oc Lande, som Penge paa Rendte hafver udstaaende, stor oc fast utaaelig Opgelt paa Courant Myndt aff deris Debitorer skal prætere, naar de icke efter deris Forskrifninger Rixdaler in specie kand bringe tilveje, hvilket Debitorerne i Lengden til endelig Ruin vilde blifve. Da . . . forordner oc befaler, at alle oc enhver i Voris Kongeriger oc Lande, som Rixdaler in Specie paa Rendte endten hafver udsat,

eller her efter agter at udsette, maa ej meere af deris Debitorer, naar de ei Rixdaler i Betaling kand forskaffe, end Fire pro Cento til Opgelt paa Danske Croner oc grof Courant Mynt prætendere oc oppeberge

Frd. 28. Mai 1684 gjentager Frd. 23. Febr. 1674 med følgende Indledning:

.... at eftersom Vi komme udi Erfaring, hvorledes Rixdaler in specie skal nu være udi saa høy oc Ulidelig Priis, saa de, som sig forskrevet hafver in Specie at betale, dennem ei i disse Tider (da de saa besværlige ere at bekomme) uden deris store Ruin til deris Creditorers afbetaling skald kunne til Veye bringe

31. Decbr. 1692.

(Rentek. Archiv; bekræftet Copi.)

Christian V etc.

.... ville have anordnet: 1. at alleene disse efterskrefvne Sorter af Courant Mynt, paa alle vores Mynte, herefter skall myntes, neml. Danske Croner, Danske mark Støkker, Danske 2 β St $\frac{1}{2}$ og halve Danske Skillinger.

2. Skall een huer Sort af forskrefvne Courant Mynt være af efterfølgende Gehalt, og indvortes værdi, neml. Danske Croner og Mark St $\frac{1}{2}$ efter dend allerbeste Godhed, som den naagen Tid udi vores Regierings Tid haver været slagen; saa at een Mark fin Sølv herefter til 10 Rdlr. 38 β danske blifver udmyntet, 2 skill. St $\frac{1}{2}$ skall ey være af ringere Godhed og inderlig finhed, og værdi end Cronerne, uden for saa meget, som den derved faldende umkostningers forhøyelse kand beløbe, og 1 M $\frac{1}{2}$ fin Sølv, i saa Maader til 10 Rdlr. 64 β danske udmyntes, dee halve skillinger skall herefter af bar Kaaber myntes.

3. Angaaende Materien og finheden, da vilde vi allernaadigst, at danske Croner og Mark st $\frac{1}{2}$ skall herefter alleene myntis af Sølv til 13 lødig 6 gr., effter Kjøbenh. Sølfves ringeste Godhed, og gaa 13 stücker paa Marken af Croner og 52 st $\frac{1}{2}$ paa Marken af Marker, og af den $\frac{1}{2}$ ve Schill. af bar Kaaber skall der gaae 64 st $\frac{1}{2}$ paa Marken, saa at een Mark Kaaber bliver udmyntet til 32 β danske

.... Skrevet paa Vort Slot Kjøbenh. d. 31. Decbr. Anno 1692.

Senere er tilføiet nedenunder:

pro memoria meldes, at af Cronerne og Marker ere myntet 381,060 Rdlr., som holt 13lødig 6 Gr. til Aar 1695 d. 19. Febr. og betalt 2 proC. Slagskatt. Kaaber $\frac{1}{2}$ ve skill. St $\frac{1}{2}$ er ikkun myntet 2167 Rdlr. og er Slagskatt betalt 37 $\frac{1}{2}$ pro Cento, Toeskillig St $\frac{1}{2}$ ere ingen myntede, fordi de vare blefvne for fine og for smaa

Senere er tilføiet:

Jeg har myntet fra 1719 in May til d. 17. Spt. s. A. 2013 Rdlr. Kaaber $\frac{1}{2}$ Sk. og deraf betalt Mynteafgift 35 Rdlr. $42\frac{2}{3}$ β pro Cento med penge 708 Rdlr.

Samme Dag udkom et kgl. Rescr. til Kammercollegiet, hvori det hedder:

.... nu strax for det første et Hundredetusinde Rixdaler udi Danske Croner og Markstycker saavelsom og fem tusinde Rixdaler udi halve Danske Skillinger af Kaaber maae myntis; Og saasom Vi allernaadigst have fornummet, at Landet med overflødighed af to Skillinger skal være opfyldt, saa ville Vi allern., at det med dend Sortis Myntning endnu nogen tid, og indtil voris videre allernaad. Anordning skal henstaae

31. Decbr. 1692.

(Rentek. Archiv; bekræftet Copi i Møntningsprotoc.)

Christian dend Femte osv.

Vor synderlig Gunst tilforn, Viide maa I, at Vi allernaadigst have for got befunden, at herudi Voris Kongl. Residentz-Stad nu strax skål begyndis at mynte $\frac{50}{m}$ Rdlr. Halfve Marckstøcker, som schal vere af dend Godhed og verdj nemlig Nie lødig, og gaa paa Marken Sex oc Halfierdsindstive og En half Støcker, saa at En Marck fiin Solf til Elleve Rixdlr. toe Mark vorder udmyntet, og schal samme Quantum være myntet inden Sex Maaneders Forløb fra underschrefne dato, og Mynte-Afgifften deraf Sex af huert Hundrede i Vores Zahlcammer straxen erlægges og betales, Huor efter I Eder allerunderdanigst hafver at rette og derom paa behørige Steder ald fornøden Anstalt lade gjøre, Befalende Eder Gud. Gifvet paa Voris Kongl. Residentz udi Kjøbenhavn den 4. May A° 1695.

Os Elskel. Voris Tilforordnede udi Cammercollegio sambtl.

(Rentek. Archiv.)